

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Irena Joveva

Odnos Evropske unije do makedonskega nacionalnega vprašanja

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Irena Joveva

Mentor: prof. dr. Bogomil Ferfila

Somentor: izr. prof. dr. Damjan Lajh

Odnos Evropske unije do makedonskega nacionalnega vprašanja

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Mami Blagorotki in očetu Bojanu.

Odnos Evropske unije do makedonskega nacionalnega vprašanja

Makedonija je sod smodnika, ki bi balkansko regijo lahko popeljal v še večjo nestabilnost. Njeno nacionalno vprašanje ji ne povzroča le težav z imenom, saj jih je posledično nastalo precej več; ena od njih so tudi notranji odnosi. Edina država, ki je Jugoslavijo zapustila brez strele, zdaj spada med najmanj stabilne in je ena od štirih uradnih kandidatk za članstvo v EU iz regije, ki pa tudi najslabše napreduje – čeprav ima ta status že od leta 2005. V magistrski nalogi raziskujem povezavo dveh procesov, ki sta za Makedonijo ključna: nacionalizem in evropeizacija. Pod drobnogled postavljam preteklost (zgodovinske okoliščine) in vpliv na prihodnost (evropsko pot). Članstvo v EU je zaenkrat še strateški cilj Makedonije, a nikakršen premik verjetno vodi v še globljo krizo države. Zato bi bil začetek pristopnih pogajanj potrebna prelomnica, vendar Makedonija mora izvajati konkretne reforme in ne le obljubljati boljšega življenja svojim državljanom, ki bi morali biti najpomembnejši – a je pomembnejše povzdigovanje zgodovinskih junakov. Po drugi strani pa bi morala tudi Evropska unija izpolnjevati svoje obljube in morda pritisniti tudi na Grčijo, čeprav že članico EU, saj v nasprotnem primeru izgublja na kredibilnosti. Makedonija bi morala opustiti nacionalistični pristop, a se to pričakuje tudi od sosednje Grčije. Pod črto pa se nihče ne bi smel ukvarjati s tem, na kateri strani je kdo: V nalogi ugotavljam, da so zgodovinska dejstva jasna, a prav tako tudi antropološka. Grčija ima svojo zgodovino, Makedonija pa svojo državo, za stabilnost katere se bo očitno morala potruditi predvsem sama.

Ključne besede: Evropska unija, Zahodni Balkan, Makedonija, nacionalizem, evropeizacija.

The attitude of the European Union to the Macedonian national question

Macedonia is a boiling barrel of powder that can bring into the Balkans an even greater instability. The country's national question is not only caused by its name, as many more have been opened as a consequence; one of them – internal relations. The only country that has left Yugoslavia without an armed conflict, is now among the least stable ones, and it is one of the four official candidates for EU membership from the region, but also making the least progress – being a candidate state since 2005. In this master's thesis, I investigate the relation between two processes that are key for Macedonia: nationalism and Europeanization. I research the past (the historical circumstances) and its impact on the future (the European path). Membership in the EU is currently a strategic goal for Macedonia, but the stalemate is likely to lead the country into a deeper crisis. Therefore, the start of the accession negotiations requires a turning point, but Macedonia must first implement and execute concrete measures and reforms and not just offer promises of a better life for its citizens, which should be the most important – right now, glorification of its historic figures seems to be the focus. On the other hand, the European Union should also fulfill its promises and pressure Greece, though already an EU member, or it will lose its credibility. Macedonia should abandon its nationalistic approach, but this is also expected from its neighbor Greece. Below the line: no one should deal with picking and determining historic sides. In this thesis, I conclude that there are clear historic facts, but also clear anthropological ones. Greece has its own history, Macedonia has its own country, but it will obviously have to work hard and take responsibility for it itself.

Key words: European Union, Western Balkans, Macedonia, nationalism, Europeanization.

KAZALO

1	UVOD.....	7
1.1	Oprelitev problema in ciljev	8
2	RAZISKOVALNE TEHNIKE	10
2.1	Raziskovalni vprašnji	10
2.2	Metodološki okvir.....	12
2.3	Struktura naloge.....	13
3	OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	14
3.1	Etnični nacionalizem	14
3.1.1	Časovna in teoretska opredelitev	15
3.1.2	Praktična opredelitev: Junaštvo ali zločin?	17
3.1.3	Nacionalizem in narod.....	18
3.1.4	Vprašanje identitete: Nacionalno vprašanje	20
3.1.5	Nacionalizem in globalizacija.....	21
3.1.6	Nacionalizem v Makedoniji	23
3.2	Proces evropeizacije	24
3.2.1	Časovna in teoretska opredelitev	24
3.2.2	Teorija evropske integracije.....	27
3.2.3	Praktična opredelitev: V imenu Evrope.....	29
3.2.4	Evropeizacija v Makedoniji.....	31
4	MAKEDONSKO NACIONALNO VPRAŠANJE	33
4.1	Začetek: Razpad Otomanskega cesarstva.....	34
4.2	Nadaljevanje: Razpad Jugoslavije	36
4.3	Odnosi samostojne Makedonije s sosednjimi državami.....	37
4.4	Spor z Grčijo	38
4.5	Odnosi Makedonije z etničnimi skupnostmi v Makedoniji	40
4.5.1	Konflikt leta 2001 in podpis Ohridskega sporazuma.....	42
4.6	Neskončno reševanje makedonskega nacionalnega vprašanja.....	43
5	VLOGA MEDNARODNIH AKTERJEV	45
5.1	Pristop Evropske unije	46
5.1.1	Širitev.....	47
5.1.2	Razvoj odnosov Evropske unije z Makedonijo.....	48
5.1.3	Pogojevanje	48
5.1.4	Obljuba dela dolg?.....	50
5.2	Pristop Makedonije	51

5.2.1	<i>Bitka med nacionalizmom in evropeizacijo</i>	52
6	ANALIZA: MAKEDONIJA V TEŽAVAH	54
6.1	Sosedski proti domačim problemom.....	55
6.2	(Ne)odzivanje Evropske unije	57
6.3	Nujnost integracije	62
7	ZAKLJUČEK	65
8	LITERATURA	69
PRILOGE		82
	Priloga A: Okvirni vprašalnik, uporabljen v intervjujih.....	82
	Priloga B: Povzetek intervjuja z Loringom Danforthom, profesorjem in antropologom.....	83
	Priloga C: povzetek intervjuja z Eduardom Kukanom, evropskim poslancem.....	86
	Priloga Č: Povzetek intervjuja z Igorjem Šoltesom, evropskim poslancem	88
	Priloga D: Povzetek intervjuja z visokim predstavnikom enega od oddelkov Evropske komisije ..	90
	Priloga E: Povzetek intervjuja z Andrejem Lepavcovim, vodjo diplomatskega predstavništva Republike Makedonije v Bruslju	92

1 UVOD

Za Republiko Makedonijo¹ se težko najde boljši opis od tega, da je država, ki nima sreče: Ne z istovetenjem s (svojo) dediščino ne z (neuspešnimi) poskusi grajenja večetnične zgodbe o uspehu in 'malega čudeža na Balkanu', ker je mirno preživel razpad Socialistične federativne republike Jugoslavije (v nadaljevanju SFRJ ali Jugoslavija), še manj pa z bremenami iz preteklosti, turbulenc iz sedanjosti in, na žalost, izredno negotove prihodnosti ter evropske poti. V času pisanja magistrske naloge so razmere v državi sicer mirne, a danes je jasno, da je tudi Makedonija sod smodnika, ki bi balkansko regijo lahko popeljal v še večjo nestabilnost. Ključno vprašanje, ki v Makedoniji neti spore – tako etnične kot politične ter tako regionalne kot mednarodne – in ki ločuje – tako Makedonca od Albanca kot Makedonca od Makedonca – pa je: Kdo je vaš in kdo je naš?

Odgovarjati na to vprašanje, ki je ključno tudi za magistrsko nalogo in poznejše odgovarjanje na raziskovalni vprašanji, bom začela s kratkim pojasnilom svojega ozadja. Moja starša sta v Slovenijo prišla iz Makedonije že v 70. letih prejšnjega stoletja, torej še v času skupne države, z željo po boljši prihodnosti. Jaz sem rojena v Sloveniji, vendar sta me vzgajala tako, da mi Makedonija niti najmanj ni tuja. Prej nasprotno. Zaradi tega želim na tem mestu jasno poudariti, da bom v tej nalogi analizirala stanje v preučevani državi in odgovarjala na raziskovalni vprašanji izključno na podlagi jasno določenih metodoloških in teoretskih okvirjev, ki jih bom pojasnila v nadaljevanju.

Zavedam se, da doslej še nobena analiza o tej problematiki ni v celoti zadovoljila ne ene ne druge strani. Zagotovo tudi moja ne bo, ampak je pravzaprav ravno to eden od ključnih ciljev te naloge. Nepristransko želim dokazati, da: (1) nikomur ne koristi razglabljanje v nedogled, kdo ima prav in kdo je čigav; (2) zanikanje strokovnih argumentacij, da makedonski narod več kot očitno obstaja – takšen ali drugačen – ne bo rešilo problema, še manj pa pripomoglo k stabilnosti na Zahodnem Balkanu²; in (3) diplomatske akrobacije, zlasti pa tipično izražanje zaskrbljenosti, ki vsakič znova pride od nekod iz mednarodne skupnosti (in kar je tudi vse), ne

¹ V magistrski nalogi bom uporabljala ime, ki ga je priznala Republika Slovenija 12. februarja 1992. Državi sta diplomatske odnose vzpostavili 17. marca 1992 (Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije).

² Zahodni Balkan je politična skovanka. Zaobjema države, ki so nastale na območju nekdanje Jugoslavije, vendar brez Slovenije, saj je bila Slovenija v evropskem integracijskem procesu del Srednje in Vzhodne Evrope, hkrati pa Zahodni Balkan vključuje tudi oziroma še Albanijo (Ješe Perković 2016, 17).

bo dovolj za rešitev ne samo enega problema, pač pa ogromno njih, ki jih Makedonija ima, še najmanj pa je to dovolj za njen proces evropeizacije.

1.1 Opredelitev problema in ciljev

Evropska unija (v nadaljevanju EU) se je v zadnjih letih razvila v svojstven politični sistem (Peterson in Bomberg v Lajh in Novak 2015, 9), v okviru katerega ima po mnenju Bugajskega (2013, 1–2) ves Balkanski polotok prvič v svoji moderni zgodovini možnost sobivanja. A se ta še vedno zdi zelo daleč, če ne celo predaleč. Medtem ko EU sicer ostaja ena ključnih gonilnih sil za spremembe v regiji, želja po integraciji marsikje (p)ostaja ogrožena, hkrati tudi napredek držav v tej regiji (p)ostaja vedno bolj ogrožen zaradi številnih političnih, socialnih, gospodarskih, ekonomskih in etničnih napetosti ter sporov. Z njimi se sooča in jih rešuje, ali vsaj poskuša reševati, vsaka država zase oziroma po svoje – od ukvarjanja z »edinstvenimi zgodovinskimi zapuščinami« do aktualnih problematik (Keil 2013, 2).

Ker bi bila naloga v nasprotnem primeru zastavljena preširoko, je predmet preučevanja le ena država Zahodnega Balkana, in sicer Republika Makedonija v povezavi s problematiko njenega procesa evropeizacije. EU je namreč igrala veliko vlogo pri tranzicijskih procesih držav, kot je Makedonija, ki je šla v zadnjih 25 letih čez globoke politične, socialne in gospodarske spremembe, hkrati pa se je v tem času precej spremenila tudi sama EU (Lajh in Petak 2015). Od vseh držav Zahodnega Balkana, ki so se postavljale (in se pravzaprav še vedno postavljajo) v vrsto za članstvo v EU, pa sem izbrala Makedonijo tudi zaradi značilnega konflikta na osnovi identitete oziroma nacionalnega vprašanja, ki je zaznamoval to republiko (Nancheva 2015, 177).

Preučiti želim odnos mednarodne skupnosti, konkretneje EU, do makedonskega nacionalnega vprašanja. Pri tem želim povezati zgodovinsko z aktualnim dogajanjem v Makedoniji in okoli nje, s poudarkom na njeni negotovi poti proti evropski integraciji in posledicah le-tega.

Aktualno makedonsko nacionalno vprašanje se močno prepleta z naporji države za vključitev v evropske integracijske tokove. Veliko sporov, ki ogrožajo mednarodni mir in stabilnost, nastane prav zaradi upravičevanja v smislu etničnosti. Pri Makedoniji pa ne gre le za spor med dvema balkanskima državama, niti le za spor med državami okoli njiju. Kot navaja Danforth (1995, 7–14), gre za vojno identitete, ki pa vključuje tudi organizacijo, kot je EU. Zato je v

pričujoči nalogi v njen osrednji teoretični del postavljen koncept evropeizacije, ki pomaga razumeti dejanske učinke evropskega povezovanja v državah kandidatkah EU (Grabbe 2003, 310; Radaelli 2003, 33).

Po nasilnem razpadu SFRJ je Makedonija svojo neodvisnost razglasila 8. septembra 1991, skoraj takoj pa je bilo njeno preživetje kot suverene in samostojne države resno ogroženo na vseh frontah, od lokalne do mednarodne (Danforth 1995, 12; Szajkowski v Pridham in Gallagher 2000, 249; Rossos v Blitz 2006, 110). A če je v Makedoniji kakšen skupen cilj - ne glede na nacionalnost, ozadje, izobrazbo, starost in celo politično pripadnost ljudi – je ta cilj vstop v EU (Daskalovski 2013, 166).

Po mnenju Keila (2013) se državi ne bo uspelo stabilizirati brez aktivne vloge EU. Ker pa je sedanji pristop dosegel svojo mejo, je čas za razmišljanje o alternativnih možnostih za vključevanje te države v evropske strukture (prav tam, 1). Z nalogo želim ugotoviti, ali te možnosti dejansko obstajajo in ali jih je sploh možno izpeljati.

Za analizo odnosa EU do makedonskega nacionalnega vprašanja sem se odločila zaradi aktualnosti teme, čeprav se (na prvi pogled) ne zdi tako. Vojne, kot sta balkanski in svetovni, so namreč resda končane, vendar nacionalno vprašanje v Makedoniji (še) ni rešeno, kot tudi (še) ni rešena njena pot proti mednarodnemu priznanju in predvsem evropski integraciji. Pri tem pa pomembno vlogo igrajo t. i. velike sile (Vukmanović-Tempo 1981, 8–9; Bugajski 2013, 139), torej tudi EU.

V nalogi želim najprej pojasniti zgodovinske okoliščine, povezane z makedonskim nacionalnim vprašanjem, ter nato še posledice, ki jih ima omenjeno nerazčiščeno vprašanje tako na ljudi v Makedoniji kot na njene odnose kot države; regionalno in mednarodno. Hkrati želim analizirati in ovrednotiti (morebitne) poskuse reševanja makedonskega nacionalnega vprašanja. S časovno analizo nameravam prikazati procese in konfliktna področja, širši vpliv spora Grčije in Makedonije glede imena, spore v državi sami, in na koncu še negotovo pot Makedonije proti zlasti evropski integraciji. V ta namen sem opravila tudi več pogovorov z relevantnimi akterji, predstavniki EU in Makedonije v Bruslju.

2 RAZISKOVALNE TEHNIKE

Glede na izbrano temo in zastavljeno problematiko sem si za rdečo nit naloge izbrala dve ključni raziskovalni vprašanji, ki ju bom skozi nalogo razvijala in nadgrajevala, analizirala pa jo bom s podkrepljenimi teoretično in empirično pojasnjenimi odgovori.

2.1 Raziskovalni vprašanji

(1) *Kako so zgodovinske okoliščine Makedonije kot regije, s poudarkom na etničnem nacionalizmu, vplivale na pot Makedonije kot države proti evropski integraciji?*

Razprava o prihodnosti Makedonije je pogosto zasenčena z njeno preteklostjo, zato je za lažje razumevanje makedonskega nacionalnega vprašanja moje prvo raziskovalno vprašanje pomembno, ker je najprej treba opredeliti, kakšne so zgodovinske okoliščine Makedonije kot regije in tudi, kaj za koga Makedonija je, kjer pa naletimo na etnični nacionalizem. Jasno je namreč, da 'Makedonija' veliko različnim ljudem pomeni veliko različnih stvari: država, regija, pokrajina, konflikt, borba, moje, tvoje. Včasih se zdi, kot da 'Makedonija' preprosto pomeni preveč stvari.

Dokler je bila zgolj geografska regija, zanjo ni bilo prostora na zemljevidu držav. Do takšne situacije je prišlo zaradi uspešnih nacionalističnih kampanj starejših držav Balkana. Ta je bil prenatrpan, zgodovina je bila prepolna, vsi veličastni predniki, slavni heroji in mogočni simboli so bili že zasedeni, težko je bilo najti prostor za še eno državo ali še en narod (Danforth 1995, 5).

Vse do razpada Jugoslavije je torej starejšim državam Balkana uspelo izključevati Makedonijo z mape te regije, vendar pa makedonskega nacionalnega vprašanja ni odprl ali povzročil razpad nekdanje Jugoslavije. Gre za problematiko, ki deli države Balkana že vsaj od Berlinskega kongresa 1878 dalje in gre prek tudi vseh dosedanjih vojn na tem območju (Danforth 1995, 4–12; Szajkowski 2000, 249; Rossos 2006, 110).

Pri analizi te problematike v povezavi s procesom evropeizacije se je treba osredotočiti na ime, torej Makedonija, in na posledičen spor s sosedo oziroma državo, ki je že članica EU: Grčijo. Že leta trajajoč, vendar brezploden proces poskusov zgladitve tega konflikta med omenjenima državama neizogibno povzroča vsaj zaskrbljenost glede nadaljnjega razvoja makedonskega

nacionalnega vprašanja, predvsem pa posledic le-tega (Kofos 2005, 125). Nepripravljenost obeh strani za obojestransko sprejemljivo rešitev povzroča eksplozivno in čustveno situacijo v obeh državah in tudi širše, posledice pa se poznajo zlasti pri odnosih Makedonije z mednarodno skupnostjo (Tziampiris 2005, 225). Hkrati so za to raziskovalno vprašanje pomembni tudi notranji problemi Makedonije, konkretno odnosi med Makedonci in Albanci, ki živijo v Makedoniji.

(2) Kako bi se morala odzivati Evropska unija na spore tako znotraj Makedonije kot na spore z državami okoli nje, da bi ji omogočila pot do razvoja in napredka pri njenih prizadevanjih za vstop v EU?

Drugo raziskovalno vprašanje je pomembno zato, ker je v primeru Makedonije koncept nacionalne identitete povezan s konceptom evropeizacije. Bugajski (2013, 143) je prepričan, da za Makedonijo obstajata le dve alternativni: ali evropeizacija ali marginalizacija.

Makedonija upravičeno že več kot desetletje pričakuje začetek pristopnih pogajanj. Upravičeno zato, ker ji je uraden status države kandidatke EU podelila že v prvem poskusu, torej takoj, ko je zanj zaprosila. Tako se leta 2005 nemogoče ni zdelo niti to, da bi Makedonija na poti v EU lahko ujela celo Hrvaško, vendar so se od takrat stvari zelo spremenile (Mrak in Uzunov 2007, 361).

Če bodo zamude pri njenem vstopu v EU predolge ali če ta možnost celo izgine, pa bo to po mnenju Bugajskega (2013, 144) vse prej kot spodbuda za nadaljnje reforme države pri izpolnjevanju mednarodnih in evropskih standardov. Čeprav je dejstvo, da članstvo v EU ne bo rešilo vseh sporov in negativnih trendov v državi, bi verodostojna in predvsem pravočasna možnost vstopa v EU pomagala vsaj ohraniti demokratične reforme na dobri poti. Brez teh reform bi se napredek, ki ga je dosegla po razpadu Jugoslavije, še bolj zavlekel ali celo prekinil. Poleg tega bi se lahko ponovili tudi konflikti.

Zakaj se torej kljub vsemu temu Makedonija prav nikamor ne premakne? Integracija v EU je zanj toliko bolj pomembna že zato, ker se to uvršča v tistih nekaj redkih projektov, o katerih se strinja velika večina prebivalcev te države. Prepričani so, da lahko le evropska integracija zaščiti Makedonijo tako pred zunanjimi kot pred notranjimi grožnjami in bi na dolgi rok zagotovila mir v državi. Soglasje glede članstva v EU je zelo močno, ker večina državljanov Makedonije meni, da je to ključ do bistvenega izboljšanja življenjskega standarda in boljše

prihodnosti. Vendar je več kot očitno, da Makedonija ne more uspeti sama, zato potrebuje konkreten pritisk tretje strani, torej mednarodne skupnosti (Slaveski in Kozarev 2012).

Odziv EU bi moral biti bolj konkreten že zato, ker je Zahodni Balkan zanjo zelo pomemben. Po navedbah Ješe Perkovićeve (2016, 11) bi stabilizacija in demokratizacija v regiji pomagali pri denimo reševanju organiziranega kriminala, ki ima negativen vpliv tudi na EU, pa pri pomembnem sodelovanju v zvezi z reševanjem v tem trenutku najbolj aktualne problematike na Balkanu, tj. (nezakonita) balkanska migrantska in begunska pot, medtem ko bi dvig nacionalizma in globoke politične krize v državah Zahodnega Balkana lahko destabilizirala vso regijo; zato bi realna perspektiva članstva v EU ponudila vsaj del odgovora na bolj svetlo prihodnost teh držav (Ješe Perković 2016), tudi Makedonije.

2.2 Metodološki okvir

Naloga temelji na relevantni strokovni literaturi in izvedbi polstrukturiranih intervjujev. Za postavitev Makedonije v kontekst delno uporabljam tudi zgodovinsko analizo in metodo študije primera. Naloga je usmerjena metodološko kvalitativno. Za pregled teoretskih konceptov in sam teoretični okvir se opiram na analizo in interpretacijo primarnih in zlasti sekundarnih virov. V empiričnem delu naloge pa skušam odgovoriti na raziskovalni vprašnji. Metodo poglobljenega intervjuja uporabljam za pridobitev dodatnih podatkov, tudi takšnih, ki jih ne bo mogoče pridobiti z drugimi viri. Prek tega želim dobiti ključen del informacij, saj bom intervjuje opravila s pomembnimi akterji, akterji (politiki, uradniki in strokovnjaki), ki imajo neposreden vpogled in znanje, povezano bodisi z makedonskim nacionalnim vprašanjem bodisi z vključevanjem Makedonije v evropske povezovalne procese. Vse te podatke ustrezno interpretiram v kontekstu zastavljene teme. Na tak način ugotavljam, ali v Makedoniji dejansko obstaja alternativna možnost za reševanje njenega nacionalnega vprašanja in hkrati njenega procesa evropeizacije.

2.3 Struktura naloge

Magistrska naloga je sestavljena iz šestih poglavij, ki se med seboj povezujejo in nadgrajujejo, v grobem pa je naloga razdeljena na tri dele. Prvi je uvodni, ki je hkrati vodilo celotne naloge: vsebuje predmet in cilj preučevane teme, utemeljitev njene aktualnosti in opredelitev raziskovalnega problema, predstavljen je bil tudi metodološki okvir. Drugi del naloge je pretežno teoretski, bralca pa najprej seznani z opredelitvijo obeh ključnih pojmov, ki sta vsak posebej, v sklepnem delu teoretičnega dela, konkretno podprta in obrazložena na primeru Makedonije: to sta pojma etnični nacionalizem in proces evropeizacije, pri čemer je slednji obravnavan z vidika širitve, predvsem pa pogojevanja članstva. Tretji del je empirični, predstavlja pa širši kontekst Makedonije in njenega procesa evropeizacije. Zajema kritično analizo, bralca pa seznani s prvim bistvom: makedonskim nacionalnim vprašanjem (kako se je vse skupaj začelo in kako reševalo), v povezavi s tem so predstavljeni tudi dogajanje ob razpadu nekdanje Jugoslavije in odnosi Makedonije s sosednjimi državami, sledi še drugo bistvo: vloga mednarodnih akterjev, konkretno odnos EU in proces evropeizacije kot tak. Zadnji del tega dela je namenjen odgovoru na raziskovalni vprašanji ter v povezavi s tem tudi na to, kje se je zataknilo, da je Makedonija na svoji evropski poti obtičala, in kako je to povezano z njeno identiteto oziroma njenim nacionalnim vprašanjem. V sklepnem delu sledi opredelitev, kaj konkretno bi (lahko) bila rešitev za Makedonijo, kakšen je širši vpliv makedonskega nacionalnega vprašanja na regijo in kakšen na njeno evropsko integracijo. Vmes predstavljam rezultate intervjujev, na koncu pa podam sklep, ki bo vsebuje predvsem razpravo o prihodnosti evropskega integracijskega procesa v Makedoniji.

3 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Za namen kakovostne razprave v nalogi v teoretičnem delu obrazložim temeljna koncepta, s katerima se bralec najpogosteje srečuje, in njuno povezavo z oziroma pomenom za preučevano državo.

Prvi pojem je nacionalizem, pri katerem pa splošna teorija po mnenju v nalogi obravnavanih avtorjev ni mogoča. Nacionalizmov je toliko, kolikor je narodov in nacionalistov (Smith 1995, 149). Ker je tudi teorij in analiz veliko in ker nobena definicija pravzaprav ni dokončna, se s tem v nalogi ne ukvarjam. Osredotočam se na etničnost, torej na etnični nacionalizem, ki je po mnenju več teoretikov, tudi vodilnega na tem področju Anthonyja Smitha, edini pravi nacionalizem.

Podobno, kot velja za nacionalizem, pa velja tudi za drugi pojem, ki je obrazložen: proces evropeizacije. Tudi pri tem namreč ni moč najti njegove enotne opredelitve, evropeizacija je opredeljena brez jasnih meja (Fink Hafner in Lajh 2005, 18). Ker bi bila obravnava evropeizacije kot take torej preobsežna tema za to nalogo, se tudi pri tem pojmu omejim, in sicer na klasične pristope, ki zajemajo kontekst obravnavane teme.

3.1 Etnični nacionalizem

Etnični nacionalizem je po Danforthu (1995, 7) v kontekstu Zahodnega Balkana zelo prisoten zlasti v Makedoniji, saj leži v osrčju makedonskega nacionalnega vprašanja.

Anthony Smith je bil tisti, ki je etnični fenomen spustil v raziskovanje in teoretiziranje naroda in nacionalizma. Po Smithu (2005, 93) sicer etničnega nacionalizma nikdar ni mogoče racionalno pojasniti, se ga pa lahko analizira in invocira. Etnični nacionalizem je trenutno najpogostejša oblika nacionalizma in se ga zaradi tega v večini primerov imenuje samo kot nacionalizem.

3.1.1 Časovna in teoretska opredelitev

Pojem nacionalizem se je začel uporabljati precej pozno. Guillaume de Bertier de Sauvigny je ugotovil, da se je v literaturi prvič pojavil leta 1798, potem pa vse do leta 1830 ni bilo kaj dosti, če sploh, slišati o njem. Več pozornosti so mu v leksikonih in enciklopedijah začeli posvečati šele na koncu predprejšnjega in začetku prejšnjega stoletja (Rizman 1991, 17), medtem ko so se mu bolj sistematično in kritično začeli posvečati šele v zadnjih petih desetletjih.

Besedo 'nacionalizem' je prvi izrecno omenil Johann Gottfried Herder v svojem delu iz leta 1774, v splošno jezikovno rabo je, kot navedeno, prišel šele sredi 19. stoletja, danes pa se še vedno prepiramo, kaj nacionalizem v resnici je – celo v svetu znanosti, ki se z njim ukvarja že več desetletij, ni soglasja o splošno sprejemljivi definiciji (Alter 1991, 223).

Je pa po Alterju (1991, 221) nacionalizem vendarle tista politična sila, ki je v zadnjih dveh stoletjih mnogo bolj vplivala na evropsko in svetovno zgodovino kot pa so vplivale ideje svobode in parlamentarne demokracije ali komunizma. Korenine sodobnega nacionalizma je mogoče najti v poznem 18. stoletju v Zahodni Evropi in Severni Ameriki, pozneje pa se je od tam razširil po Evropi in nadalje še po celem svetu. V 19. stoletju je bil eden od glavnih miselnih tokov, v 20. stoletju pa je začel doživljati uspehe, ki bi jih težko našli v zgodovini – njegovo naraščajočo vlogo ponazarja nagel pohod nacionalizma po Evropi neposredno pred in po prvi svetovni vojni, še posebej pa po drugi svetovni vojni po Aziji in Afriki.

Kljub nekaterim težavam pri definicijah med teoretiki nacionalizma obstaja precejšnje soglasje o tem, kaj je zgodovinsko najbolj tipična in paradigmatična oblika nacionalizma. To je tista oblika, ki kaže na prevlado nacionalnih zahtev nad vsemi drugimi zahtevami po individualni vdanosti oziroma pripadnosti (Mandelc 2011, 26).

Slovar slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SSKJ) nacionalizem opredeljuje kot »prepričanje o večvrednosti lastnega naroda in prizadevanje za uveljavitev njegovih koristi ne glede na pravice drugih narodov«³.

V nadaljevanju opredelim za nalogo pomembnejše teoretike oziroma teorije nacionalizma. Za eno največjih avtoritet na področju slednjega velja Smith. Po njegovi definiciji (v Rizman 1991, 21) je nacionalizem ideološko gibanje, ki si prizadeva za pridobitev ali ohranitev avtonomije, enotnosti in identitete obstoječega ali potencialnega naroda oziroma nacije.

³ V spletnem Slovarju slovenskega knjižnega jezika.

To so temeljne postavke osrednje doktrine nacionalizma po Smithu (2005, 36):

- (1) Svet je razdeljen na narode, od katerih ima vsak svoj značaj, svojo zgodovino in svojo usodo;
- (2) narod je edini vir politične moči;
- (3) lojalnost narodu presega vse druge lojalnosti;
- (4) vsak posameznik mora pripadati nekemu narodu, če naj bo svoboden;
- (5) vsak narod zahteva popolno samoizražanje in avtonomijo;
- (6) svetovni mir in pravičnost zahtevata svet avtonomnih narodov.

Kot navaja Brown (2000, 6), je edini pravi nacionalizem etnični nacionalizem. Etnična skupina predstavlja komuno, sestavljeno iz skupnih prednikov, ki jih povezuje isti izvor: jezik, vera, zunanji videz ali bivališče. Etnični nacionalizem priznava narod kot etnično skupino, katere posameznik mora imeti vsaj nekaj prednikov iz prejšnje generacije, torej je pripadnost določenemu narodu dedna. Politična legitimnost etnično-nacionalistične države izhaja iz statusa domovine etnične skupine.

Sociolog Eugen Lemberg je v svoji študiji nacionalizem označil kot sistem idej, vrednosti in norm, zamisel o svetu in družbi, po kateri se velika družbena skupina zaveda, kam pripada, temu občutku pripadnosti pa pripisuje poseben pomen oziroma vrednost. Lembergovo definicijo je še razširil Theodor Schieder – po njegovi definiciji je nacionalizem posebna integrativna ideologija, ki se vedno opira na narod v tej ali oni obliki in ne le na katerokoli družbeno ali religiozno skupino (v Alter 1991, 224–5).

Po Hastingsu (1997, 3–5) nacionalizem lahko izhaja tako iz teorije kot tudi iz prakse. Teoretično gledano je nacionalizem politična sila, ki poudarja, da vsak narod mora imeti svojo državo. V praksi pa nacionalizem temelji na prepričanju, da je svojo lastno etnično in nacionalno tradicijo treba braniti za vsako ceno in z namenom ustvariti svojo lastno državo.

Lahko pa opredelimo nacionalizem tudi kot posebno močno in prodorno ideologijo, ki zajame veliko število ljudi ter določi njihovo politično vedenje. Nanj lahko gledamo kot na neke vrste zvestobo, ki vključi posameznika v skupnost; kot politični vir za uporabo mobilizacije posameznikov in opravljanja skupnih interesov ali kot ideološki mit, sklicujoč se na neodločene posameznike, ki iščejo preproste rešitve za kompleksnejše situacije (Brown 2000, 1–2).

Medtem Alter (1991, 225) nacionalizem razume tako kot ideologijo kot tudi kot politično gibanje, za katera sta narod in suverena nacionalna država bistveni ideji za mobilizacijo

politične volje naroda ali večine prebivalstva. Glede na to je nacionalizem zelo dinamična ideja, ki prebuja upe, čustva in dejanja, je sredstvo za aktiviranje in nastajanje politične solidarnosti med njimi z namenom dosega skupnega cilja. V skladu s to definicijo imamo torej po Alterju z nacionalizmom opraviti takrat, kadar se posamezniki počutijo najprej za pripadnike naroda in kadar sta njihova povezanost in privrženost nad vsem drugim.

Po Giddensu (1991, 365) je nacionalizem predvsem psihološki pojav – pripadnost posameznikov nizu simbolov in prepričanj s poudarjenimi skupnostnimi vezmi med člani političnega reda. Narod in nacionalizem sta posebni značilnosti modernih držav in med njima je več kot le naključna zveza.

3.1.2 Praktična opredelitev: Junaštvo ali zločin?

Praktična, predvsem pa moralna diskusija o nacionalizmu odseva tenzijo med solidarnostjo z zatrtimi nacionalnimi skupinami na eni strani in strogim zavračanjem zločinov v imenu nacionalizma in naroda na drugi strani. Tako nacionalizem odpira diskusijo o širši problematiki, ki vključuje ravnanje z etničnimi in kulturnimi razlikami znotraj demokratičnih družb (Mandelc 2011, 89).

Nacionalizem je eden od najbolj ambivalentnih pojmov v današnjem slovarju politične in analitične misli. Nekje se kaže bolj, nekje manj, nekje nasilno in nedemokratično, nekje mirno in razumevajoče. Program kakšnega uporniškega gibanja na Balkanu v 19. stoletju, na primer, je moč zlahka uvrstiti tako v kategorijo nacionalizma kot v kategorijo zatiranja enega naroda nad drugim. Nacionalizem potrebuje tako sile, ki se borijo za politično, družbeno, ekonomsko in kulturno osvoboditev, kot tudi tiste, katerih cilj je zatiranje (Alter 1991, 221; Danforth 1994). Nacionalni upori in boji za politično neodvisnost so obenem heroični in nečloveško kruti; vzpostavljanje mednarodno priznane države (ali trud, da bi to preprečili) pogosto nosi s sabo globoke emocije, zato lahko povzroči tudi nečloveške posledice, vključno z množičnimi izgoni in 'čiščenjem' ljudi drugih narodnosti vse do organiziranega masovnega umora, genocida (Mandelc 2011, 89).

Prav zaradi svoje ambivalentne narave se bo nacionalizem zmeraj izmikal ne le terminološki preciznosti, temveč tudi najrazličnejšim poskusom znanstvenega obdelovanja. Nacionalizem je namreč (lahko) tako namišljen kot realen pojav. Tako kot to velja za tisti najgloblji čustvi,

kot sta ljubezen in sovraštvo, je tudi nacionalizem več kot le vsota sestavnih delov, ki bi jih lahko izmerili s močjo nepristranske in racionalne analize (Rizman 1991, 18–19).

Eden glavnih razlogov obstoja etničnega nacionalizma je po Danforthu (1995, 11–12) zagotovo nasprotje med široko razširjenim teoretičnim sprejemanjem pravice do nacionalne samoodločbe narodov in med prav tako široko razširjenim praktičnim odklanjanjem držav, da bi tolerirale njihovo lastno 'razkosavanje'. V tem okviru je etnični nacionalizem lahko opredeljen kot poskus vzdrževanja ali okrepitve identitete in skupnosti tudi v okviru groženj kulturni prilagoditvi ali propadu, kar je jasno v primeru preučevane države.

Po prvi in med drugo svetovno vojno je nacionalizem postal sinonim za netoleranco, nečlovečnost in nasilje. V njegovem imenu so vodili vojne in počenjali strašne zločine. Cela ljudstva so morala zaradi njega zapuščati domove, z njim so opravičevali teritorialna osvajanja. A vendarle je nacionalizem istočasno zbujal upe za svobodni in pravični družbeni red: mnogi so ga preprosto enačili z osvoboditvijo od političnega in socialnega zatiranja (Alter 1991, 222).

Očitno je, da nacionalizem, ki je primerna nalepka in opravičilo za mnoge stvari, skriva v sebi skrajna nasprotja in protislovja. Pomeni lahko tako osvoboditev kot zatiranje: to v praksi pomeni, da nacionalizem hrani v sebi tako nevarnosti kot ugodne priložnosti (Alter 1991, 222).

3.1.3 Nacionalizem in narod

Izraz etničen izhaja iz grške besede *ethnos*, s katero so antični Grki označevali čredo, krdelo, jato in skupino, pa tudi rod, pleme in ljudstvo (Urbančič v Mandelc 2011, 29). Za nacionalizem je ključno prav slednje, ker po Brownu (2000, 6) nacionalizem brez naroda ne obstaja. Narod je torej na najvišjem mestu in osrednja vrednota nacionalizma (Alter 1991, 225), v tem centru pa interesi in vrednote naroda prevladajo nad vsemi drugimi interesi in vrednotami. Zato je pri identifikaciji nacionalizem treba povezovati z narodom in ne z izražanjem lojalnosti do države (Rizman 1991, 17). Tudi Smith (1991a, 74) trdi, da je nacionalizem ideologija naroda, ne pa države. Je ideologija, ki postavlja narod v središče svojega zanimanja in poskuša prispevati k njegovi blaginji. Je torej ideološko gibanje za doseganje in ohranjanje samostojnosti, enotnosti in identitete prebivalcev, ki po mnenju nekaterih njenih članov tvorijo dejanski ali potencialni narod (Smith 2005, 19).

Takšno opredelitev Smith opredeli tudi kot etnonacionalizem ali etnosimbolizem, ki se osredotoča predvsem na subjektivne prvine v ohranjanju etnij, tvorjenju narodov in vplivu nacionalizma (Smith 2005, 77). Connor (v Smith 2005, 93) meni, da je narod skupina ljudi, ki so prepričani, da so predniško v sorodu, in da pri nacionalizmu pravzaprav ni pomembno to, kar je, pač pa to, kar občutimo.

Po mnenju Schöpflina (v Blitz 2006, 15) narod, ki deli isto etničnost, deli tudi razumevanje glede tega, kaj njegova skupnost je in kakšne bi morale biti metaforične in fizične meje te njegove države. Alter (1991, 232) narod razume kot družbeno skupino, ki se je na podlagi različno nastalih zgodovinskih, jezikovnih, kulturnih, religioznih ali političnih pogojev začela zavedati svoje nerazdružnosti, enotnosti in posebnih interesov. Ta družbena skupina pa ima pravico do politične samoodločbe ali pa jo je z nacionalno državo že realizirala.

Nacionalizem je torej politično načelo, po katerem morata biti politična in nacionalna enota skladni (Gellner v Danforth 1995, 14). Z drugimi besedami: Narodi bi morali imeti pravico do samoodločbe in pravico obstajati kot suverene in neodvisne države.

Tako pridemo do nacionalističnih ideologij. Kot je opozarjal že Handler (v Danforth 1995, 14), so nacionalistične ideologije osnovane na predpostavki obstoja geografsko, zgodovinsko in kulturno edinstvenega naroda, ki verjame, da se je rodil in je neločljivo povezan z določenim ozemljem in določeno zgodovino. Cilj nacionalističnih gibanj je ustvariti ozemeljsko omejeno politično enoto, državo, iz homogene kulturne skupnosti, torej naroda.

Temelj za narod pa je po Alterju (1991, 233) nacionalna zavest. Gre za občutek pripadnosti politični in družbeni skupnosti, ki predstavlja – ali bi hotela predstavljati – narod, organiziran kot državo.

Za primer Makedonije je pomemben zlasti Smithov teoretski pristop, ki pravi, da razumeti narod ali nacionalno identiteto pomeni pogledati preteklost. Po Smithu je narod ime za skupnost zgodovine in kulture, ki razpolaga s skupnim ozemljem, ekonomijo, izobraževalnim sistemom in enotnim pravnim sistemom, nacionalizem pa je ideološko gibanje, ki si prizadeva za pridobitev ali ohranitev avtonomije, enotnosti in identitete obstoječega ali potencialnega naroda (Smith 2005).

3.1.4 Vprašanje identitete: Nacionalno vprašanje

Osrednji ideal ideologije nacionalizma in hkrati analitični koncept označuje termin nacionalne identitete. Gre za nenehno reproduciranje in reinterpretacijo vzorcev vrednot, simbolov, spominov, mitov in tradicij, ki tvorijo značilno dediščino narodov, ter identificiranje posameznikov s temi vzorci, z dediščino in njenimi kulturnimi prvinami (Smith 2005, 29–30).

Nacionalna identiteta je v svojem modernem pomenu identiteta, ki izhaja iz pripadnosti ljudstvu, ki je definirano kot narod (Greenfeld 1992, 6–7). Po mnenju Greenfeldove je bil značaj vsake nacionalne identitete določen v njeni zgodnji dobi.

V nacionalističnih ideologijah je nacionalna identiteta definirana ne kot nekaj situacijskega, kar se konstantno gradi in o čemer se konstantno pogaja, pač pa kot nekaj prirojenega in trajnega, ki vsebuje naravno ali duhovno bistvo, pogosto identificirano s krvjo ali dušo posameznika. Ko je ugotovljen ideal nacionalne samoodločbe, se skupnost ljudi, ki delujejo s skupno nacionalno identiteto in tako predstavljajo narod, združi kot državljani iste suverene države, in živi skupaj v homogeni kulturni skupnosti znotraj ozemeljskih meja te iste države (Danforth 1995, 109).

Država pa v nacionalistični ideologiji ni edina, ki je identificirana kot narod, pač pa se suvereno ozemlje države šteje kot last tega naroda. Priznanje obstoja nacionalne manjšine na ozemlju države torej pomeni priznanje, da območje, kjer je ta manjšina naseljena, ni legitimna last države. Rezultat tega so zahteve vodij nacionalnih manjšin za njihovo priznanje, ki pa jih člani dominantne skupine pogosto vidijo kot grožnjo ne le homogenosti naroda, pač pa tudi ozemeljski celovitosti države (Danforth 1995, 110–1).

Če osnovne človekove potrebe posamezne populacije, kot so potreba po varnosti, identiteti, priznanju, samostojnosti, participaciji in materialnem razvoju, niso zadovoljene, pa pride do konflikta (Azar in Burton v Friberg 1992, 131) zato, ker te potrebe niso odvisne od tega, ali jih posameznik lahko nadzoruje ali ne. Ko namreč nek narod meni, da so mu zavrnil denimo identiteto, protestirajo, kar kaže na to, da je identiteta v smislu konflikta zelo pomembna gonilna sila (Friberg 1992, 131).

Ker pri vprašanju identitete ne moremo mimo razpada Jugoslavije, bo o tem veliko, če ne celo vse, povedal zapis Ignatieffa (1999, 91–4) o tem, kako je preživel izkušnjo na srbski lokalni policijski postaji v času spopadov v Bosni in Hercegovini, ko je od srbskega vojaka skušal

izvedeti, kako je mogoče, da so še do včerajšnji sodelavci in prijatelji danes najhujši sovražniki in se gledajo prek puškinih cevi. Ugotovil je, da:

- (1) Je identiteta vedno relacijska: da se Srb lahko definira zgolj in samo v odnosu do Hrvata in obratno. Oba sta brata v sovraštvu, vsak zase pa tragična zrcalna podoba drugega.
- (2) Je identiteta deljena: da nacionalistična ideologija ne pogoltne osebne identitete in da 'prekrivanje' ni nikoli popolno, v razmaku med obema pa običajni ljudje občutijo nejasnost, včasih agonijo, in govorijo politični jezik, namesto da bi govorili iz svoje izkušnje.
- (3) Nacionalizem ni tak, da bi zgolj 'izražal' predobstoječo identiteto: v bistvu jo sam vzpostavlja, sam deli, razdružuje in reklasificira razlike, kar pa počne tako, da abstrahira iz resničnega življenja. V resnici je nacionalizem fiktivna, izumljena identiteta, pravzaprav oblika narcizizma.

Ena od težav, še posebej pomembna za preučevanje Makedonije, je ravno prekrivanje. Prekrivanje pomeni, da se lahko zgodi, da več kot ena skupina zahteva posamezen kos zgodovine, jezika ali pa religije, kot znamko svoje identitete. V takšnih situacijah zagotovo pride do tekmovanja ali celo konflikta. Glede na to, da gre pri tovrstnem sporu za najgloblje ravni identitete, pa je tak spor neizogibno grenak in (vsaj videti) zelo nevaren za tiste, ki so vanj vključeni (Schöpflin 2006, 16).

Že leta 1919 je Sigmund Freud opazil, da so »ravno majhne razlike med sicer zelo podobnimi ljudmi tiste, ki oblikujejo osnovo za občutja tujosti in sovražnosti med njimi« (v Mandelc 2011, 93). Gre za paradoks, da manjše kot so resnične razlike med dvema skupinama, večje bodo razlike v njihovih predstavah (Mandelc 2011, 91).

3.1.5 Nacionalizem in globalizacija

Zakaj je nacionalizem, ko je že kazalo, da je na enem področju odmrlo, potem na drugem znova izbruhnil na dan, in postal vodilno organizacijsko načelo tako v razvitem svetu kot v državah v razvoju? V tem kontekstu je etnični nacionalizem treba razumeti tako v kontekstu daljšega časovnega razvoja kot tudi v njegovih sedanjih pojavnih oblikah (Smith 1991b, 12).

Proces globalizacije, v nasprotju s pričakovanji mnogih, ni pomenil konca nacionalizma (Danforth 1995, 79). Medtem ko po eni strani v trenutnem obdobju globalizacije nacionalne

države postajajo integrirane v različne nadnacionalne organizacije (Danforth 1995, 111), je po drugi strani nacionalizem danes, kot ideologija, prisoten po vsem svetu. Prodira v vse sfere človekovega delovanja. Pojavnost naroda in nacionalne identitete je kompleksna in variabilna (Smith 1991a, 143), procesi formiranja narodov so nadvse heterogeni, na njihov razvoj in njihove nacionalizme so vplivali religije, geografije, posamezniki in zgodovinski dogodki (Mandelc 2011, 45).

Globalizacija je definicija za povečevanje medsebojne odvisnosti držav, ki se je stopnjevala v preteklih desetletjih, usoda sveta je bolj kot kdaj koli prej soočena z medsebojnim delovanjem ekonomskih, političnih in kulturnih odnosov, ki delujejo preko državnih in kontinentalnih meja (Mandelc 2011, 178). Spremembe globalnega vzorca moči in ideologije v svetu so pozdravili kot prelomnico v zgodovini demokratizacije, vendar pa demokracija terja tudi upoštevanje zgodovinske identitete in skupnosti (Smith 1991b, 11).

Globalizacija torej preprosto ni povzročila konca nacionalne dobe, prej nasprotno. Demokracije v vzhodni Evropi v 90. letih prejšnjega stoletja ni več ogrožal komunizem, temveč splet šovinizma, ksenofobije, populizma in avtoritarnosti, vse to je bilo povezano s frustracijo, kakršno srečamo pri velikih družbenih prevratih (Rizman 1991, 33). Nacionalizem pa je bil pogosto edina stvar, ki je lahko zapolnila praznino v tistih državah, kjer so bila civilna združenja šibka in kjer ključne politične institucije niso imele ugleda zaradi kronične motnje v delovanju (Gallagher 2000, 106). Nacionalizem je v zadnjih treh desetletjih mnogo bolj vplival na evropsko zgodovino, kot pa so nanjo vplivale ideje svobode in demokracije (Alter 1991, 221).

Strukture odločanja držav so sicer presežene z regionalnimi in supranacionalnimi telesi, sistem nacionalnih držav je soočen z rastočo mrežo medvladnih organizacij, supranacionalnih agencij in institucij, s transnacionalnimi telesi, ki vključujejo multinacionalne korporacije, skupine pritiska in številčne nevladne organizacije. Še vedno pa nacionalne meje in nacionalne države štejejo. Narodi so še vedno pomemben vir politične in kulturne identitete. Zato se ni čuditi porastu nacionalizma v zadnjem obdobju; mnogi vidijo takšen trend kot neposreden odgovor na negativne vplive globalizacije (Mandelc 2011, 180). Prvič: globalizacija je reducirala relativno moč držav tako, da je postalo težje zatirati zahteve manjšinskih nacionalizmov znotraj državnih meja. In drugič: etnična in nacionalna gibanja so v več primerih za doseg svojih ciljev uspešno izkoristila transnacionalna omrežja (Scholte v Mandelc 2011, 180). Da se prepreči izkoriščanje situacije s strani lokalnih nacionalističnih sil, je po mnenju Gallagherja

(2000, 84) vendarle potrebna zunanja intervencija, ampak na občutljiv in predvsem nesebičen način.

3.1.6 Nacionalizem v Makedoniji

Nacionalizem je po eni strani tesno povezan z modernostjo, po drugi pa je globoko zasidran v etnični preteklosti narodov, kar je pri Makedoniji ključno. Zato se je za obrazložitev prisotnosti nacionalizma v preučevani državi treba vrniti (vsaj) v čas razpada Jugoslavije.

Današnja delitev sveta v države ni dana sama po sebi, pač pa je produkt vrste različnih vplivov – vojn, konfliktov, mirovnih sporazumov, zgodovinskih procesov in naključij, ki bi lahko imeli tudi povsem drugačen izid. Le kdo si je denimo leta 1985 predstavljal, da bo iz Jugoslavije v prihodnjih desetletjih nastalo kar sedem nacionalnih držav (Mandelc 2011, 93)?

Etnična dimenzija konfliktov v Jugoslaviji pripada veliko širšemu procesu, kot je dialektika 'balkanizacije' (Rizman v Kuzmanič in Truger 1992, 63), ob čemer se je Gagnon (1994/1995, 130) spraševal, ali ni ravno primer razpada Jugoslavije pogled v prihodnost mednarodnih odnosov, saj je bilo etnično mešanih regij v obdobju po hladni vojni res ogromno. Vedno več konfliktov, ki ogrožajo mednarodni mir in stabilnost, pa je nastajalo (in še vedno nastaja) ravno zaradi upravičevanja v smislu etničnosti, kulture in religije (Gagnon 1994/1995, 130–3).

Nacionalizem je bil dolgo ignoriran, bil je zaznamovan kot relikv časa, ki so mimo (Mandelc 2011, 89), pa je ravno pri razpadanju Jugoslavije postalo jasno, da niso. Medtem ko je marsikdo upal, da bodo zgodnja 90. leta prejšnjega stoletja praznovana in pomnjena kot čas, ko so se dolgo pričakovane sanje mirne samostojnosti in evropske integracije končno uresničile, je hitro postalo jasno, da bodo ta leta zapomnjena kot obdobje dramatične, pogosto pa nasilne dezintegracije in fragmentacije (Danforth 1995, 11).

V Balkanski polotok so skozi daljše časovno obdobje trčili različni imperiji, civilizacije in socialni sistemi. Rezultat sta bila nestabilnost in izbruh konfliktov, čez čas tudi v širših razsežnostih. To je balkanski regiji dalo ugled, ki je še danes eden izmed najbolj negativnih v paradigmi mednarodnih odnosov. A Gallagher (2000, 86) trdi, da je Balkan dejansko (bil) etnografski mozaik in kompleksna distribucija jezikov, ver in nacionalnosti, kar je že samo po sebi pomenilo, da politične in etnične meje v skupni državi ne bodo kar tako enostavno sovpadale. Vsaka od (takrat) šibkih, razvijajočih se držav, ki je postala samostojna v

nepričakovanih okoliščinah, je imela potrebo po mednarodnem priznanju in mednarodni legitimnosti. So pa Makedoniji nenazadnje pripomogli priljubljenost in vodstvene sposobnosti Kira Gligorova⁴, da napetosti med makedonsko večino in vse večjo albansko manjšino že takrat niso prerasle v kaj hujšega (Gallagher 2000, 97).

Za to nalogo je pomembna Rizmanova trditev (1991, 34), da se ravno iz zgodovine lahko naučimo, oziroma, bolje rečeno, bi se morali naučiti, da se nacionalizem razrašča toliko bolj, kolikor bolj je zatiran. Ko namreč enkrat obstaja, bo etnična skupnost storila praktično vse, kar je v njeni moči, da si zagotovi preživetje, pri tem pa bo uporabljala široko paleto orodij za zagotovitev svoje kulturne reprodukcije. Končni cilj je pridobiti univerzalno priznanje kot skupnosti moralne vrednosti in kot nosilca kolektivnih vrednot – pod enakimi pogoji, kot vsi ostali.

3.2 Proces evropeizacije

V osrčju makedonskega nacionalnega vprašanja leži tudi evropeizacija, ki se kot proces odvija konstantno in neprenehoma. Po letu 1990 je nova samostojna država doživljala hitre spremembe, ena od ključnih gonilnih sil zanje pa je bila EU – z osredotočanjem na politično, gospodarsko in socialno preobrazbo Makedonije kot pripravo na jasen cilj: članstvo v EU. A tega cilja Makedonija, tudi po 12 letih, še ni dosegla, EU pa je ravno v tem primeru postala klasičen primer tega, kako pri omenjenih pripravah lahko ne uspe oziroma celo pade (Keil 2013, 13).

3.2.1 Časovna in teoretska opredelitev

Z vprašanjem pojasnjevanja rezultatov odločanja v EU se znanstveni akademiki ukvarjajo že od 50. let 20. stoletja (Niemann 2006, 1), evropeizacija pa je razmeroma nov pojav, ki se v zadnjem času pojavlja vedno bolj pogosto, predvsem kot posledica vedno večje povezanosti ter (so)vplivanjem nacionalnih držav na EU in obratno.

⁴ Kiro Gligorov je bil prvi predsednik samostojne Republike Makedonije (Pretsedatel na Republika Makedonija 2017).

Začetek razvoja evropskih študij sicer označuje ustanovitev treh povezav na stari celini med letoma 1951 in 1952, to so Evropska skupnost za premog in jeklo, Evropska gospodarska skupnost in Evropska skupnost za atomsko energijo (Dinan 2010, 10), ki so se leta 1967 preimenovali v Evropsko skupnost, leta 1993 pa v Evropsko unijo.

V 70. letih 20. stoletja je manjše število akademikov z znanstvenimi članki raziskovalo, kako članstvo v EU vpliva na nacionalne politične ustanove in javne politike, vendar se je evropeizacija kot koncept začela intenzivno pojavljati šele od 90. let dalje. Takrat je študija evropeizacije postala 'domača obrt' z vse večjim številom teorij, ki poskušajo razložiti tako proces evropeizacije kot tudi pomembne variacije v rezultatih tega procesa med državami članicami in področji problematike (Featherstone 2003, 5; Pollack 2010, 37).

Teorije evropeizacije so ustvarile rastočo literaturo glede implementacije EU politik 'na terenu' v različnih državah članicah, kar pa še vedno ostaja tema sporov, ki je prav tako premalo preučevana. Posledično so tisti, ki so se z njo ukvarjali, oblikovali alternativne, racionalistične in konstruktivistične mehanizme, kjer EU lahko vpliva na nacionalno politiko - na prvi stopnji z omejevanjem nacionalnih odločitev, na drugi pa z vlivanjem novih norm ter preoblikovanjem nacionalnih identitet in preferenc (Pollack 2010, 37).

SSKJ evropeizacijo opredeljuje kot »prilagajanje evropskemu načinu življenja in mišljenja«⁵, sicer pa se njen koncept uporablja v štirih širših kategorijah: (1) kot zgodovinski proces, (2) kot stvar kulturne difuzije, (3) kot proces institucionalnega prilagajanja in (4) kot prilagoditev politike in političnih procesov (Featherstone 2003, 5).

Z vidika spremembe pa ima evropeizacija še bolj širšo definicijo oziroma več možnih načinov uporabe (Olsen v Ješe Perković 2016, 33):

- (1) Evropeizacija kot sprememba zunanjih teritorialnih meja: ko sistem upravljanja, EU, širi svoje meje s širitvijo.
- (2) Evropeizacija kot razvoj institucij upravljanja na evropski ravni: vzpostavitev in razvoj EU.
- (3) Evropeizacija kot politični projekt, katerega cilj je vzpostaviti enotno in politično močnejšo Evropo. Evropa se združuje pod okriljem EU in zaradi vedno večjega pomena zunaj njenih meja se kohezivnost znotraj celine prav tako povečuje.

⁵ V spletnem Slovarju slovenskega knjižnega jezika.

- (4) Evropeizacija kot osrednja penetracija nacionalnih in subnacionalnih sistemov upravljanja. Vsi sistemi večnivojskega upravljanja morajo izdelati ravnovesje med enotnostjo in raznolikostjo, centralno koordinacijo in lokalno samoupravo. Evropeizacija potem pomeni prilagoditev nacionalnih in subnacionalnih sistemov upravljanja evropskemu političnemu centru in vseevropskim normam.
- (5) Evropeizacija kot izvoznik posebnosti upravljanja, vrednot in norm zunaj meja EU. Še posebej, če se država želi pridružiti EU, se spremembe v oblikovanju domačih politik pojavijo že pred pristopom.
- (6) Evropeizacija kot izvoznik značilne evropske oblike politične organizacije in upravljanja zunaj evropskega ozemlja. EU postaja vse bolj pomembna politična entiteta, zato ima vedno večji vpliv na sisteme upravljanja in dogodke izven evropske celine.

Za to nalogo je pomembna predvsem peta točka, uporabila pa bom koncept evropeizacije v smislu prilagajanja nacionalne ravni na pritiske, ki neposredno ali posredno izvirajo iz članstva v EU. Evropeizacija je torej proces strukturne spremembe, ki različno vpliva na akterje in institucije, ideje in interese. V maksimalističnem smislu mora strukturna sprememba, ki jo prinaša, v prvi vrsti biti fenomen, ki razstavlja podobne lastnosti tistim, ki prevladujejo v Evropi ali pa so tesno povezane z njo. V minimalističnem smislu evropeizacija vključuje odziv na politike EU (Featherstone 2003, 3).

V literaturi prevladujeta dva pristopa k preučevanju procesa evropeizacije: prvi se imenuje *bottom-up* pristop (Börzel in Risse 2003, 58), kar pomeni 'od spodaj navzgor', poudarja pa razvoj institucionalnih tvorb na nadnacionalni ravni – dinamika in izid evropskega procesa gradnje institucij sta ključna odvisna spremenljivka. Drugi pristop se imenuje *top-down* (Featherstone in Radaelli 2003), kar pomeni 'od zgoraj navzdol', preučuje pa vpliv nadnacionalne ravni na oblikovanje oziroma delovanje institucij na nacionalni ravni. Za to nalogo je bolj smiselna uporaba drugega pristopa.

Ena od prvih definicij evropeizacije sicer pripada Ladrech (1994, 69), ki jo je opisal kot »inkrementalni proces, ki spreminja smer in obliko politike do te stopnje, da politična in ekonomska dinamika Evropske skupnosti postane del organizacijske logike politike in odločanja na nacionalni ravni«. Pozneje je Ladrech iz definicije izpustil besedo 'inkrementalen' zato, ker je Radaelli (2005, 29) posvaril glede pomanjkljivosti v zvezi s

stopnjevanostjo, oziroma kako naj bi se sploh določila stopnja inkrementalnosti omenjenega procesa.

Prav Radaelli (2003) je potem ponudil zdaj najpogostejšo definicijo evropeizacije, ki bo pomembna tudi za nalogo, saj jo lahko uporabimo tako v primeru držav članic kot nečlanic: Evropeizacija je proces konstrukcije, difuzije ter institucionalizacije formalnih in neformalnih pravil, postopkov, političnih paradig, stilov, načinov početja stvari in skupnih prepričanj ter norm, ki so najprej opredeljene in konsolidirane v procesu oblikovanja politike EU, potem pa še vključene v logiko domačega (nacionalnega in podnacionalnega) diskurza političnih struktur in javne izbire. V tem kontekstu evropeizacijo razumemo kot vpliv EU na politične, gospodarske in socialne sisteme držav članic (Quaglia in drugi v Keil 2013, 3). Dolgoročno torej EU kot politični sistem vpliva na države članice, ker imajo odločitve, sprejete na evropski ravni, lahko dolgoročen vpliv na vsako posamezno državo članico. Najboljši primer vpliva evropeizacije v klasičnem razumevanju je uvedba nove valute - evra - kot rezultat Maastrichtske pogodbe (Keil 2013, 3).

Frank Schimmelfennig in Ulrich Sedelmeier sta vodila ekipe raziskovalcev, ki so preizkušali alternativne racionalistične in konstruktivistične hipoteze glede vpliva članstva EU na nove države članice. Našli so nekaj dokazov o EU-vodeni politiki učenja in socializacije, kot predvidevajo konstruktivistični modeli, vendar pa vsebina in čas političnih reform v novih članicah kažeta, da se je največji vpliv EU pokazal v izrecnem pogojevanju EU, torej klasičnem racionalističnem mehanizmu (Pollack 2010, 38). Pogojevanje v primeru preučevane države pojasnjuje posebno podpoglavje v empiričnem delu.

3.2.2 Teorija evropske integracije

Ker proces evropeizacije ne bi obstajal brez procesa evropske integracije, je za nalogo pomemben tudi slednji koncept, ob čemer pa je treba poudariti, da evropeizacija ni sinonim za integracijo (Featherstone 2003, 3).

A čeprav evropeizacija ne spada v teorijo evropske integracije (Grabbe 2003, 310), je z njo tesno povezana, saj se ukvarja s posledicami oziroma učinki širitvenega procesa, integracijske teorije pa pojasnjujejo, zakaj do širitvenega procesa sploh pride.

Korenine evropske integracije segajo v začetek 50. let 20. stoletja in od takrat so raziskovalci podlagi za pojasnjevanje njegovega začetka iskali v realističnih in pluralističnih teorijah, ki jim je bilo skupno, da so izhajale iz mednarodnih odnosov (Bache v Lajh in Novak 2015, 10).

Prvotno obdobje preučevanja teh procesov je bilo zaznamovano z dvema ključnima teorijama: realističnim intergovernmentalizmom oziroma teorijo medvladnega odločanja, in pluralističnim neofunkcionalizmom. Obe teoriji poskušata pojasniti dinamiko evropskih integracijskih procesov (Lajh in Novak 2015).

Neofunkcionalizem se je pojavil leta 1958, ob ustanovitvi prej omenjenih dveh predhodnic Evropske skupnosti (Evropska gospodarska skupnost in Evropska skupnost za atomsko energijo), ko je Ernst Haas objavil delo *Združevanje Evrope*, kar je določilo teorijo neofunkcionalizma kot teorijo regionalne integracije (Pollack 2010, 17). Neofunkcionalizem je izpostavil proces 'funkcionalnega prelivanja', v katerem začetna odločitev vlad, da postavijo nek določen sektor (kot sta premog in jeklo) pod vodstvo osrednjih institucij ustvarja pritiske, da bi se razširila avtoriteta institucij v sosednja področja politike, kot so menjalni tečaji, davki in plače. Neofunkcionalisti torej napovedujejo, da bo sektorska integracija proizvedla nenamerno in nepredvideno posledico spodbujanja nadaljnje integracije v dodatna, aktualna področja (Pollack 2010, 17–8).

Pojav neofunkcionalizma je tesno povezan s pojavom evropskih integracijskih procesov, saj je bil to prvi poskus teoretiziranja te nove oblike (regionalnega) povezovanja, do katerega je prišlo ob koncu druge svetovne vojne (Stroby Jensen v Lajh in Novak 2015, 10). Neofunkcionalisti so integracijo zaznavali kot rezultat vedno večje mednarodne soodvisnosti držav in pluralistične politike, ki se vodi na podlagi raznovrstnih partikularnih interesov. Zato trdijo, da so se nekatere elitistične skupine začele zavedati, da določenih svojih bistvenih interesov ne morejo uresničiti na nacionalni ravni in so zahtevali prenos javno-političnih pristojnosti na nadnacionalne institucije odločanja (Stone Sweet in Sandholtz v Lajh in Novak 2015, 10).

Teorija medvladnega odločanja je nastala pozneje. Njen začetnik je Stanley Hoffmann, ki je leta 1966 trdil, da nacionalna država še zdaleč ni zastarela, pač pa dokazuje, da je samosvoja. Šlo je za trditve, da neofunkcionalisti podcenjujejo odpornost nacionalne države (Pollack 2010, 19), kot glavne akterje pa zagovorniki te teorije vidijo nacionalne izvršne oblasti, ki bodisi podpirajo bodisi preprečujejo napredek pri evropski integraciji (Cini v Lajh in Novak 2015, 11).

Po eni strani torej neofunkcionalizem zagovarja, da vsak povezovalni korak logično vodi k naslednjemu, pri čemer se nacionalne vlade s težavo upirajo povezovalnim pritiskom (Bache v Lajh in Novak 2015, 10) – s tem zagovarja inkrementalen proces političnih sprememb *per se*. Nasprotno pa teorija medvladnega odločanja zagovarja, da so nacionalne izvršne oblasti tiste, ki določajo naravo in hitrost povezovanja in delujejo kot nekakšni vratarji med nadnacionalno ravno in njihovim političnim sistemom (Cini v Lajh in Novak 2015, 10) – torej, ne razlikuje medvladnih odnosov znotraj EU od odnosov, vzpostavljenih v drugih mednarodnih organizacijah (Nugent v Lajh in Novak 2015, 10). Za nalogo sta pomembna oba, sicer klasična, pristopa.

Medtem pa so raziskovalci v vedno večji meri ugotavljali tudi, da je na raziskovalnem polju evropskih integracijskih procesov treba upoštevati vedno večje prepletanje med posameznimi ravni nacionalnih držav in njihovo mednarodno sfero delovanja (Risse-Kappen v Lajh in Novak 2015, 9) – tudi državami, ki niso nujno (še) članice EU. Že sama odločitev države, da se bo vključila v evropski integracijski proces, ima namreč velik vpliv na njeno notranjo politiko, saj njen del postanejo tudi evropske politike. Za preučevano državo so pravzaprav pomembne vse omenjene veje teorije evropske integracije, vsaka na svoj način, kot ugotavljam v nadaljevanju.

3.2.3 *Praktična opredelitev: V imenu Evrope*

Desetletja so se evropske študije v glavnem ukvarjale s pojasnjevanjem evropskih integracij in samih procesov evropeizacije. Razprave med neofunkcionalizmom in teorijo medvladnega odločanja so se osredotočale na vprašanje, kako pripovedovati o nastajajoči evropski politiki. Sprejet je bil *bottom-up* pristop, vendar pa se v zadnjem času vedno več literature osredotoča na vpliv evropske integracije in evropeizacije na domače politične in socialne procese v državah članicah in drugod, kar torej pomeni preučevanje v *top-down* pristopu, potrebno in pomembno zato, da se lahko v celoti zajame, kako pomembni sta Evropa in sama EU.

V polju evropeizacije se je raziskovanje najprej usmerjalo predvsem na države članice EU, pozornost na državah kandidatkah pa je bila izredno majhna, čeprav so ravno te države, v procesu pridruževanja in posledično pospešenega sprejemanja evropske zakonodaje, pod velikim vplivom evropeizacije (Pridham 2005, 19). Med njimi je torej tudi Makedonija.

V tem kontekstu je ključno pogojevanje članstva v EU, ki po Mehikičevi in Šabiču (2009, 38) temelji na:

- (1) širitvenih kriterijih: to so dejstva, ki jih kandidatka ne more spreminjati, denimo geografska lega države;
- (2) širitvenih načelih: to so stališča, s katerimi se mora država strinjati, preden odda prošnjo za članstvo, denimo, da bo v celoti prevzela pravni red EU; in
- (3) širitvenih pogojev: to so pogoji, ki jih mora država izpolniti, preden postane članica, in jih priznava kot legitimne.

Posebna moč pogojevanja EU leži v širitveni dinamiki, kar lahko najbolje ocenimo tako, da se osredotočimo na interaktivne učinke med pridružitvenimi pritiski in domačimi politikami držav kandidatk (Pridham 2005, 22). Evropeizacija v tem pogledu pomeni izpolnjevanje pristopnih zahtev EU in prevzem norm, politik in institucionalnih modelov EU v državah kandidatkah (Grabbe 2006, 5). Vpliv EU je odvisen od začetnih pogojev v državah kandidatkah, v veliki meri pa ostaja omejen na določeno skupno držav, konkretno predvsem na tiste bolj krhke in nestabilne demokracije (Schimmelfennig in Sedelmeier 2005, 210). Proces evropeizacije ima torej v novih državah članicah določene značilnosti, ki se razlikujejo od značilnosti procesa v starih državah članicah EU (Sedelmeier 2006, 5). Težava nastane, če je ta proces v vsaki državi različen in/ali samosvoj, kar v Makedoniji zagotovo je.

Čas nikoli ne miruje, seveda tudi za EU ne. Medsebojna odvisnost med EU in širšim svetom še naprej ustvarja vprašanja, ki jih je treba obravnavati, tako v neposredni evropski soseščini kot tudi v globalnem sistemu (Wallace in drugi 2010, 482).

Obstajajo trije dejavniki, ki kažejo na predpostavko, da pristopni proces EU potiska države prosilke v smer večje konvergence s posameznimi političnimi modeli precej bolj, kot se je to dogajalo prej, torej z državami v okviru obstoječe EU. Prvi dejavnik je hitrost prilagajanja. Grčija, na primer, je potrebovala več kot desetletje, da se je prilagodila EU normam enojnega trga (Featherstone v Grabbe 2003, 306), bodoče članice pa naj bi (takšna so pričakovanja) svoje institucije in politike usmerile v politiko EU, še preden postanejo članice. Drugi faktor je odprtost držav prosilk na vpliv EU zaradi procesov postkomunistične transformacije, tretji pa širina agende EU v teh državah.

Avtorji, kot so Grabbe, Schimmelfennig in Pridham, argumentirajo, da sta perspektiva članstva v EU in pogojevanje le-tega imela znaten vpliv na pospeševanje demokracije, torej da ima pogojevanje pozitivne učinke na demokratično tranzicijo postsocialističnih držav v Vzhodni

Evropi. A vendarle: Na Zahodnem Balkanu je transformacijska moč EU mnogo manjša, saj je napredek počasen, spremembe pa minimalne (Ješe Perković 2016, 17).

3.2.4 Evropeizacija v Makedoniji

Na hitrost procesa evropeizacije v preučevani državi je vplivala paleta dejavnikov, tako domačih kot zunanjih (Nancheva 2015, 179). Schimmelfennig in Sedelmeier (2005) opozarjata, da ima EU lahko velik vpliv na države pred njihovim vstopom vanjo. Proces integracije ima torej za posledico izvajanje veliko zakonodaj, uredb in direktiv EU, sprememb birokracije in sprememb ustavnih norm glede državljanstva, volilnih pravic, pravic glede lastnine in oblikovanje pravne podlage glede prenosa dela suverenosti na raven EU (Claes v Keil 2013, 4).

Čeprav Makedonija ni država članica EU, EU nanjo vpliva s pomembnimi spremembami, ki so posledica v Bruslju sprejetih odločitev. Ker je del pristopnega procesa, mora izvajati oziroma naj bi izvajala tudi določen pravni red, pravne temelje EU ter reforme svojih političnih in gospodarskih sistemov v skladu s kopenhagenskimi merili, ki določajo pogoje za članstvo v EU (Keil 2013, 3–4).

Po mnenju Ješe Perkovičeve (2016, 18) politične elite na Zahodnem Balkanu, torej tudi Makedoniji, javno pristajajo na proces evropske integracije, ker je ta priljubljen pri večjem delu volilnega telesa, obenem pa zahtevanih standardov ne implementirajo v praksi. Gre za cilje elit, da se obdržijo na oblasti, saj bi potrebne reforme neprijetno zarezale v slabo delujoče družbene sisteme in bi tako pomembno zmanjšale priljubljenost vsakokratne oblasti pri volivcih. Pri tem Danforth (2017) v intervjuju omenja tako imenovano korenčkovo ponudbo. Gre za 'korenček' na palici članstva v EU, ki se tudi po trditvah Keila (2013, 5) uporablja za spodbudo politične elite v teh državah, da izvajajo pomembne reforme za krepitev državne zmogljivosti in demokratičnega odločanja. EU (si) torej na nek način gradi države, ki bi se lahko sčasoma pridružile EU, vendar pa je evropska integracija te regije kompleksen, dolgotrajen in večplasten proces, tudi zato, ker se že sama EU sooča s povsem novimi izzivi (Keil 2013, 4). Postala je akter v procesih izgradnje držav, skozi proces evropeizacije pa se upa, da bo uporabila svoj vpliv in končno spodbudo glede članstva za promocijo vzpostavitve učinkovitih državnih struktur in uprav, ki so sposobne prenesti pritiske članstva. Vendar pa so razprave šle tudi v smer, da ima nekdo od zunaj lahko le omejen uspeh.

Bistven element pogojevanja EU je dobro upravljanje, ampak se EU še naprej osredotoča na kratkoročne politične spremembe namesto na dolgoročne strukturne in kulturne spremembe, kar se kaže v pomanjkanju globoko zakoreninjenih reform, zato je tudi v Makedoniji v praksi dejansko zelo malo sprememb, ker EU raje poskuša spremeniti politiko namesto temeljne strukture države (Keil 2013, 13).

Ob tem Vasilev (2011, 52) ugotavlja, da so politiki v Makedoniji na začetku sprejeli politiko in vedenjske spremembe, ki se iz EU pričakujejo od njih, saj so dojemali, da bodo koristi teh sprememb prevladale nad stroški, oziroma da njihov pristop krepi temeljne skupne cilje, ki se nanašajo na avtonomijo in varnost države. In medtem ko Makedonija, tako kot ostale države Zahodnega Balkana, bje svoje bitke z osiromašeno družbo in neučinkovitim gospodarstvom, s korupcijo in organiziranim kriminalom ter z nezadostno stopnjo demokratičnega razvoja, hkrati poskuša manevrirati med pogoji in zahtevami pristopnega procesa EU, ki pa je – prav na strani slednje – več kot očitno izgubil svoj zagon (Ješe Perković 2016, 11), kar pojasnujem v empiričnem delu, ki sledi.

4 MAKEDONSKO NACIONALNO VPRAŠANJE

Na sprejem določene nacionalne identitete vplivajo ekonomske, politične in družbene strukture (Wendt 1999, 139), na skupnost pa ima nacionalna identiteta lahko zelo močan vpliv, kar je zaradi nujnosti priljubljenih obljub in mobilizacije ključno predvsem za politiko (Mastropaolo 2012). V jugovzhodni Evropi nepopustljiv nacionalizem, pa tudi odpornost nanj, izhaja iz zgodovinskih izkušenj, ki so šibkim državam zapustila za marsikoga sporna ozemlja, na katerih niso bile sposobne razvijati svojih institucij in zakonov, da bi z njimi lahko pridobile soglasje prebivalstva na tem ozemlju. Dolga obdobja tujih okupacij, vojn, revolucij in lokalnih prizadevanj za upor proti nezaželenemu zunanjemu vmešavanju in oblikovanja držav okrog avtohtonih vrednosti so oblikovala zgodovino balkanskih držav vse do 90. let 20. stoletja (Gallagher 2000, 105). Tudi Makedonije.

Pri makedonski nacionalni identiteti gre za zgodovino boja zatiranih ljudi za samostojnost in svobodo, predvsem pa za ohranitev nečesa, za kar so tudi ugledni akademiki in antropologi, kot je Loring Danforth⁶, prepričani, da obstaja in mu upravičeno lahko rečemo narod Republike Makedonije. Boj za preživetje in ohranitev te identitete, pa tudi ozemeljske celovitosti, se je hranil v kontekstu etničnega nacionalizma (Kondonis 2003, 56), ker po Danforthu (1995, 43) želi makedonska nacionalistična ideologija potrditi svoj obstoj kot edinstven narod z edinstveno zgodovino, kulturo in identiteto ter si prizadeva, da bi to priznale tudi mednarodne (politične) organizacije, vlade posameznih držav, akademske skupnosti in splošno svetovno javno mnenje.

Makedonska nacionalna identiteta se je v zgodnjih letih demokratične tranzicije pokazala kot močno razdeljena in za marsikoga, predvsem 'od zunaj', tudi sporna. Bila je razpeta med predvidenimi ambicijami in političnimi omejitvami, kar je pomenilo politično skupnost, ki jo je pretresala nestabilnost in negotovost (Nancheva 2015, 74–5). Makedonija predstavlja tragičen primer Geertzovega (1973) »samookrepitvenega viharja prvobitnega nezadovoljstva, ki se vrtniči okoli na novo ustanovljenih držav«.

⁶ Loring Danforth se je z vprašanjem makedonske nacionalne identitete ukvarjal dve desetletji in o tem napisal tudi knjigo *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World* (slov. Makedonski konflikt: Etnični nacionalizem v transnacionalnem svetu), ki je v delu, ki se tiče etničnega nacionalizma, ključna za to nalogo. V nadaljevanju naloge oziroma v delu analize so objavljeni tudi citati oziroma povzetki iz intervjuja (Priloga B).

4.1 Začetek: Razpad Otomanskega cesarstva

Makedonsko nacionalno vprašanje se je prvič pojavilo po razpadu Otomanskega cesarstva, natančneje leta 1878, po berlinskem kongresu, ki je ustvaril nove politične in ozemelske meje (Medlicott 1963; Vukmanović-Tempo 1981, 155; Gori 2014, 286). Izvor makedonskega nacionalnega vprašanja gre iskati v spopadu otomanskega tradicionalizma in ideje uvoženega nacionalizma, ki predstavlja naravo ter značaj prebivalstva in meja v Makedoniji, ne glede na to, ali je to geografsko funkcionalen, etnični ali zgodovinski produkt (Marinov 2009).

V času Otomanskega cesarstva makedonski Slovani (še) niso imeli jasno razvitega občutka nacionalne identitete, sčasoma pa so tudi oni izoblikovali model samoidentifikacije (Marinov 2009). Makedonska identiteta se je v delu slovanskega prebivalstva začela razvijati sredi 19. stoletja, in sicer prek povečane manifestacije lokalnih čustev, priljubljenosti cerkve, publikacij učbenikov v lokalnih narečjih, separatizma po ustanovitvi kodifikacije vzhodnih narečij kot uradnega bolgarskega jezika in oblikovanja bolgarske države leta 1878 (Marinov 2009; Brooks v Stojanovski in drugi 2014, 301).

Stojanovski in drugi (2014, 302) povzemajo različne avtorje, ki pojasnjujejo konkreten začetek razvoja makedonske identitete in s tem nacionalnega vprašanja:

- (1) Konec leta 1884 je britanski liberalni politik in takrat že nekdanji premier William Gladstone predstavil parolo 'Makedonija Makedoncev', britanska pisateljica in antropologinja Edith Durham pa je izjavila, da je spoznala ljudi, ki verjamejo, da so posebna rasa, ki se imenuje makedonska.
- (2) Leta 1871 je bolgarski publicist in svoje čase pomembna javna osebnost Petko Račov Slaveikov zapisal, da so Makedonci že desetletje prej izjavili, da so ločen narod.
- (3) Leta 1890 je Avstrijec Karl Hron v svojem delu Nacionalnost makedonskih Slovanov⁷ navedel, da se v vsakem primeru in objektivno lahko dokaže, da Makedonci niso ne Srbi in ne Bolgari, pač pa ločen narod.
- (4) V začetku 20. stoletja je vpliven britanski novinar Henry Noel Brailsford trdil, da Slovani na tem področju (evropskem delu Turčije) sicer še nimajo visoko razvite nacionalne zavesti, ampak jo pa imajo; da ne čutijo strasti do svojega državljanstva, ampak svoje dežele; da so narod, zakoreninjen v tej državi, ki živi v svojih vaseh, s

⁷ Ang. *The Nationality of Macedonian Slavs*, orig. *Das Volksthum des Slaven Makedoniens*.

svojimi versko orientiranimi občutki in svojimi antičnimi cerkvami; in da se bo narod teh konservativnih kmetov v kratkem času razvil v pravi lokalni patriotizem⁸.

To se je po navedbah avtorjev tudi zgodilo, saj so ti 'kmetje' so svoj upor začeli izražati s pesmimi, v vsaki so omenjali Makedonijo kot dokaz, da imajo svojo domovino. Ta prenos nacionalne ideologije v začetku 20. stoletja pa ni prišel z denimo Dunaja ali pa iz Pariza, pač pa so makedonski revolucionarji preprosto sledili vzorcu svojih sosedov, predvsem Srbov in Bolgarov; paradoksalno torej, vzorcu njihovih nacionalnih ustav in njihove zgodovine (Stojanovski in drugi 2014, 302).

Po prvi in drugi balkanski vojni je bila večina širšega makedonskega ozemlja razdeljena med Grčijo, Bolgarijo in Srbijo. Leta 1918, po prvi svetovni vojni, je ozemlje sodobne makedonske države postalo del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS). Leta 1944, z zmago partizanov nad Bolgari in Nemci, pa je množična podpora partizanskega gibanja sprožila proces ustvarjanja narodov, kar zajema naslednja faza izgradnje makedonskega nacionalnega vprašanja.

Makedonija je torej svojo identiteto konkretno začela graditi šele od leta 1944 dalje (Brunnbauer 2002, 9), ko je 2. avgusta 1944 Antifašistično gibanje narodne osvoboditve Makedonije (ASNOM⁹) ustanovilo državo Makedonijo, ki pa je kmalu postala sestavni del federativne Jugoslavije. Komunistična partija ji je zagotovila osnovne predpogoje za 'makedonizacijo' dela Vardarske banovine, ki zajema celotno današnje ozemlje Makedonije, južne dele južne in vzhodne Srbije in jugovzhodne dele Kosova. To je storila z mobilizacijo velikih segmentov družbe prek političnih, ideoloških in nacionalnih trditev, ki so se opirale predvsem na jezik kot najpomembnejši način izgradnje identitete (Gori 2014, 287; Stojanovski in drugi 2014, 303).

⁸ V delu iz leta 1906 z naslovom Makedonija: Njene bitke in njihova prihodnost (ang. *Macedonia: Its Races and Their Future*).

⁹ Skrajšano od orig. *Antifašističko sobranie na narodnoto osloboduvanje na Makedonija*.

4.2 Nadaljevanje: Razpad Jugoslavije

Sledilo je novo obdobje za Makedonijo. Leta 1946 je, priznana kot država znotraj Jugoslavije, takratna Socialistična republika Makedonija temelj državnosti ustanovila v duhu 'bratstva in enotnosti' z ostalimi republikami (Petroska-Beska in Najcevska 2004). Čeprav so bile slednje institucionalizirane na podlagi nacionalnih meja, je bil nacionalni element uradno izključen iz ideologije, ki je socialistično federativno državo držala skupaj (Nancheva 2015, 51). Medtem je jugoslovanska politika spodbujala krepitev slovanskega makedonskega naroda z izpopolnjevanjem makedonskega jezika in pisave, s ponovno vzpostavitvijo makedonske pravoslavne cerkve, ponovno preučitvijo makedonske zgodovine in tudi z uvedbo politik, ki so lahko krepile makedonsko identiteto in republiko na način, da je 'makedonizem Makedonije' znotraj federacije postal jasno prepoznaven (Szajkowski 2000, 250).

To, da je bila del Jugoslavije, je Makedoniji, najbolj revni državi izmed vseh republik, zagotavljalo cono udobja, predvsem pa varnost pred sosedi (Rossos 2006, 111), vendar je identifikacija Makedonije z Jugoslavijo lahko trajala le tako dolgo, kolikor je trajala Jugoslavija sama. Ko je njen razpad postal realna možnost, je bilo makedonsko javno mnenje sprva močno v prid temu, da Jugoslavija obstane, saj je že sama možnost razpada jasno pokazala, da bo Makedonija (spet) izpostavljena iredentističnemu pritisku in zahtevam svojih sosed. A ko je bilo s skupno državo konec, so se s tem morali sprijazniti tudi Makedonci ter poiskati in preučiti alternativne rešitve glede vprašanja svojega, nacionalnega preživetja. Odločili so se za referendum z vprašanjem: »Ali ste za suvereno in neodvisno državo Makedonijo s pravico, da vstopi v prihodnjo zvezo suverenih jugoslovanskih republik?« Udeležilo se ga je 75,74 odstotkov volilnih upravičencev, za je glasovalo 95,26 odstotkov (Szajkowski 2000, 250–1).

Jugoslovanska ljudska armada je Makedonijo, etnično heterogeno državo, zapustila mirno, brez žrtev, brez vojne, brez enega samega strela (Merlingen in Ostrauskaite 2006, 80). Enega od razlogov za to je mogoče iskati tudi v dejstvu, da je makedonska nacionalna zavest dozorela precej pozneje kot pri ostalih republikah nekdanje skupne države. Hkrati pa je razglasitev neodvisnosti in posledično negotovost obudila makedonsko nacionalno vprašanje – bitko za identiteto, grajeno skozi konstantno borbo za ohranitev simbolne povezave med makedonsko državo in makedonskim narodom in videno kot edini garant za suverenost in legitimnost (Vučić in Milenković 2014, 433). Redefinicija etničnih identitet, ki se je že začela, je odprla in poudarila mnogo do tedaj skritih problemov, saj je konec komunističnega režima omogočil svobodno izražanje antičnih sovražnosti med različnimi etničnimi skupinami (Roter 2001,

221). Spet je torej v ospredje prišel nacionalizem (Nancheva 2015, 2), politični projekt nove neodvisne države je bil legitimiran z uresničevanjem makedonskega nacionalnega in zgodovinskega interesa, sklicujoč se na zgodovinski položaj makedonskega vprašanja (Koliševski 1981) in potrjujoč nedotakljivo suverenost makedonskega naroda.

Makedonska nacionalna identiteta je bila na začetku povezana le z religijsko pripadnostjo, pod pritiski ozemeljskih politik sosednjih držav pa se je začela oblikovati v opozicijo kategorije tako imenovanih 'drugih' –proti vsem svojim sosedam: Albaniji, Bolgariji, Grčiji in Srbiji (Nancheva 2015).

4.3 Odnosi samostojne Makedonije s sosednjimi državami

Na ozemlju večine držav v tej regiji se prepletajo različne etnične skupine, od katerih je vsaka svojo identiteto projektirala in gradila skozi prizmo potencialnih groženj neke druge etnične skupine (Vučić in Milenković 2014, 431). Tako so bili odnosi na tem delu Evrope pogosto karakterizirani s poskusi prevlade ene skupnosti nad drugo, medtem ko so bile v zgodovini vse te skupnosti nekoč prevladovane s strani (še) večjih skupin (Pešić in Mostov 1992, 38). Po tem, ko je tudi Makedonija razglasila neodvisnost, so Bolgarija, Grčija in Srbija namenoma prezrle genezo makedonskega naroda in ga kot nov etnično-politični fenomen zanikale (Zupančič 2006, 124). S tem so zanikale tudi njihovo pravico do posedovanja lastne države in trditve, da sploh obstajajo. Čeprav so bile že njihove težnje same po sebi kontradiktorne, saj je vsaka od omenjenih držav poskušala legitimirati svoje ozemeljske zahteve do Makedonije z argumenti, ki so se nanašali na narodno zavest, etnično identiteto, jezikovno sorodstvo in versko zvestobo prebivalcev območja (Danforth 1995, 28), so bile odločene, da bodo to, kar so z delitvijo Makedonije v balkanske vojne¹⁰ dobile, varovale in, če je le mogoče, to svoje makedonsko ozemeljsko imetje še razširile. Vsaka izmed njih je torej ustanovitev neke majhne, neodvisne republike tam, na sredini tega področja, videla kot grožnjo ali njihovim pridobitvam v preteklosti ali pa njihovemu prihodnjemu stremljenju glede Makedonije (Rossos 2006, 110).

Makedonija je morala braniti svojo identiteto pred zunanji posegi predvsem Grčije in Bolgarije (Nancheva 2015, 54), ko se je to dopolnilo še z zapletenostjo njenih odnosov s Srbijo

¹⁰ Po drugi balkanski vojni je bilo ozemlje Makedonije razdeljeno med Grčijo – Egejska Makedonija, Srbijo – Vardarska Makedonija in Bolgarijo – Pirinska Makedonija (Danforth 1995).

in tudi Albanijo, pa je ta regionalni kontekst spodbudil dvig defenzivnega makedonskega nacionalizma (Nancheva 2015, 55).

Bolgarija, ki je obstoj makedonske države priznala med prvimi, ni želela priznati obstoja makedonskega naroda, ker je vztrajala in trdila, da so Makedonci v resnici Bolgari z narečjem. Tudi Srbija je Makedonijo priznala pod njenim ustavnim imenom, a jo srbski nacionalisti še vedno radi imenujejo Južna Srbija, prav tako Srbija ne priznava avtonomnosti makedonske pravoslavne cerkve. Republiko Makedonijo je priznala tudi Albanija, a tudi tam so glasne nacionalistične težnje o 'Veliki Albaniji'. Grčija medtem priznava obstoj neke države na severu, vendar ne kot Republike Makedonije, odločno zavrača tudi obstoj makedonske identitete in makedonskega naroda (Danforth 1995, 13–14; Rossos 2006, 114).

Makedonija ima torej z Albanijo, Bolgarijo in Srbijo vzpostavljene diplomatske odnose, pod svojim ustavnim imenom. Na spletni strani makedonskega zunanjega ministrstva je navedeno, da imata Makedonija in Bolgarija »solidno sodelovanje« in zgrajene partnerske odnose, odnosi Makedonije z Albanijo pa so opisani kot dobri. Podoben je tudi opis sodelovanja Makedonije s Srbijo, le da je izpostavljeno še, da kljub večinoma enakim ali podobnim pogledom na številna bilateralna, regionalna in multilateralna vprašanja med državama ostajajo določene razlike glede vprašanja Kosova, ki ga je Makedonija priznala, in glede makedonske pravoslavne cerkve, ki je Srbija ne priznava. A je hkrati zapisano tudi, da te razlike vendarle niso ovira za »nadaljnji konstruktiven dialog in poglobljanje splošnega dvostranskega, regionalnega in večstranskega sodelovanja«, česar pa ni mogoče trditi za južno sosedo Makedonije.

4.4 Spor z Grčijo

Spor z Grčijo je v samostojnem podpoglavju zaradi kompleksnosti in širine spora, poleg tega je od vseh sosed Makedonije njen odnos z Grčijo za to nalogo najbolj ključen.

Začetki spora glede imena segajo v leto 1991. Ko je počasi že postajalo jasno, da bo šla socialistična Makedonija po samostojni poti, je Grčija, kjer se Makedonija imenuje pokrajina na severu, začela uporabljati svojo moč pri blokiranju njenega mednarodnega priznanja. Blokiranje še vedno traja, spor se še vedno ni uredil, uradno grško stališče glede imena Makedonija ostaja nespremenjeno (Daskalovski 2013, 154), pa čeprav je po mnenju

Makedonije Grčija s podpisom Začasnega sporazuma iz leta 1995, o katerem bo govora v nadaljevanju, *de facto* priznala makedonsko državo.

Še v času Jugoslavije Grčija ni nasprotovala imenu Socialistična Republika Makedonija, (Kofos 2003, 131), potem pa ji je začetek razpada Jugoslavije vrnil obsesivne občutke negotovosti. Grki vztrajajo, da je Makedonija pojem zgodovinsko utemeljene stare grške pokrajine in obenem ime ene od sedanjih grških administrativnih enot. Prepričani so, da država Makedonija z uporabo imena Makedonija izraža agresivne pretenzije, da je identiteta grških ljudi v nevarnosti, nova država pa konstrukt, ki bi ga bilo treba, če že, imenovati s 'Skopje'. Proti samostojni Makedoniji so nastopili z zahtevo po prenehanju uporabe omenjenega imena Makedonija in tudi spremembi prvotne zastave, za katero so trdili, da izrablja grško zgodovinsko dediščino Aleksandra Velikega, ter te zahteve podkrepili z gospodarskim embargom (Kofos 2003, 127–33; Zupančič 2006, 136; Stojanovski in drugi 2014, 308).

Zanimivo je to, da vse do 70. let dediščina in arheologija sploh nista bili pomemben element makedonskega nacionalističnega diskurza – in tudi grškega ne. Vendar pa je s tem, ko je nastajala makedonska nacionalistična arheologija, tudi grška nacionalistična arheologija začela postajati pomembna za Grke; vsaj tista, ki se tiče Makedonije. Tako je senzacionalna najdba pri prekopavanju tako imenovane Velike grobne gomile v grški Vergini leta 1977, ko so našli Verginsko sonce, simbol, oblikovan kot stilizirano sonce s 16 žarki, pritegnila veliko pozornosti ter profila Filipa II in Aleksandra Velikega v grškem nacionalističnem diskurzu dvignila še višje (Gori 2014, 287–8). Prav ta simbol pa je Makedonija postavila na svojo prvo državno zastavo, ki jo je pozneje – zaradi že omenjenega pritiska in embarga – spremenila oziroma prilagodila. Medtem je Aleksander Veliki naenkrat postal glavni grški super junak, v razglaševanju 'svojih' antičnih junakov pa tudi Makedonci niso zaostajali (Gori 2014, 288; Danforth 2017).

Državi nimata vzpostavljenih nikakršnih odnosov na visoki ravni, denimo dvostranskih uradnih srečanj, vsi doslej dogovorjeni bilateralni sporazumi med državama pa čakajo na ratifikacijo v grškem parlamentu. Kljub nerešenemu sporu glede imena imata Grčija in Makedonija vendarle izboljšane odnose, odkar sta podpisali tako imenovani začasni sporazum v New Yorku septembra 1995 (Kondonis 2003, 55). Sporazum sam po sebi sicer ne vsebuje nobene odločitve, pač pa le način določanja imena, ki naj bi temeljil na kompromisu (Stojanovski in drugi 2014, 311).

Še danes dogovora ni, ker za Grčijo ostaja grožnja njihovi identiteti zahteva Republike Makedonije za uporabo svojega ustavnega imena na mednarodni ravni. Slaveski in Kozarev (2012, 32) vztrajata, da je Makedonija odvisna od imena Makedonija za označbo tako svoje države kot tudi svojega naroda. Z drugimi besedami, avtorja navajata, da je samo makedonska identiteta tista, ki je ogrožena, saj je za Makedonce spor z Grčijo glede imena stvar njihove identitete in njihovega obstoja: Makedonci nimajo druge, 'matrica' države, da bi si lahko zagotovili neko drugo identiteto; njihovo identiteto pa sosesčina izziva, tudi z mednarodno prizanim začasnim imenom, o katerem bo govora v nadaljevanju, ki pravzaprav prinaša samo začasni status države (Slaveski in Kozarev 2012, 32), zaradi česar je vidno nezadovoljstvo med vsemi prebivalci Makedonije, torej tudi pripadniki vseh ostalih etničnih skupnosti, ki živijo v tej državi.

4.5 Odnosi Makedonije z etničnimi skupnostmi v Makedoniji

Za razliko od večine drugih držav Zahodnega Balkana etnični nacionalizem v Makedoniji po razpadu Jugoslavije med turbulentnimi 90. leti ni izbruhnil v krvavo vojno (Glenny 2000, 634), je pa leta 2001 izbruhnil v konflikt in jo pahnil na rob državljanske vojne zaradi težav v državi sami.

Tako imenovana 'albanizacija' predvsem zahodne Makedonije se je začela v 20. stoletju. Poleg zelo velike natalitete Albancev in mehaničnega priliva iz sosednjih krajev je imela pri spremembi etnične strukture zahodne Makedonije posebno vlogo neusklajena deagrarizacija, industrializacija in urbanizacija ozemlja, kar je bil rezultat globalnih napak države v agrarni in ekonomski politiki. Zaradi nasilnih ukrepov na podeželju, ki so bili albanskemu prebivalstvu v glavnem prihranjeni, so namreč makedonski kmetje bežali iz vasi, izpraznjena območja pa so naseljevali Albanci (Ačkovska 1999, 113–6).

Albanci v Makedoniji predstavljajo največjo etnično manjšino, saj se je za Albance na zadnjem popisu leta 2002¹¹ opredelilo 25 odstotkov prebivalcev. V Tetovu jih je kar 70 odstotkov, v mestih Gostivar, Debar in Struga pa predstavljajo dobro polovico prebivalcev (Državen zavod

¹¹ V Makedoniji so pristojni poskusili popis prebivalstva obnoviti, nazadnje leta 2011, kar pa se je končalo s popolnim fiaskom. Poskus popisa so spremljale obtožbe o številnih nepravilnostih, predvsem domnevnih poskusov umetnega povečanja števila etničnih Albancev. Zato je bil popis prekinjen, vendar pa brez novega datuma, kdaj bi bil lahko dejansko obnovljen (Slovenska tiskovna agencija 2017). Od takrat novega popisa (še) niso uspeli izvesti.

za statistika na Republika Makedonija 2002). Čeprav je bil zadnji popis narejen pred 15 leti, je Albancev v Makedoniji zdaj zagotovo še več, le da uradne oziroma natančne številke ni. Stopnja naraščanja albanskega prebivalstva je namreč precej večja od stopnje naraščanja makedonskega prebivalstva, zato se mnogi celo bojijo, da bodo Albanci po številu prerasli makedonsko prebivalstvo (Devetak 1999, 272).

Na referendumu leta 1991 so lahko svobodno in demokratično odločali o usodi tega ozemlja – ne le etnični Makedonci, pač pa tudi pripadniki ostalih nacionalnosti (Rossos 2006, 112). Čeprav je neodvisnost podprla velika večina, so se takoj zatem pojavila resna razhajanja med Makedonci in Albanci. Slednji so začeli z bojkotom prevladujoče slovanske države in oblikovali svoje paralelne institucije, celo svojo 'Republiko Ilirido' – sicer neuspešno, a so Makedonci to razumeli kot sabotažo suverenosti svoje že tako šibke države in se zato odzvali s še večjo izolacijo etničnih Albancev (Stefanova 2003, 172–80). Povrh vsega je bil večino časa po letu 2006 na oblasti Nikola Gruevski, predsednik desno usmerjene stranke VMRO-DPMNE¹², ki – čeprav javno tega ne priznava – rešitev makedonskega nacionalnega vprašanja vidi le v nadvladi makedonskega naroda nad ostalimi narodi in manjšinami v Republiki Makedoniji, predvsem nad albanskim narodom (Kopušar 2005). Že sam slogan stranke »Makedonija Makedoncem« ni ravno multietnično usmerjen (Capelli 1998, 134). A ker je rodnost Albancev povprečno trikrat višja od makedonske, ker govorijo različen jezik od večinskega dela prebivalstva, ker pripadajo večinoma muslimanski veroizpovedi in ker se praviloma ne mešajo z ostalim prebivalstvom, po mnenju mnogih Makedoncev predstavljajo potencialno nevarnost za ozemeljsko celovitost države (Poulton 1994, 76–7). Zaradi vedno večjega pomena muslimanske vere kot identitetnega označevalca v albanski skupnosti, kar je bilo v nasprotju z večinsko, makedonsko identiteto, je Makedonija začela izgradnjo svojega nacionalnega vprašanja črpati ne več samo iz arheološkega diskurza s poudarkom na antiki in Aleksandru Velikem, pač pa tudi iz pravoslavne vere (Gori 2014, 289).

¹² Notranja makedonska revolucionarna organizacija-Demokratska stranka za makedonsko nacionalno enotnost, orig. *Vnatrešno-Makedonska Revolucionarna Organizacija-Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo*.

4.5.1 Konflikt leta 2001 in podpis Ohridskega sporazuma

Notranja politična nestabilnost v državi je, kot že omenjeno, leta 2001 vodila do konfliktov med albanskimi oboroženimi skupinami in vladnimi silami Makedonije. Albanske zahteve v Makedoniji so se gibale od večje uporabe albanščine v visokem šolstvu do odcepitve regij z visoko albanskim prebivalstvom (Gori 2014, 289). Državo je rešil Ohridski sporazum, na podlagi katerega je Makedonija spremenila preambulo ustave, kjer je bila pred tem opredeljena kot nacionalna država makedonskih ljudi, zdaj se začne z »Državljeni Republike Makedonije, tako Makedonci kot državljani, ki živijo znotraj njenih meja« (Ustava Republike Makedonije 2011). Sporazum tudi priznava albanščino kot uraden jezik na nacionalni ravni, razen v okviru mednarodnih odnosov države, albanski jezik in abeceda pa sta uradna v vseh krajih, kjer je več kot 20 odstotkov celotne populacije albanske. Pokazale so se tudi izboljšave pri zaposlovanju v javnem sektorju, predvsem policiji in oboroženih silah, državni upravi in tudi lokalnih podjetjih, ponovno je bila ustanovljena univerza na Tetovu, ki jo je makedonska oblast ob ustanovitvi leta 1994 razglasila za nezakonito institucijo, tokrat kot zakonita institucija z uradnim albanskim jezikom poučevanja (Ohridski sporazum 2001).

Vse skupaj je bilo za etnične Makedonce čustveno naporno. Leta 2004 so takratne opozicijske stranke celo zbrale 300.000 podpisov in želele referendum, ki bi lahko ogrozil Ohridski sporazum, a je vse skupaj padlo v vodo zaradi pritiska mednarodne skupnosti in tudi odločitve administracije takratnega predsednika Združenih držav Amerike (v nadaljevanju ZDA) Georgea Busha, da prizna Makedonijo pod njenim ustavnim imenom (Reka 2008, 55–60).

Odnos med albansko manjšino in Makedonci v državi se je po letu 2002 izboljšal, v bližnji preteklosti pa je med njimi prihajalo do mnogih sporov in žal tudi spopadov. Še vedno so Makedonci, zlasti tisti, ki živijo na območjih z albansko večino, trdno proti vsemu albanskemu, tak odpor pa je viden tudi na drugi strani, pri Albancih. Zato pri teh dveh narodih jezik ni sredstvo sporazumevanja, pač pa sredstvo ločevanja. Med Makedonci prevladuje prepričanje, da je podpis Ohridskega sporazuma le preprečil vojno in to je vse, celo uradno stališče države je konflikt pojasnjevalo ne kot konflikt, pač pa kot krizno situacijo, ki so jo rešili politično in do katere sploh ni prišlo zaradi nestabilne Makedonije, pač pa zaradi nestabilnosti sosedstva (Mitrevska 2009, 166; Nancheva 2015, 169).

Tako je v post-ohridski Makedoniji edinstvenost makedonske identitete postala osredotočena na evropeizacijo, z izpostavljanjem Makedonije kot 'najuspešnejše pravljice na Balkanu' in

'majhnega regionalnega čudeža' (Nancheva 2015, 169). Politični diskurz v državi je začel izpostavljati makedonsko 'svetlo izjemo' v primerjavi z 'negativnim' Balkanom, ki ga preostala mednarodna skupnost gleda kot regijo, kjer vso energijo porabijo za neracionalne spore in ne za zadeve, ki bi prinesle napredek (Balalovska 2003).

4.6 Neskončno reševanje makedonskega nacionalnega vprašanja

Razpad Jugoslavije in neodvisnost Makedonije sta Makedoncem prinesla negotov položaj. V prvi vrsti niso bili več državljani velike, ugledne in vojaško močne države, pač pa državljani šibke in revne države. Tega, da obstajajo kot narod, sosednje države še vedno ne sprejemajo (Slaveski in Kozarev 2012, 23). Sosedska sovražnost do Makedonije je bila v primeru Grčije in Srbije neposredna, v primeru Albanije in Bolgarije pa posredna oziroma bolj skrita. Ti sovražni odzivi, posledično pa pomanjkanje mednarodnega priznanja, izolacije, bojkoti in gospodarski embargi so zapletli že tako zapleteno tranzicijo Makedonije iz komunizma v demokracijo in iz odvisne federalne republike v neodvisno državo. Ustvarili so tudi dodatne težave v državi sami, ki se je borila z etničnimi napetostmi, bolj kot karkoli drugega pa so ti dejavniki obdržali ta tako imenovani 'problem makedonskega nacionalnega vprašanja' kot potencialno žarišče požara v regiji z mednarodnimi razsežnostmi (Rossos 2006, 113).

A Makedonci ne bi na tak način razvili svoje nacionalne identitete, če ne bi bili podvrženi negaciji lastne nacionalnosti. Makedonski nacionalisti so upodabljali Bolgarijo, Grčijo, Srbijo ter Albanijo kot sovražno njihovi nacionalni identiteti in obratno. Družbe se zelo pogosto poskušajo definirati v negativnem kontekstu, skozi razlikovanja od sosedov ali pa primerjavo z njimi. Odgovor na '*Kdo smo?*' zelo pogosto pomeni odgovor na '*Kdo nismo?*'. Kot rezultat dolgoletnega pritiska in procesa asimilacije s strani svojih sosedov ima zato Makedonec družbeno varnostno potrebo po zanikanju in zatirjanju, da ni Srb, ni Bolgar in ni Grk (Slaveski in Kozarev 2012, 23).

Politična retorika je bila izrazito nacionalistična tudi v kontekstu odhoda iz preteklosti in prehoda na idejo neodvisne makedonske države kot velikega političnega projekta sedanjosti. V pogledu utemeljevanja odcepitve od federacije je bila razprava glede nacionalne državnosti etnično superiorna. Napeti medetnični in medrepubliški odnosi v Jugoslaviji so služili kot dokaz nekompatibilnosti večnacionalnega federativnega modela z etničnimi potrebami naroda. Retoričen razpad federativne države kot zatiralske in retorično branjenje nacionalne skupnosti

kot etnično superiorne pa je vzpostavilo kontekst, ki je v prvi vrsti dajal moč makedonskemu nacionalizmu že na samem začetku demokratičnega parlamentarnega življenja v republiki. Istočasno, v celoti zavedajoč se negativnih konotacij, pa se je nova makedonska politična elita medtem, ko so uresničevali (ali vsaj poskušali uresničevati) projekt samostojne države, sistematično izogibala neposrednemu sklicevanju na nacionalizem in namesto tega svojo legitimnost gradila na diskurzivnem elementu makedonskega naroda, makedonskega nacionalnega interesa in makedonskega nacionalnega vprašanja (Nancheva 2015, 52).

Po drugi strani si je Makedonija vedno bolj želela zagnati projekt evropeizacije. Dejstvo, da se je bila pripravljena odreči osnovam svoje identitete in tudi nacionalnim simbolom, ko je zavljo pomiritve Grčije zamenjala državno zastavo zato, da bi prekinila svojo mednarodno osamitev, priča o destabilizaciji, ki je pretresla konstrukt makedonske nacionalne identitete, pa tudi o iskanju novih rešitev in novih smeri (Nancheva 2015, 103). Skozi leta je makedonsko vodstvo državo pozicioniralo kot mojstra svoje lastne usode. Usmerjeni so bili v prihodnost, svoje pojasnjevanje nacionalnosti pa so poskušali uveljavljati v optimističnem smislu. Želeli so se pozicionirati kot polnopravna članica mednarodne skupnosti in dokazati, da se lahko ločijo od preteklih frustracij (prav tam, 168).

5 VLOGA MEDNARODNIH AKTERJEV

Prvi člen makedonske ustave¹³ določa, da je Republika Makedonija suverena, samostojna, demokratična in socialna država. Pod njenim ustavnim imenom jo je doslej priznalo 133 držav, med njimi tudi štiri od petih stalnih članic varnostnega sveta Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju OZN): poleg že omenjene ZDA še Kitajska, Rusija in Združeno Kraljestvo, z več kot 170 državami pa ima država Makedonija – kot Republika Makedonija – diplomatske odnose (MK News 2017). Poleg Grčije samo še devet držav Makedonijo priznava pod imenom Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija¹⁴ oziroma FYROM (to so Avstralija, Belgija, Danska, Egipt, Francija, Nemčija, Nizozemska, Španija in Vatikan), kljub temu je pomembno to, da so v OZN že večkrat dali jasno vedeti, da bodo sprejeli tudi drugačno ime, saj je FYROM sprejeto le, dokler se ne reši spor z Grčijo. Ali se sploh bo, je seveda drugo vprašanje.

Zunanji akterji so bili in še vedno so ključni za razvoj držav Zahodnega Balkana, kjer se ne politična in ne etnična tla (še) niso prenehala tresti zato, ker procesi izgradnje nacionalnih držav (še) niso končani (Vučić in Milenković 2014, 426–9).

Na Zahodnem Balkanu je precej perečih, tudi varnostnih vprašanj, zaradi katerih je regija pomembna za zunanje akterje, saj ima vpliv tudi nanje: med ključnimi takšnimi vprašanji je organiziran kriminal, predvsem trgovina z ljudmi, drogami in orožjem. Razširjena revščina, šibke državne institucije in endemična korupcija so kriminalnim združbam, ki so izkoriščale tranzitno vlogo novih držav, zagotavljale plodna tla za pot proti zahodni Evropi (Cameron 2006, 105).

Makedonija je iz navidezno mirnih, vendar pa v ozadju zelo negotovih razmer, tudi po mirnem odhodu iz Jugoslavije, ob prehodu v novo tisočletje skorajda padla v državljansko vojno, po letu 2002 pa so na pomoč pri njenih prizadevanjih pri izgradnji demokratične in sodobne države priskočili akterji, kot so Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), zveza Nato, ZDA in predvsem EU. V nadaljevanju se bom osredotočila na slednjo. S tem ne želim zmanjšati pomena ostalih mednarodnih akterjev za integracijski proces Makedonije, vendar je pri preučevani tematiki najbolj ključna teža EU.

¹³ Makedonski parlament (orig. *sobranie*) je ustavo sprejel 17. novembra 1991.

¹⁴ Ang. *Former Yugoslav Republic of Macedonia* (FYROM).

5.1 Pristop Evropske unije

Pridružitveni proces v regiji traja veliko dlje, kot je bilo po razpadu Jugoslavije pričakovano. Ker v Makedonija obstaja nevarna možnost, da bo država ostala brez članstva v EU za nedoločen čas, to prispeva k vedno večji negotovosti glede tako domačih reform kot stabilnosti v regiji (Bugajski 2013, 113), pa tudi dojemanja samega procesa evropeizacije.

EU je na splošno priznana kot najpomembnejši akter v regiji, po Keithu (2013, 1) aktivno vključena v procese ustvarjanja balkanskih držav in ključna gonilna sila za njihove spremembe z osredotočanjem na politično, gospodarsko in socialno preobrazbo regije. Balkan je bil glavni poligon za razvijanje mednarodne vloge EU, zlasti v okviru skupne zunanje in varnostne politike. EU je močno vpletena v preprečevanje konfliktov in krizni menedžment na Balkanu, med drugim tudi z ogromnimi vsotami denarja, s katerimi je spodbujala spremembo režima po vsej jugovzhodni Evropi in se strinjala z načrtom, ki je eventualno vodil do članstva v EU (Cameron 2006, 99–100).

V preteklosti je EU – ne glede na politično zapletenost v posamezni državi – vedno našla partnerja, ki je bil za evropsko integracijo pripravljen sprejeti potrebne težke odločitve in napredovati na pristopni agendi, medtem ko je politična pokrajina na Balkanu zaradi zapuščine vojn in strukturnih slabosti še vedno precej nestabilna. Tam, kjer praktično vse politične stranke vsaka po svoje govorijo o članstvu v EU, tam je jasno, da evropska ideja nima takšne teže, da bi te politične moči združila, saj na agendi prepogosto prevladujejo nacionalistične preteklosti namesto evropska prihodnost (Cameron 2006, 106). Zato je še nedolgo nazaj prevladovalo prepričanje, da Balkan in evropska integracija sploh ne gresta skupaj, hkrati pa so se porajali tako dvomi glede evropeizacijske sposobnosti teh držav (Demetropoulou 2002, 88) kot tudi zavedanje, da je integracijski proces za te države pomemben. Zato je EU potrebovala nov pristop, ki bi odgovarjal na specifičnost Zahodnega Balkana in potrebo po večji vpletenosti mednarodne skupnosti za preprečevanje nadaljnjih konfliktov, razvoj ekonomske in politične stabilnosti in regionalnega sodelovanja (Phinnemore 2003, 79).

5.1.1 Širitev

Na geografsko utesnjenem kontinentu omejenih resursov so se evropske države od nekdaj bojevale za vpliv in ozemlja, šele druga svetovna vojna ter pozneje zlom britanske in francoske kolonialne sile v 50. letih pa sta dovolj jasno nakazala, da se je evropska hegemonija končala in da lahko stara celina prosperira le s povezovanjem in sodelovanjem (Schulze 2003, 316).

Države, ki tvorijo EU, so države članice. Takšnih je v tem trenutku 28, doslej pa se je EU širila šestkrat, najbolj leta 2004 z vstopom 10 držav, med njimi tudi Slovenije, nazadnje pa je članica EU leta 2013 postala Hrvaška. Podlaga za širitev zveze je v 49. členu Pogodbe o Evropski uniji (2016), ki navaja, da se za članstvo lahko prijavi vsaka evropska država, ki spoštuje načela svobode, demokracije, človekove pravice in temeljne svoboščine ter vladavino prava. Država, ki se želi pridružiti EU, na Svet vloži prošnjo za članstvo, ki Komisiji naroči pripravo poročila o sposobnosti države kandidatke glede izpolnjevanja formalnih pogojev. Če Evropska komisija izda pozitivno mnenje in se Svet soglasno strinja glede pogajalskega mandata, se pogajanja med državo kandidatko in državami članicami lahko uradno začnejo, pri tem pa mora biti pridobljeno tudi soglasje Evropskega parlamenta, ki odloča z absolutno večino svojih članov (Evropska unija 2017a).

Je pa širitveni postopek je vedno bolj zapleten ter uvaja vedno več natančno opredeljenih pogojev in zahtev (Evropska unija 2017b) – tudi zelo specifičnih, kot bo v nadaljevanju pojasnjeno ravno na primeru Makedonije.

Poleg držav članic ima EU še države kandidatke, to so države, ki so izrazile članstvo v EU kot svoj zunanje politični cilj in pričele s pristopnim procesom. Potencialne države kandidatke so medtem prav tako izrazile članstvo v EU kot svoj zunanje politični cilj, nameravajo pa še zaprositi za članstvo oziroma so to že storile in čakajo na odgovor EU, hkrati je tudi EU že nakazala ali potrdila perspektivo članstva za potencialno kandidatko (Ješe Perković 2016, 23).

Ironično, v grškem Solunu so se članice Evropskega sveta leta 2003 strinjale z morebitno širitvijo EU na države jugovzhodne Evrope, kar je sprožilo kandidacijske postopke nekaterih od njih (Meurs 2004). Makedonija je ena od petih držav kandidat, poleg nje so v čakalni vrsti še Turčija od leta 1997, Črna gora od leta 2010, Srbija od leta 2012 in tudi Albanija od leta 2014 (Evropska unija 2017b). Vse tri navedene države Zahodnega Balkana so torej dohitele oziroma celo prehitele Makedonijo, ki ima status kandidatke že od leta 2005.

5.1.2 Razvoj odnosov Evropske unije z Makedonijo

Odnosi med EU in Makedonijo so se okrepili po vzpostavitvi polnih diplomatskih odnosov med akterjema decembra 1995. Prva pogodbeni razmerja so se začela že naslednje leto s programom PHARE¹⁵, ki se je osredotočal na prestrukturiranje gospodarstva, zasnovan pa je bil na pogojevanju finančne pomoči z zavezo države prejemnice k demokratičnim volitvam in ekonomski liberalizaciji. Zato lahko leto 1996 štejemo za začetek odnosov med EU in Makedonijo. Leta 1997 sta Makedonija in EU podpisali Sporazum o sodelovanju, leta 1998 je EU v Skopju odprla pisarno za odposlanca, leta 1999 ji je v podpis ponudila najpomembnejši sporazum, Stabilizacijski in pridružitveni sporazum (v nadaljevanju SPP), 16. junija 1999 pa sprejela pozitivno mnenje glede možnosti izvedljivosti začetka pogajanj z državo. Leta 2000 so pisarno predstavnika EU v Skopju nadgradili v stalno, pogajanja med EU in Makedonijo glede SPP so bila v zaključni fazi, z njegovim podpisom leta 2001 pa se je še na papirju, uradno, začel postopek evropeizacije Makedonije (Stan 2000, 156–8; Merlingen in Ostrauskaite 2006, 100; Daskalovski 2013, 165; Ješe Perković 2016, 51).

Leta 2003 je v Makedoniji začela delovati tako imenovana policijska misija Europol Proxima. Šlo je za reformo državne in mejne policije v Makedoniji v skladu z evropskimi standardi, ki se je zaključila po dveh letih mandata, decembra 2005 (Merlingen in Ostrauskaite 2006, 82).

Vmes je Makedonija naredila pomemben korak na svoji evropski poti, ko je 22. marca 2004 potrdila svojo prošnjo za članstvo v EU. Evropska komisija je 9. novembra 2005 izdala pozitivno odločbo, s čimer se je mesec dni pozneje Evropski svet strinjal in Makedoniji dodelil status države kandidatke (Merlingen in Ostrauskaite 2006, 100). A se od takrat ni več premaknilo skorajda nič, za kar je bil ključen razlog pogojevanje.

5.1.3 Pogojevanje

Za to, da se državi dovoli začetek pristopnih pogajanj, mora v prvi vrsti izpolniti temeljne pogoje (zagotavljanje demokracije, pravne države, človekovih pravic in spoštovanje ter zaščita manjšin). Gre za kopenhagenske kriterije, ki jih je Evropski svet ustanovil na vrhu v

¹⁵ Skrajšano od *Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies*.

Kopenhagenu junija 1993, za pristop k EU pa se pričakuje tudi sprejem posebnih pravil pravnega reda EU. Jedro strategije EU za spodbujanje sprejemanja teh pravil je politična pogojenost (Schimmelfennig in drugi 2005, 29).

Pogojevanje članstva v EU predstavlja eno najbolj učinkovitih orodij zunanje politike EU v zadnjih 25 letih (Ješe Perković 2016, 69) in je nekaj običajnega, saj ima vsaka mednarodna organizacija neka določena pravila za članstvo, ki jih mora država kandidatka izpolniti.

Evropska komisija v svojih letnih poročilih redno ocenjuje politične razmere v državah kandidatkah (Schimmelfennig in drugi 2005, 30–1). V mnenju iz leta 2005 (Evropska komisija 2005) je glede Makedonije ugotovila, da izpolnjuje tako kopenhagenske kriterije kot pogoje iz SPP in da je na dobri poti tudi glede izpolnjevanja političnih kriterijev; da ima delujočo demokracijo s stabilnimi institucijami, ki zagotavljajo vladavino prava in spoštovanje človekovih pravic ter je uspešna pri izvajanju določil Ohridskega sporazuma, da pa mora še izboljšati volilni proces, sodne in policijske reforme ter okrepiti boj proti korupciji. Komisija je zapisala tudi, da mora Makedonija nadaljevati z gospodarskimi reformami, hkrati je ocenila, da bo država sposobna prevzeti obveznosti članstva v srednjem roku – ocena je bila pet let ob učinkovitem izvrševanju zakonodaje. Od tega mnenja naprej je bilo vsako od poročil komisije glede napredka Makedonije pozitivno. Od leta 2009 dalje je Evropska komisija vsakič predlagala, da se pogajanja z Makedonijo odprejo, a vsakič neuspešno zaradi vsakokratnega veta Grčije (Ješe Perković 2016, 211).

Vsakič je bil neuspešen tudi poskus kakršnegakoli reševanja spora glede imena, nato pa se je leta 2012 pokazala rešitev, ko je grški zunanji minister makedonskemu kolegu posredoval osnutek memoranduma o soglasju za rešitev vprašanja, ki so ga v Skopju sprejeli pozitivno, a se je proces ustavil – tokrat zaradi notranjepolitične krize v Makedoniji (Ješe Perković 2016, 211), ki pravzaprav še vedno traja.

Že po prvi širitvi EU je postalo jasno, da bo obstajala razlika med načinom širitve, ki je predpisan na papirju, in med širitvijo v praksi (Mehikić in Šabić 2008, 32). To pomeni, da so nekateri pogoji, ki jih morajo države izpolniti zato, da lahko postanejo najprej kandidatke in nato polnopravne članice EU, specifični glede na razmere. Takšni so tudi določeni pogoji za države tako imenovanega balkanskega kotla, ki je že večkrat predstavljal vir nemirov, Makedonija pa ima prav posebnega, ki ni neposredno povezan ne z vojnami ne z nemiri, pač pa z njenim nacionalnim vprašanjem: Rešiti mora spor glede imena z Grčijo. To je leta 2008 EU dodala med uradne pogoje pridružitvenega procesa (Ješe Perković 2016, 211).

5.1.4 Obljuba dela dolg?

Vlade posameznih držav pogojevanja in implementacijo pravil EU sprejmejo iz različnih razlogov, Balkanu pa je skupen že omenjen ta, da jim je Evropski svet v Solunu leta 2003 jasno potrdil, da se bodo pridružile EU, ko izpolnijo določene pogoje. S tem jim je dal pomembno spodbudo za ohranjanje notranjega reformnega zagona (Ragaru 2008, 58; Ješe Perković 2016, 53). Po Grabbejevi (2005) so v pridružitvenem pogajanju, kjer pravila igre postavlja EU, spodbude bolj učinkovite kot bi bile omejitve, saj je pridružitev prostovoljen proces.

Ob tem Ješe Perkovićeva (2016) trdi, da orodje pogojevanja članstva ni tako učinkovito v primerih, ko EU s svojimi pogoji spodkopava nacionalno identiteto, ravno to pa se dogaja v primeru Makedonije.

Pogojevanje EU, ki je praviloma modificiralo politične institucije in obnašanje držav, ki so se potem pridružile EU kot polnopravne članice, je v Makedoniji sprožalo vprašanje legitimnosti in dvojnih meril (Daskalovski 2013, 153; Nancheva 2015, 102). EU je namreč pogoje za Makedonijo razširila pod grškim vetom oziroma vplivom, kar je po mnenju Daskalovskega nepravilno že samo v luči sodbe Meddržavnega sodišča OZN¹⁶ iz leta 2011, po kateri Grčija krši sporazum z Makedonijo iz leta 1995.

Pogojevanju kredibilnost daje na eni strani obljuba članstva v EU, na drugi pa grožnja z izključitvijo iz zveze (Ješe Perković 2016, 78). Obljuba na eni strani je bila, grožnje na drugi strani ni bilo. EU pritiska nad Grčijo ni izvajala, Grčija pa je za namene spora izkoristila svoj vpliv in to, da je že članica EU (Nancheva 2015, 161), medtem ko je Makedonija že jeseni 1991 izpolnjevala vse pogoje za priznanje, ki ji jih je naložila EU, bila je tudi prva, ki je z EU sklenila SPP. Od samega začetka je sprejela obstoječe meje in ni imela nikakršnih ozemeljskih zahtev zoper katerokoli od sosed. Čeprav tudi nekateri makedonski nacionalisti sanjajo o 'Veliki Makedoniji', republika nima ne sredstev ne delovne sile in niti volje za to, da bi ogrozila katero od sosed, kaj šele, da bi izzivala obstoječi ozemeljski status *quo* (Rossos 2006, 113).

¹⁶ Orig. *International Court of Justice* (ICJ).

5.2 Pristop Makedonije

Kot opozarja Daskalovski (2013, 153), veliko akademikov poudarja, da je pogojevanje EU lahko učinkovito le, dokler je možnost vstopa v EU obravnavana kot realistična. A obnašanje EU je resno ogrozilo njen ugled med makedonsko javnostjo (Nancheva 2015, 161). Čeprav na splošno večina državljanov podpira vključevanje EU, tudi za njih obstaja pogoj: v EU si želijo le z ustavnim imenom svoje države, Republika Makedonija (Keil 2013, 11).

Po drugi strani Makedonija po razpadu Jugoslavije v mednarodni skupnosti išče nov dom, kjer bi se lahko spet počutila varno. Ker se boji morebitnih varnostnih groženj, ki jih povzroča visoka volatilitnost v regiji, se torej vendarle zavzema za neke vrste varnostno jamstvo, kar bi ji ravno institucija, kot je EU, lahko zagotovila (Stan 2000, 153; Ješe Perković 2016, 214). Članstvo v EU spada med tistih nekaj res redkih projektov, okoli katerih se strinja tako večinsko kot manjšinsko prebivalstvo, tako Makedonci kot Albanci v državi. Prepričani so, da bi jih EU ščitila pred tako domačimi kot zunanjimi grožnjami, s tem pa zagotavljala mir v državi in odprla vrata do bistvenega izboljšanja socialno-ekonomskega standarda in boljše prihodnosti. Vse to jim zato vendarle pomaga graditi neko vizijo skupne prihodnosti (Ragaru 2008, 42–56).

Politiki v Makedoniji so sprejeli politiko EU in vedenjske spremembe, ki jih je EU od njih pričakovala, ker so tudi sami pričakovali, da jim bo to koristilo oz. da bo Makedonija vstopila v EU tako, kot je bilo načrtovano (Ješe Perković 2016, 94), njihova pričakovanja pa EU še vedno uporablja za spodbujanje političnih in gospodarskih reform v državi in celovitega izvajanja Ohridskega sporazuma (Ragaru 2008, 56). Vendar pa je treba opozoriti, da je proces evropeizacije in integracije dolgotrajen proces, v katerem je treba ohranjati politično odločenost države, da nadaljuje s politiko približevanja EU. Čeprav je politična elita vsaj za zdaj zelo zvesta EU in evropeizaciji, se zdi njena integracija še zelo daleč, če ne celo nedosegljiva, kar je ustvarilo ugodne pogoje za krepitev populizma in nacionalističnih idej v imenu nacionalne identitete (Entina 2015, 343–4).

5.2.1 Bitka med nacionalizmom in evropeizacijo

Izmed vseh držav Zahodnega Balkana, ki (še) niso v EU, je Makedonija posebna zato, ker bije bitko med nacionalizmom in evropeizacijo. Ko je postala samostojna, se je obrnila na Evropo kot na pot proti stabilizaciji temelja njenega projekta: državnosti. Evropska integracija ji je ponujala model nenacionalne uprave, pod kar bi se 'post-ohridska Makedonija' lahko podpisala. Leta 2001 so makedonski voditelji začeli ponavljajoče trditi, da Makedonija pripada evropski družini in da je njeno mesto tam. Sklicevanja na priprave za integracijo kot na ključen element makedonske politike, pa tudi predlogi, da povabilo Makedonije v EU integracijo pomeni jasno evropsko agendo - vse to je kazalo na to, da je evropeizacija konsistentno dobivala na moči, in to na uradni ravni države (Nancheva 2015, 164–7).

A skozi leta je EU začela spodkopavati tisto, kar Makedoniji pravzaprav največ pomeni: njeno nacionalno identiteto. To, da pri tem grške nepopustljivosti ni izrecno podprla, je bilo še huje, saj je Makedonija to razumela kot obotavljanje EU, ki je hkrati spodkopavalo tudi mednarodni ugled države in zato imelo zelo negativen vpliv na sicer popularen konsenz glede Evrope (Nancheva 2015, 101–2).

EU si želi, da bi državi uspeli rešiti spor glede imena, namesto tega pa smo priča zanimivi, lahko bi rekli arheološki kampanji. Pri tem je pomemben projekt 'Skopje 2014', s katerim je makedonska oblast začela vedno bolj vidno izpostavljati in postavljati simbole, ki jih ima za svojo nacionalno identiteto, kar seveda Grčiji ni bilo pogodu. Med drugim so letališče v Skopju poimenovali po Aleksandru Velikem, po njem je poimenovana tudi avtocesta oziroma glavna cesta v državi, začeli so postavljati številne muzeje in spomenike, različne spomenike starogrških junakov, tudi Aleksandra Velikega¹⁷ na trgu, poimenovanem Aleksandrov trg, v prestolnici imajo, v neposredni bližini svojega parlamenta, celo slavolok zmage. Projekt naj bi reafirmiral nacionalno identiteto, ki so jo bilateralni spori kot tudi evropska integracijska politika močno načeli, hkrati pa, kot rečeno, okrepili makedonski nacionalizem (Ješe Perković 2016, 211–2). Makedonske politične elite so se torej zatekle k zelo konkretni nacionalistični retoriki na račun evropskih integracij (Nancheva 2015, 201).

Na usodo nacionalizma v regiji bo verjetno najbolj odločilno vplivala stopnja, do katere se evropski integracijski proces razteza v jugovzhodni Evropi. Želja pripadati skupnemu evropskemu gospodarskemu in varnostnemu sistemu uživa privlačnost v mnogih

¹⁷ Uradno ime kipa je 'Neimenovani bojevniki na konju'.

vzhodnoevropskih deželah, ki so se pred tem lahko ujemale z ekstremističnimi ideologijami iz 30. let 20. stoletja; še posebej to željo po evropski poti čutijo mladi in izobraženi intelektualci. A če se bo evropski projekt zataknil pri svojih koristih, ki bi bile omejene na izbrano skupino srednjeevropskih držav, Balkan pa bo potisnjen na zunanje meje Evrope, bi nastalo razočaranje dalo še močnejši in zelo nevaren zagon radikalnemu nacionalizmu (Gallagher 2000, 106–7).

Čeprav je na obeh straneh zaznati nezadovoljstvo s širitvenim procesom, članstvo v EU za Makedonijo ostaja zelo oddaljeno, poleg tega EU niti ni več tako zelo angažirana v regiji, kot je bila včasih. Od leta 2008 dalje, ko je gospodarska kriza začela kazati svoje zobe, se je namreč EU manj aktivno ukvarjala z Zahodnim Balkanom. Z izbruhom revolucij na Bližnjem Vzhodu in potem še vojnama v Siriji in Ukrajini je močno preusmerila svoj fokus na ta krizna žarišča, vendar je velika migrantsko-begunska kriza, ki je zajela Evropo leta 2015, Zahodni Balkan znova postavila na zemljevid evropskih interesov. Balkanski politiki so za kratek čas pridobili na politični moči v dialogu z evropskimi voditelji, saj so (ne)upravljali s pretokom beguncev, vse dokler EU ni sklenila dogovora s Turčijo in uradno zaprla balkansko pot. Gestrateški položaj Balkana se je znova pokazal kot nezanemarljiv, razvoj in stabilnost regije pa bi morala biti v interesu EU (Ješe Perković 2016, 213–4).

Evropski poslanec Igor Šoltes je v intervjuju povedal, da je sicer lepo slišati, da bi evropeizacija v Makedoniji morala biti nad nacionalizmom, vendar pa je treba vedeti tudi, da »ta EU, ta ista EU, ne zna znotraj same sebe odgovoriti na razne nacionalizme, ki so iz različnih razlogov vedno bolj prisotni« (Šoltes 2017). Makedonsko bitko med nacionalizmom in evropeizacijo podrobneje pojasnujem v naslednjem poglavju, namenjenemu ravno analizi skozi intervjuje.

6 ANALIZA: MAKEDONIJA V TEŽAVAH

V poglavju pred zaključnimi ugotovitvami povzemam in analiziram ugotovitve iz literature in predvsem poglobljenih intervjujev, s tem pa skušam odgovoriti na zastavljeni raziskovalni vprašanji.

Ali se Makedonci v samostojni Makedoniji sploh lahko štejejo kot samostojen narod je ključno vprašanje, na katerega so se že v 90. letih opirale vse sosednje države in ki je Makedonijo pahnilo v težave, hkrati pa odprlo še vprašanje, ali bo Makedonija kot država sploh prežive la. Njena nacionalna suverenost ostaja ogrožena, saj temeljni razlogi za morebitne stare-nove konflikte (še) niso odstranjeni (Ješe Perković 2016, 125). V 90. letih je bilo preživetje samostojne Makedonije vprašljivo tudi s strani relevantnih mednarodnih akterjev, saj nihče izmed njih niti ni verjel v to, da je sposobna preživeti. Negotovost makedonske identitete so izražala nenehna obtoževanja pro-bolgarskih, pro-srbskih in pro-albanskih politik. Če upoštevamo to, da sta bila njena država in narod že tako ali tako krhka, je Makedonija po eni strani postajala odvisna od mednarodnega, torej tudi evropskega sprejetja in podobe, ki jo je imela v mednarodni skupnosti, želela je doseči vesplošno priznanje. Po drugi strani je proces tranzicije in integracije postal bolj zapleten, ker je to, da ji je bilo onemogočeno sodelovanje v skupnih evropskih politikah, dokler je ne priznajo vse države članice, dodalo novo dimenzijo, tj. potrebo po ponovni in jasni potrditvi državnosti (Balalovska 2003; Nancheva 2015, 160).

To pomeni, da so Makedonci vpleteni v dvojno bitko za priznanje: ob tem, ko se borijo za vsestransko priznanje suverenosti svoje nacionalne identitete, se borijo tudi za to, da se jih prepozna kot evropske, saj EU kljub vsemu vidijo kot nekaj, brez česar ne morejo delovati. To jasno ponazarja tudi uradna spletna stran makedonskega zunanjega ministrstva, kjer je zapisano, da je Republika Makedonija »resna in aktivna članica mednarodne skupnosti, ki se zavzema za in prispeva k svetovnemu miru in blaginji«, naloga njene diplomacije pa je »promocija države kot moderne in stabilne demokracije v osrčju Evrope, v ospredju z zaščito interesov države in interesov makedonskih državljanov« (Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Makedonije).

Eden od njenih najpomembnejših zunanjepolitičnih in strateških ciljev je torej članstvo v EU (Lapavcov 2017), glede potrebe po integraciji v evropske politične in gospodarske strukture pa v državi, kljub že opisani zelo razvejani politični sceni, celo obstaja politično-nacionalni konsenz (Balalovska 2003). V makedonski javnosti so bila evropska določila prisotna od vsega

začetka tranzicije. Vrtela so se okoli pojmov demokracije, miru, ekonomske blaginje, medetnične strpnosti, varstva človekovih pravic, regionalnega in mednarodnega sodelovanja ter integracije (Gligorov v Nancheva 2015, 99; Lapavcov 2017).

Sintagma današnje Makedonije je zato, očitno nujno, paradoksalna: pogoj njene mednarodne integracije je odrekanje svojemu avtentičnemu imenu (Zupančič 2006, 126), po drugi strani pa je jasno, da se ime FYROM na dnevni ravni sploh ne uporablja oziroma niti ni splošno sprejeto, je pa še vedno edino pravno mednarodno veljavno ime.

V nadaljevanju naloge skušam analitično pojasniti, zakaj Makedonija potrebuje integracijo, ki bo posledično ne le njej, pač pa vsej regiji, prinesla precej več stabilnosti, in med iskanjem odgovorov na raziskovalni vprašanji odgovoriti tudi na s tem povezano vprašanje, ali bosta evropska integracija in stabilnost Makedoniji dejansko omogočeni, ko oziroma če bo rešila spor o imenu z Grčijo, ali pa se bo država za svoj napredek morala bolj osredotočiti še na kakšne druge, pomembnejše oziroma celo nevarnejše probleme, ki jih ima.

6.1 Sosedski proti domačim problemom

Obdobje med razglasitvijo neodvisnosti Makedonije in prvega večjega dejanja mednarodnega priznanja, ki je sledilo šele dve leti pozneje – tj. članstvo v OZN, vendar pogojeno z za Grčijo sprejemljivim imenom, že omenjenim FYROM, ni imelo negativnega in destabilizacijskega vpliva le na gradnjo makedonske identitete, pač pa tudi na tako regionalno kot na domačo varnost in probleme (Nancheva 2015, 102).

Grški embargo, ki je trajal vse do leta 1995, je močno prizadel makedonsko gospodarstvo, že tako nestabilno zaradi obdobja tranzicije. Makedonija je ostala brez nafte in drugih ključnih energetskih virov, bila je izolirana od kakršnihkoli potencialnih ključnih trgovinskih partnerjev, obdajal jo je mednarodni političen vakuum, saj je imela OZN embargo nad (takratno) Jugoslavijo, Bolgarija pa je bila v tistem času še nepripravljena na vzpostavitev kakršnihkoli pomembnejših bilateralnih vezi z novo samostojno sosedo, kar je vodilo v globoko gospodarsko, pa tudi družbeno krizo v Makedoniji. Slab gospodarski položaj je samo še podkrepil medetnične napetosti in rast nacionalizma. Poleg tega je njena južna sosedka pritiskala tudi politično in močno lobirala v tujini zato, da Republiki Makedoniji onemogoči mednarodno integracijo (Stojanovski in drugi 2014, 308; Nancheva 2015, 103).

A sosedske težave žal niso edine težave, ki jih ima preučevana država. Poglavitna težava so namreč postali makedonsko-albanski odnosi v državi sami, torej notranje zadeve, ki pa imajo prav tako širšo, evropsko razsežnost – tudi zaradi razvoja dogodkov na Kosovu in na ozemlju nekdanje Jugoslavije na splošno. Tudi akterji, s katerimi sem opravila intervjuje, menijo, da so sčasoma oziroma v tem trenutku za stabilnost Makedonije vendarle pomembnejši odnosi med Makedonci in Albanci v državi.

Razlog za to, da so Albanci, ki živijo v Makedoniji, želeli oziroma še vedno želijo spremembe zase, sicer res ni bil v tem, da bi ogrozili makedonsko nacionalno identiteto, pač pa da bi krepili svojo, albansko nacionalno identiteto, v državi, kjer živijo. A ko neka skupina naredi takšno potezo ob predpostavki, da je nacionalna identiteta dragocen nacionalni vir, katerega vrednost bi se s priznanjem neke druge identitete lahko zmanjšala, če bi člani drugih skupin imeli isti status kot večina, začne identiteta še bolj predstavljati varnost in prestiž v logiki, češ več priznanja za eno skupino pomeni manj za drugo (Slaveski in Kozarev 2012, 24). Takšno obnašanje se torej ni pokazalo le v primeru meddržavnega odnosa Makedonija-Grčija, pač pa tudi odnosa med prebivalci v državi sami.

Nezadovoljstvo Albancev, ki živijo v Makedoniji, je izpodbijalo diskurzivno izgradnjo makedonske nacionalne identitete od znotraj, kar je ob tem, da je bila makedonska identiteta dodatno destabilizirana od zunaj, pravzaprav še bolj ogrožalo strateški politični projekt države kot take (Nancheva 2015, 103). Kot rezultat napetosti med etničnima skupinama še danes, tudi po podpisu in implementiranju Ohridskega sporazuma, prevladujejo negativne podobe med obema, kar se kaže tudi politično. Medtem ko v državi obstaja nepisano pravilo, da se nobena vlada v Makedoniji več sploh ne more sestaviti brez (vsaj) ene albanske stranke, zaradi tako imenovane 'albanizacije' makedonski narod doživlja številčno izgubo, vedno več ljudi zapušča državo, ali pa vsaj prevzamejo drugo, običajno bolgarsko državljanstvo, da bi lažje prišli do boljše prihodnosti v EU (Šoltes 2017).

Posebni domači in mednarodni konteksti okrog 'projekta neodvisna država Makedonija' so pomembno preusmerjali politike iz smeri evropeizacije. Prvič, politično vodstvo albanske manjšine je v evropski retoriki videlo legitimno diskurzivno strategijo za napredovanje pri potrebah in zahtevah svojih volivcev. To se je sistematično zatekalo k evropskim referencam, da bi preprečilo nacionalistično retoriko večine in da bi zagotovilo pravično vključitev albanskega elementa v tem projektu. Stališče večine pa je bilo nizanje evropskih referenc z logiko makedonskega nacionalizma. Ob tem Nancheva (2015) opozarja na članek iz časopisa

Puls iz leta 1991, v katerem so novinarji zapisali, da se dogaja evropeizacija, ki pritiska na suverenost in stabilnost države – hote ali nehoti, da se Evropa meša v notranje zadeve države, predvsem novo nastajajoče, kot je Makedonija. Povedano drugače: da evropskih modelov demokratične družbe ni mogoče kopirati v Makedoniji (Nancheva 2015, 99–100). Kot že omenjeno, torej, Makedonija je specifična.

6.2 (Ne)odzivanje Evropske unije

Ko je Evropa z Makedonijo vzpostavila diplomatske odnose in začela s programom PHARE, je to prvič omogočilo izboljšanje v kredibilnosti evropske možnosti za Makedonijo, evropske reference pa so postale pomembnejše makedonski politiki (Nancheva 2015, 103–4), ki je svojo pot proti Evropi začela zato, ker preprosto ni imela nobene druge, politično razumne alternative. To je bil pomemben preboj tako v ekonomski kot v politični izolaciji, prva evropska sredstva pa so držala pokonci optimistično narativo pri trgovanju in razvoju, postopoma so tudi vnovič uvedle evropske norme kot smernice v makedonsko politiko. In ta alternativa, torej evro-atlantska, tudi v tem trenutku ostaja edina realna oziroma smiselna možnost za Makedonijo (Lepavcov 2017).

Čeprav status kandidatke za članstvo v EU Makedoniji zagotavlja nekakšno, vsaj evropsko, legitimnost (Nancheva 2015, 104), se zdi, da država, še zlasti zadnja leta, predstavlja trn v peti Evropski uniji. Leta 2014 je predsednik Evropske komisije Jean-Claude Juncker v svojem nagovoru pred izvolitvijo v Evropskem parlamentu izjavil, da se EU prihodnjih pet let sploh ne bo širila (Ješe Perković 2016, 213; Šoltes 2017).

Kar se tiče grško-makedonskega spora, EU meni, da bi morali državi preprosto priti do nekega skupnega dogovora, preden sama kot institucija stori kakšen korak naprej (Visoki uradnik Evropske komisije 2017), vendar pa se v sporu glede imena postavlja tudi vprašanje, zakaj oziroma kako Grčiji – v situaciji, ko je gospodarsko breme za celotno Evropo – še vedno uspe narekovati svojo politiko glede imena po vsej EU in s tem ovirati makedonsko integracijo (Stojanovski in drugi 2014, 313).

Po mnenju Keila (2013) so EU in države članice naredile napako pri tem, ko niso že takoj, torej vsaj ob potrditvi uradnega statusa države kandidatke, dale jasno vedeti, da Makedonija ne bo prišla do napredka pri vključevanju, če vprašanje glede imena ne bo sporazumno rešeno. Še

več, Keil je prepričan, da bi bilo treba tiste akterje, ki so še posebej destruktivni pri iskanju rešitve, kaznovati - na primer z omejitvijo finančne podpore ali z izolacijo (Keil 2013, 11).

Tudi oba evropska poslanca (Kukan 2017; Šoltes 2017) se v opravljenem intervjuju strinjata, da bi EU pri razreševanju tega vprašanja morala biti bolj proaktivna. Pri tem oba situacijo primerjata z odnosom med Srbijo in Kosovom, kjer brez pomoči EU dialoga sploh ne bi bilo. Po izkušnjah poslanca Kukana države v regiji to težko storijo same, če je EU pasivna, zato pravi, da bi v grško-makedonskem sporu EU morala odigrati »vlogo katalizatorja, ampak hkrati vedeti, da se igra z eksplozivom« (Kukan 2017). Določen del odgovornosti ima EU po njegovem mnenju tudi pri Grčiji, a Kukan meni, da bi pritisk moral izvrševati predvsem Svet – kot zadnji v verigi odločanja glede rednega letnega poročila o posamezni državi.

Vendar se s tem ne strinja visoki uradnik Evropske komisije, ki je v intervjuju navedel, da sprememba režima ni stvar EU, ki – kot projekt miru – ne verjame v vsiljevanje rešitev.

Da, pomagali smo pri določenih dogovorih političnih akterjev, a na koncu dneva je to njihov dogovor, oni ga podpisujejo. Mislim, da vloga EU ne more biti veliko več od tega. Ne izsiljujemo vlad ali politikov in jih poskušamo prepričevati v nekaj. Kar počnemo, je to, da jim pomagamo pri njihovih pogovorih in dogovorih. Seveda jim pa vedno lahko pojasnimo posledice, če nekaj storijo ali pa nečesa ne storijo. Če na primer govorimo s politiki v Makedoniji, jim rečemo poslušajte, fantje, če boste tako nadaljevali, bo vaša EU perspektiva v nevarnosti. Ampak potem je pa na njih, da se odločijo, kakšno odločitev bodo sprejeli, kaj bodo storili in predvsem, po kakšni poti bodo šli (Visoki uradnik Evropske komisije 2017).

Omenjeni uradnik je v intervjuju ugotavljal tudi, da je Makedonija izgubila interes ali pa motivacijo za reforme. »Tega več ni in trenutna situacija je taka, kot pač je« (prav tam). Po drugi strani Šoltes meni, da si je Makedonija za proces evropeizacije zelo prizadevala, vendar je zahtevna evropska pot pogojena je s političnimi pričakovanji, »tudi evropskih birokratov, povsod lahko najdejo milijon razlogov, zakaj nekdo še ni pripravljen« (Šoltes 2017). Kot že omenjeno, tudi Šoltes opozarja, da se je EU v nekem trenutku zavestno odločila, da širitve še dolgo ne bo:

Zato tudi države kandidatke težko izvajajo resne reforme, če praktično nihče več ne verjame v širitev, in potem tudi pro-evropsko razpoloženje počasi usiha. Zdi se mi, da se na Evropo ne gleda več kot na neko obljubljeno skupnost, tudi zaradi

lastnih težav, ki jih ta Evropa ima. Ta mantra evropskih zvezd kot garancije blagostanja in blaginje ni nujno več dovolj trdna vaba za to, da bi brezpogojno sprejemali vse zahteve Bruslja (Šoltes 2017).

Posredno v intervjuju tudi Lepavcov (2017) priznava, da se je navdušenje za širitev EU v minulih letih bistveno zmanjšalo, vendar pa je po njegovih trditvah kljub izzivom, s katerimi se EU sooča, pokazatelj aktivnosti in kontinuitete integracijskega procesa EU v regiji jasen, če pogledamo proces pristopnih pogajanj, ki jih EU vodi s kandidatama Črna gora in Srbijo.

Medtem ko so vsi trije uradniki EU v intervjuju poudarjajo, da se Makedonija in Grčija morata uvesti skupaj in najti kompromis (Kukan 2017; Šoltes 2017; Visoki uradnik Evropske komisije 2017), je bil Danforth (2017) bolj neposreden: »Bi lahko kdorkoli, EU, ZDA, Kanada, Avstralija, storile več in pritisnile tudi na Grčijo? Mogoče. Ampak, ne vem, če bi bil sploh kdo uspešen. Ne vem, če bo kdo kdaj sploh uspešen, status quo traja predolgo in ne bi me presenetilo, če državi dogovora nikoli ne bosta dosegli.«

Na splošno pa mednarodna klima koristi Makedoniji, trdijo intervjuvanci. Kot ugotavlja Danforth (2017), seveda so napetosti, vendar gre po drugi strani življenje naprej, gospodarsko sodelovanje med državljani pa niti ni tako slabo, grška podjetja služijo denar z investiranjem v Makedoniji in obratno. Poleg tega je, dodaja, gospodarska kriza v Grčiji požela tako veliko pozornosti, da je »vse ostalo pri nekaterih nacionalistih, sicer zaskrbljenih zaradi imena Makedonija, kar malo zbledelo« (Danforth 2017). To opaža tudi grški akademik Kofos (2003). Število držav, s katerimi vzpostavlja diplomatske odnose pod ustavnim imenom, je vedno večje, pa tudi na splošno je ime FYROM postalo le formalnost; v mednarodnih medijih in s tem mednarodni splošni javnosti je postalo preprosto Makedonija, enako v neformalnih pogovorih s predstavniki ZDA in EU. Pri tem je bil pomemben odziv OZN, pri čemer se Kofos spominja dogodka, ko se je na uradnem obisku v Skopju takratni generalni sekretar OZN Kofi Annan opravičil svojim gostiteljem, ker uporablja ime FYROM v svojem uradnem govoru, pojasnjujoč, da bi sicer imel težave z Atenami. Pri vseh 'tretjih straneh' v mednarodni skupnosti je torej čutiti nelagodje, saj ta večni problem nima nič opraviti z njimi, zato niti niso bile zainteresirane za to, da bi razumele eno ali drugo stran (Kofos 2003, 153–6).

Stabilnost v Makedoniji in s tem posledično mir v regiji je mogoče doseči le s sprejemom, ne pa le formalnim priznanjem obstoja makedonskega naroda in nove države s strani njenih sosed. A zgodovina nas uči, da je zelo težko rešiti spore glede globoko zakoreninjenih družbenih identitet. Ti spori se lahko rešujejo z varnostnimi silami, a le za neko določeno obdobje, saj

običajno spet izbruhnejo kot vulkan, ki torej nikoli popolnoma ne ugasne. Tradicionalne politike moči, pravo in drugi pristopi, kot tudi pogajanja in mediacije, pa spor pogosto samo še poslabšajo, saj te metode ne upoštevajo tiste ključne in najbolj realne motivacijske sile: nezadovoljenih potreb ljudi. Zato bi uradna diplomacija pri reševanju takšnih sporov po mnenju Friberga (1992, 137) morala biti dopolnjena z alternativnimi metodami in bi morala poiskati neko dolgotrajno rešitev. A Friberg ne ponudi nobene konkretne rešitve, navaja le, da bi morali »pogumni ljudje, ki pripadajo različnim stranem konflikta, skozi neuradne pogovore raziskati tiste globoke korenine konflikta, najti kreativne rešitve v duhu sodelovanja in širiti svoje predloge«. Na Zahodnem Balkanu, oziroma konkretno pri Grčiji in Makedoniji, to žal ni tako enostavno.

Gre za zelo zapleteno in občutljivo vprašanje, »lahko si predstavljate, kako težko in kako občutljivo je za EU, da ne prestopi določenih meja, da je potem ne bi obtožili, da se preveč vmešava v notranje zadeve dveh držav« (Kukan 2017).

Dejstvo je, da se je makedonska država zataknila pri svoji poti proti članstvu EU, za kar je tako vzrok kot posledica dvig nacionalne asertivnosti. Če bo integracijski napredek države ostal blokiran, Skopju preži več nevarnosti, saj je odsotnost rešitve glede imena negativna za politično stabilnost Makedonije, ogroža gospodarski razvoj, zmanjšuje tuje naložbe, ustavlja napredek v potrebnih strukturnih reformah, krepi pa manifestacijo etničnega nacionalizma, kar potencialno ogroža ozemeljsko celovitost države in predstavlja tudi velik varnostni regionalni izziv (Bugajski 2013, 96–7). S tem se strinjajo tudi intervjuvanci.

Kot je v nalogi že bilo nakazano, pa osrednje oziroma najbolj kritično vprašanje za makedonsko državo pravzaprav ni spor glede imena, niti ne obstoj samega naroda po sebi, saj bi bilo oboje lahko rešeno z zadostno politično voljo. Res je sicer, da oboje ustvarja veliko napetosti, vendar je najresnejši izziv za obstoj Makedonije tako imenovano 'albansko nacionalno vprašanje' (Entina 2015, 349), poleg tega ima država veliko socialnih, političnih, gospodarskih in izobraževalnih težav. A tudi ta, notranja vprašanja in notranji izzivi, se po Rossosu (2006, 112–4) lahko rešijo predvsem v zunanjem, ali pa vsaj v večjem zunanjem oziroma mednarodnem ozračju. To pomeni, da samo pogojno priznanje države, pa še to doseženo predvsem kot rezultat močnega mednarodnega pritiska, v resnici ni dovolj za zagotovitev dolgoročne stabilnosti države.

Prav zato, ker volivci v Makedoniji svojim elitam ne zaupajo popolnoma, se jim je članstvo v EU zdelo najbolj primerna možnost, ki bi jim prinesla predvidljivost in varnost, s tem, ko bi

sistem EU na nek način nadzoroval njihove elite. Vendar pa tudi ta vizija usiha z nestabilno situacijo znotraj EU, ki tudi sama ne more nadzorovati lastnih elit, denimo madžarskega predsednika vlade Viktorja Orbana, in ko se ji dogaja *brexite*¹⁸: Češ, če EU ne more reformirati svojih institucij, potem tudi nima transformacijske moči za spreminjanje Zahodnega Balkana (Ješe Perković 2016, 214). Zato je po mnenju Ješe Perkovičeve (2016, 218) nastopilo obdobje, ko je treba pristopiti k demokratizaciji evropskih političnih institucij, na novo premisliti ekonomski model, ki se bo uspešneje soočal z močjo in pritiski globalnega kapitala, ter vrniti pridobitve demokratične in socialne države za vse prebivalce. S takšno perspektivo naj bi EU zadostila svojemu zgodovinskemu poslanstvu in končno omogočila uresniče(va)nje vizije, po kateri bodo vse evropske države in vsi evropski narodi, združeni v miru in prosperiteti (prav tam). Tudi po mnenju Rupnika (2011, 10) bi skupna evropska streha lahko pomagala razčistiti sporne teritorialne in institucionalne zadeve, vzporedno s procesom pristopa k EU, a ker je EU izoblikovana z notranjo zmedo in neodločnostjo (Bugajski 2013, 113–4), ima že to neposreden vpliv na politiko Bruslja proti Zahodnemu Balkanu in tudi na perspektivo članstva vsake države.

Ker je Makedonija, kot sem v nalogi že ugotovila, specifična in so bile razmere v državi ter njene notranje politične krize ustvarjene zaradi nedoseganja integracije (Entina 2015, 353), bi doseganje te integracije v Makedoniji ustvarilo konsolidacijo doslej nasprotujočih si interesov dveh ključnih etničnih skupin v državi, saj bi se del suverenosti prenesel na nadnacionalni subjekt, ki bi hkrati bil tudi garant za ohranitev ozemeljske celovitosti, suverenosti in neodvisnosti makedonske države. Strokovna javnost v Makedoniji se zaveda možnosti uresničitve nacionalnih interesov v okviru EU, ki niso v nasprotju z vitalnimi interesi EU, zaveda pa se tudi tega, da evropska varnostna identiteta predstavlja orodje za ohranjanje nacionalne identitete kot enega od ključnih nacionalnih interesov. Na tak način bi Makedonija postala faktor stabilnosti v regiji, ker bi postala primer države, ki je premagala notranja nesoglasja in težave, ki jih prinaša večetničnost na tako majhnem prostoru, kot je ozemlje Republike Makedonije. Zato se ne glede na to, da to v tem trenutku ni najbolj kritično vprašanje, reševanje grško-makedonskega vprašanja vendarle lahko razume kot ena od prelomnic, ki bi lahko določala prihodnost Makedonije, saj bo neuspeh pri iskanju rešitve, kljub izpolnjevanju vseh drugih pogojev, lahko še naprej odlašal z evropsko integracijo za Makedonijo, kar pa prav tako ustvarja prostor za ponovno tlenje medetničnih konfliktov znotraj

¹⁸ Izstop Združenega kraljestva iz EU kot rezultat večine britanskih volivcev na referendumu junija 2016, ob sklicevanju tamkajšnje oblasti na 50. člen Pogodbe o EU. Velika Britanija naj bi EU zapustila do aprila 2019.

države. Integracijski neuspeh in konstantno blokiranje s strani sosed pomeni močnejši makedonski nacionalizem, zaradi česar že tako krhka in šibka država z ne dovolj razvitimi demokratičnimi institucijami in nerazvitimi mehanizmi za konsolidacijo političnih procesov, lahko z lahkoto zdrsne v nove medetnične napetosti. To bi vodilo k uresničevanju pesimističnega scenarija, v katerem bi se medetnične napetosti in splošno nezadovoljstvo s političnimi in gospodarskimi razmerami lahko zaključili z novim spopadom širših razsežnosti (Vučić in Milenković 2014, 438–9). Če pogledamo vse dogodke v zadnjih letih, povezane s politično nestabilnostjo v Makedoniji, je žal jasno, da je trenutno bolj realen ta drugi scenarij.

6.3 Nujnost integracije

Zakaj je tako zelo pomembno, kdo je 'vaš' in kdo je 'naš'? Danforth se je z etničnim nacionalizmom v Makedoniji ukvarjal 20 let in v intervjuju poudarja, da ne gre za to, na kateri strani si in na kateri ne, ampak tudi v tem primeru obstajata dve strani. Kar se tiče nacionalne identitete, je po Danforthu (2017) »zdravorazumska antropološka pozicija«, da makedonska identiteta obstaja: »To me spravlja ob živce, ker so vse nacionalne identitete resnično ustvarjene. Če je bila moderna grška nacionalna identiteta ustvarjena 100 let pred makedonsko, to ne pomeni, da je bolj resnična ali da si bolj zasluži priznanje mednarodne skupnosti.« Kar se tiče nacionalne dediščine, pa Makedonci ne morejo reči, da je bil Aleksander Veliki Makedonec, tako kot je bil Kiro Gligorov Makedonec. Zato so v tem okviru trditve Grkov edine legitimne, a vendarle Danforth meni, da bi preprosto oba naroda morala »pozabiti Aleksandra Velikega, pa ga ne – samo zato, ker je slaven«.

Veste, kaj je zanimivo? To, da nobenemu Grku sploh ni bilo mar za Aleksandra Velikega do 80. let. Dokler ni postalo jasno, da bo Makedonija postala samostojna država, potem pa so se začeli obnašati, kot da bodo izgubili svojega junaka, Makedonci pa so se začeli obnašati popolnoma identično. Razumem jih sicer s perspektive, da če tvojo identiteto vseskozi zanikajo, jo želiš še bolj utrditi. Razumem jih z vidika nacionalnega ponosa, a to jim ne bo prineslo ničesar. Če bi me makedonska vlada kdaj vprašala za nasvet, bi jim rekel, naj ne promovirajo sebe ali svoje države kot potomcev Aleksandra Velikega, ker to zgodovinsko ni pravilno, je izguba časa in bi samo še oddaljilo zgladitev spora.

Politiki bi se morali bolj osredotočiti na ljudi, ne pa na spomenike (Danforth 2017).

Kot eno od možnih rešitev je Šoltes v intervjuju predlagal ločene sporazume, kot jih ima EU denimo s Švico ali Norveško: »Bili bi torej stabilizacijski, asociacijski, trgovinski sporazumi, kakorkoli bi jih že imenovali. Neka večja fleksibilnost sodelovanja bi bolj odprla trg na eni in na drugi strani, ki bi po mojem mnenju tudi zmanjšal tenzije. Vzporedno s tem pa bi lahko tekla močna diplomacija o imenu« (Šoltes 2017).

V Evropski komisiji so do Makedonije precej bolj kritični. Intervjuvanec pravi, da se o naslednjem koraku lahko pogovarjajo šele, ko bo Makedonija prepričljivo uvedla in izvajala reforme. Zgodovina je jasna, politiki v Skopju pa spora z Atenami ne bi smeli uporabljati kot izgovor za to, da ne izvajajo reform (Visoki uradnik Evropske komisije 2017):

Ker, če bi Makedonija danes bila država, ki resnično izpolnjuje evropske standarde, bi mi pritiskali na Grčijo. Lahko bi jim rekli pogledjte, tukaj imamo državo, ki se je spravila v red, ki izpolnjuje vse demokratične in politične kriterije, kaj boste zdaj? Vendar se v tem trenutku resnično postavlja vprašanje, ali Makedonija sploh (še) izpolnjuje osnovne kriterije za vstop v EU, s čimer nam Grčija lahko še toliko lažje reče pogledjte, ali vidite, kaj se dogaja v tej državi (prav tam)?

Visoki uradnik je v intervjuju razkril tudi, da so Makedoniji grozili z umikom priporočila za začetek pristopnih pogajanj, pa ne zaradi Grčije, ampak zato, ker jih je skrbelo zaradi demokratičnih vrednot v državi. Kot eno od možnih rešitev je izpostavil oblikovanje nove vlade v Makedoniji, ki se bo zavezala k reformam in tudi dokazala, da jih izvaja. Takrat bo Evropska komisija resno razmislila o korakih naprej za evropsko integracijo Makedonije: »Do tja je verjetno še dolga pot, vendar ne izključujem niti tega, da bomo konkretno začeli govoriti z obema državama in se razreševati, kako bi bilo možno iti naprej« (prav tam).

Po drugi strani Lepavcov (2017) zagotavlja, da je ključna zaveza Makedonije prav izvajanje in uresničitev vseh še preostalih obveznosti, povezanih z reformnim procesom in EU, »pa ne le zaradi procesa evropske integracije in evropeizacije, pač pa tudi zaradi izboljševanja življenjskega standarda naših državljanov«.

Republika Makedonija mora realizirati zaveze in vsem tistim, ki dvomijo v našo pripravljenost za začetek pristopnih pogajanj ter posledično članstvo v EU,

prikrajšati izgovore. Menim, da obstaja vzajemen interes za to, da EU kmalu začne s pristopnimi pogajanjmi. Na ta način se bo okrepila verodostojnost širitvene politike. Odločitev Meddržavnega sodišča pa ostaja močan praven argument, ki odraža realno stanje in upravičuje vstop Makedonije v mednarodne organizacije. Ni realno pričakovati, da bi lahko pozitiven trend sodelovanja in komunikacije čez noč rešil spor, ki državi bremeni več kot dve desetletji, a Makedonija bo še naprej angažirana za njegovo reševanje (Lepavcov 2017).

Glede na opravljen intervju s predstavnikom Makedonije v Bruslju se v Makedoniji zavedajo, da je EU »relativno nezainteresirana« pri pomaganju reševanja dvostranskega spora med državama, ker se izogiba uvažanju dvostranskih težav oziroma vprašanj, ki bi potem lahko obremenjevale odnose med državami članicami, vendar pa po mnenju Lepavcova (2017) to načelo ni absolutno in so ga v več primerih kršili (kot primera navaja Ciper in Hrvaško). Zato je po njegovem mnenju jasno, da dvojna merila so, saj je »EU klub, sestavljen iz niza interesov posameznih držav članic, ki se različno obnašajo v odnosu do različnih držav, kandidatk za članstvo« (prav tam). Lepavcov tudi jasno pove, da bi bil začetek pogajanj Makedonije za članstvo v EU ključen korak, ki bi ustvaril tudi načine za premagovanje »umetnih vzeli v regiji« in da alternativnih možnosti za integracijo Makedonije ni; obstaja zgolj in samo evro-atlantska možnost.

7 ZAKLJUČEK

Pred desetletjem ni bilo prav nič nenavadno meniti in celo trditi, da Makedonija na svoji evropski poti napreduje najbolj izmed vseh držav v regiji. Vmes je v EU vstopila Hrvaška, status kandidatke pa so dobile Črna gora, Srbija in Albanija. Vse tri imajo v tem trenutku tudi več možnosti za začetek pristopnih pogajanj od Makedonije, ki ne le, da najslabše napreduje, ampak že leta sploh ne napreduje.

Za raziskovalni subjekt v magistrski nalogi sem si jo izbrala zaradi specifičnosti, povezane s preteklostjo in prihodnostjo, antičnostjo in modernostjo, nacionalizmom in evropeizacijo. Ker se pri njenem nacionalnem vprašanju vsakokrat konča pri izbiranju strani, pa sem že v uvodu opozorila, da moja starša prihajata iz Makedonije, sama se narodnostno opredeljujem kot Makedonka. Zato sem si še toliko bolj želela analizirati situacijo na podlagi dostopne literature avtorjev vseh vpletenih narodnosti, brez vpeljevanja svojega lastnega mnenja. Kdo ima pravico opredeljevati, čigava je Makedonija in čigav je makedonski narod? Čigavo opredeljevanje je pravilno in legitimno? To so vprašanja, ki so vodila do vojn, do političnih bojov pa vodijo še vedno, še vedno ločujejo in še vedno netijo spore; ne le meddržavne, tudi notranje. V nalogi sem se namenoma tudi izognila igram in neskončnim, vsaj v tem trenutku očitno brezupnim pogajanjem glede imena, ker tako ali tako nobena niso bila uspešna in tudi sicer je več kot očitno, da državi preprosto vztrajata vsaka pri svojem in ne popuščata. Zato bi se bilo, na ravni te naloge in uporabljenih metodoloških okvirjev, izguba časa ukvarjati z nekakšnim idealnim imenom.

Pri preučevanju prvega raziskovalnega vprašanja, kako so zgodovinske okoliščine Makedonije kot regije, s poudarkom na etničnem nacionalizmu, vplivale na pot Makedonije kot države proti evropski integraciji, sem ugotovila, da se je bilo v nalogi večkrat treba vračati tja, od koder pravzaprav vse izvira. Zgodovinske okoliščine so za razmere v državi ključne, saj je najbolj bistven element nacionalne identitete preokupacija s preteklostjo, medtem ko elite paradoksalno črpajo ravno iz teh preteklosti zato, da bi določile pot v prihodnost in služile artikulaciji nacionalnega interesa (Petrov 2003, 37; Slaveski in Kozarev 2012, 21). Zgodovinarji so in bodo debatirali o makedonski identiteti. To je sporno vprašanje in argumentov je veliko, vendar ne more biti dvoma, da makedonski narod obstaja. Zanikanje ni pomagalo rešiti makedonskega problema, ni prispevalo k balkanski stabilnosti v preteklosti in tudi v prihodnosti ne bo (Rossos 2006, 115; Danforth 2017), kvečjemu nasprotno. Poleg tega država Republika Makedonija nima nobenih želja ali zahtev glede povečevanja svojega

trenutnega območja (Daskalovski 2013, 156), za to nisem nikjer v teoriji našla nikakršnih oprijemljivih dokazov, njena legitimna pravica do imena in identitete pa temelji na podlagi različnih argumentov, od pravnih, moralnih, zgodovinskih, do temelja na liberalno demokratičnih idejah. Daskalovski (prav tam) vztraja, da med državo in regijo sploh ne bi smelo biti zmede, saj Grčija ime Makedonija uporablja za eno od pokrajin, ki pa tako ali tako ni mednarodna pravna oseba. V tem kontekstu je odgovor na vprašanje, kdo je in kdo je lahko Makedonec danes, po njegovem mnenju enostaven, opiše pa ga zelo plastično:

Aleksander iz Skopja, Mehmet iz Tetova, Jane iz Petriča, Asparuh iz Blagoevgrada, Jurius iz Soluna in Atanas iz Florine so vsi Makedonci in nič ni narobe s tem. Aleksander, Jane in Atanas si delijo ista nacionalna čustva, samo Aleksandar in Mehmet sta Makedonca po državljanstvu, samo Asparuh in Jurius pa sta regionalna Makedonca z bolgarskimi oziroma grškimi nacionalnimi čustvi in državljanstvom. Čeprav so Makedonci najpogosteje navedeni kot tisti z makedonskimi nacionalnimi čustvi, ni nič narobe in niti moteče v tem, da bi se tudi kdo drug imel za Makedonca na podlagi identifikacije z makedonsko regijo ali državljanstvom (Daskalovski 2013, 156).

Odgovor na prvo raziskovalno vprašanje ima seveda še eno stran. Gledano z vidika vpliva zgodovinskih okoliščin v nalogi ugotavljam tudi, da je eno antropološki vidik, drugo pa so konkretna zgodovinska dejstva. To pomeni, da so trditve Grčije glede Aleksandra Velikega legitime (Danforth 2017), zato bi Makedonija – če seveda želi napredovati – morala takšen nacionalistični pristop opustiti, vendar bi natanko to morala storiti tudi Grčija: opustiti blokiranje imena oziroma integracijske poti Makedonije.

Da sem lahko odgovorila na drugo raziskovalno vprašanje, torej kako bi se morala odzivati EU na spore tako znotraj Makedonije kot na spore z državami okoli nje, da bi ji omogočila pot do razvoja in napredka pri njenih prizadevanjih za vstop v EU, pa sem se morala ozreti v zelo negotovo prihodnost države. Članstvo v EU je strateški cilj Makedonije, ker v državi menijo, da bi jim to zagotovilo dolgoročno stabilnost, a to menijo vsak akter zase in za to ne storijo ničesar konkretnega. Nikakršen premik zato vodi v le še globljo krizo, zato bi bila pomembna in predvsem potrebna prelomnica začetek pristopnih pogajanj (Kukan 2017; Lepavcov 2017; Šoltes 2017), kjer bi se lahko v praksi ugotovilo, če je zares pripravljena na članstvo. Kot ugotavljam, mora Makedonija začeti izvajati reforme in jih ne le obljubljati, saj jo od evropeizacije oddaljujejo še drugi, pomembnejši in morda celo nevarnejši faktorji:

notranjepolitični odnosi in zlasti odnosi dveh največjih etničnih skupnosti v državi, makedonske in albanske. Prebivalstvo je močno polarizirano, politične volje za reševanje situacije oziroma resnih problemov pa praktično ni. Akterji, ki med seboj ne sodelujejo, se v svoji bitki za oblast raje odrečejo reformam in napredku države, z nacionalističnim pristopom pa preusmerjajo pozornosti ljudi. Zdi se tudi, kot da so vse strani pozabile na skorajšnjo državljansko vojno leta 2001, ko je po podpisu Ohridskega sporazuma Makedonija veljala za svetlo izjemo v regiji in ko jim je – s sodelovanjem, pa čeprav s pomočjo mednarodne skupnosti – uspelo preprečiti še hujši konflikt. Brez sodelovanja in komunikacije med Makedonci in Albanci ter vsemi ostalimi etničnimi skupinami v državi je prihodnost Makedonije še bolj ogrožena – ljudje se morajo sprijazniti, da je to multietnična država, ki mora graditi na prav takšnih evropskih vrednotah. Makedonija mora boljšo prihodnost, z dejanskim izvajanjem reform, zagotoviti vsem svojim državljanom. Kot navaja tudi visoki uradnik Evropske komisije (2017), ima ključ za to »zgolj in samo Makedonija sama«, to pa bi ji tudi omogočilo nadaljevanje evropske poti. »Naj nadaljuje z reformami in prišel bo dan, ko bodo morali vsi spoštovati to, da je Makedonija naredila domačo nalogo. Še enkrat, poudarjam, vsi« (Kukan 2017).

Svoj del odgovornosti pa vendarle mora prevzeti tudi EU, ki tudi sama obljublja. Če si država kandidatka 12 let in se kljub rednim priporočilom iz Bruslja nikamor ne premakneš, če se ne upošteva sodba Meddržavnega sodišča OZN in če hkrati praktično vse države okoli tebe vseskozi zanikajo tvojo identiteto, za katero se zato moraš toliko bolj boriti, verjetno ni enostavno, vendar se akterji v Makedoniji morajo začeti zavedati, da vse to daje le še boljše možnosti Grčiji za blokiranje in hkrati pogloblja težave znotraj države same. Dejstvo pa je, da je vse skupaj najhujše predvsem za prebivalce Makedonije, saj se gospodarska in družbena kriza samo še pogloblja.

Razglasitev samostojne Makedonije, ki je izzvala možnost nevarne politične in diplomatske krize, potencialno še vedno predstavlja nevarnost za balkanski in konec koncev tudi evropski mir, zato je potrebno priznanje zlasti njenih sosed, da obstaja makedonska identiteta, narod in država. Tudi EU bi morala stremeti k temu cilju, saj v primeru njegove neizpolnitve Makedonija ostaja potencialno žarišče Balkana in Evrope (Rossos 2006, 114).

Ob vsem tem je treba izpostaviti tudi trenutno nepredvidljivost že same situacije znotraj EU, saj je na prihodnost širitve vplivalo tudi to, da je EU obkrožena s svojimi notranjimi krizami (Bugajski 2013, 113). EU verjame v relativno stabilnost na Balkanu in sposobnost politične

elite, da doseže konsenz v odsotnosti alternativnih rešitev mednarodnih akterjev. To je ustvarilo iluzijo predvidljivosti in EU, popolnoma zatopljena v svoje lastne probleme, je pustila, da se stanje degenerira (Entina 2015, 344). Pomembno pa je, da ostane kredibilna in posledično izpolnjuje svoje obljube, saj za zdaj ugled na Balkanu še vedno ima, vendar ga lahko vsak čas izgubi. Treba je vedeti, da balkanska regija več ni na vrhu prioritet EU, kot je bila v 90. letih, saj so danes v ospredju boj proti terorizmu, begunska kriza in evroskepticizem, vendar se ne sme pozabiti, da je Balkan za EU geografsko pomemben, zato je pomembna tudi stabilnost regije. Zahodni Balkan je v tem trenutku enklava EU na Mediteranu, težko se bo utrdila kot mednarodni akter, če ji v tej regiji ne uspe zagotoviti oziroma zagotavljati trajne stabilnosti (Lehne 2004; Cameron 2006; Rupnik 2011).

Makedonija je začela svojo pot proti Evropi, ker ni imela nobene druge, politično razumne, alternative. Še vedno je nima, za njo je to edina možna rešitev za dolgoročno stabilnost. Zato sta zdaj potrebni odločnost in vztrajnost za to, da se evropeizacija Balkana pripelje do uspešnega zaključka. Vpletenost EU na Balkanu je velika, poti nazaj več ni (Cameron 2006, 108), izgubljenega pa je bilo preveč časa. Čeprav se bo Makedonija za stabilnost svoje države v prvi vrsti morala potruditi predvsem sama, ne bo v celoti stabilizirana brez aktivne vloge EU. Ker je sedanji (ne)pristop dosegel svoje meje (Keil 2013, 1), pa je čas za konkretnější in predvsem bolj neposreden pritisk na vse v tej nalogi omenjene strani, ki nosijo vsaka svoj del odgovornosti za situacijo v Makedoniji.

8 LITERATURA

Ačkovska, Violeta. 1991. Nekoi demografski dvigjenja i etnički promeni vo Republika Makedonija po Vtorata svetska vojna. V *Makedoncite i Slovencite vo Jugoslavija*, ur. Božo Repe, Dušan Nećak in Jože Prinčič, 113–127. Ljubljana in Skopje: Institut za nacionalna istorija - Skopje in Institut za nauka pri Filozofskiot fakultet vo Ljubljana.

Alter, Peter. 1991. Kaj je nacionalizem? V *Študije o etnonacionalizmu: zbornik*, ur. Rudi Rizman, 221–237. Ljubljana: Krt.

Balalovska, Kristina, 2003. *Between the »Balkans« and »Europe«: A Study of the Contemporary Transformation of Macedonian Identity, 1991–2002*. Dostopno prek: <http://www.newbalkanpolitics.org.mk/item/Between-%E2%80%98the-Balkans%E2%80%99-and-%E2%80%98Europe%E2%80%99-A-study-of-the-contemporary-transformation-of-Macedonian-identity,-1991-2002#.WREfz0jys2w> (9. maj 2017).

Börzel, Tanja A. in Thomas Risse. 2003. Conceptualizing the Domestic Impact of Europe. V *The Politics of Europeanization*, ur. Kevin Featherstone in Claudio M. Radaelli, 57–80. Oxford: Oxford University Press.

Brown, David. 2000. *Contemporary Nationalism: Civic, ethnocultural and multicultural politics*. London in Newyork: Routledge.

Brunnbauer, Ulf. 2002. *The Implementation of the Ohrid Agreement: Ethnic Macedonian Resentments*. Graz: University of Graz. Dostopno prek: <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloadpublications/JEMIE/2002/nr1/Focus1-2002Brunnbauer.pdf> (26. maj 2017).

Bugajski, Janusz. 2013. *Return of the Balkans: Challenges to European Integration and U.S. Disengagement*. Carlisle, PA: U.S. Army War College Press.

Cameron, Fraser. 2006. The European Union's role in the Balkans. V *War and Change in the Balkans: Nationalism, Conflict and Cooperation*, ur. Brad K. Blitz, 99–109. New York: Cambridge University Press.

Cappelli, Vanni. 1998. The Macedonian Question... Again. *The Washington Quarterly* 21 (3): 129–135.

Damovski, Aleksandar. 2003. Foreign media coverage: manipulation or ignorance? V *Macedonia: The Conflict and the Media*, ur. Alistair Crichton, 87–95. Skopje: Macedonian Institute for Media.

Danforth, Loring M. 1995. *The Macedonian conflict: ethnic nationalism in a transnational world*. New Jersey: Princeton University Press.

--- 2017. *Intervju z avtorico*. Ljubljana – ZDA, 10. maj.

Daskalovski, Židas. 2013. The Macedonian name dispute and the Principle of Conditionality. V *History and Politics in the Western Balkans: changes at the turn of the millenium*, ur. Veran Stančević in Srdjan M. Jovanović, 148–173. Beograd: Centre for Good Governance Studies.

Dostopno prek: http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/35123997/HaGitWB.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1494373817&Signature=O8ZmWZIFuk1gh5TWsWub7hF6dx0%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_Macedonian_name_dispute_and_the_prin.pdf#page=148 (10. maj 2017).

De Witte, Bruno. *Politics versus Law in the EU's Approach to Ethnic Minorities*. EUI working paper, RSC No. 2000/4. Dostopno prek: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/1644/00_04.pdf?sequence=1&isAllowed=y (27. maj 2017).

Demetropolou, Leeda. 2002. Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe. *Southeast European Politics* 3(2-3): 87–106.

Dinan, Desmond. 2010. *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*. Europe: Palgrave Macmillan.

Državen zavod za statistika na Republika Makedonija. 2002. *Popis na naselenieto, domakjinstvata i stanovite vo Republika Makedonija*. Dostopno prek: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf> (10. januar 2017).

Entina, Ekaterina. 2015. Macedonian trap. *Rivista di Studi Politici Internazionali* 82 (3): 343–358.

Evropska komisija. 2005. *Analytical report for the Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for EU membership*. Dostopno prek: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1425_final_analytical_report_mk_en.pdf (13. maj 2017).

Evropska unija. 2017a. *Dejavnosti EU*. Dostopno prek: https://europa.eu/european-union/topics/enlargement_sl (26. maj 2017).

--- 2017b. *Pridružitev EU*. Dostopno prek: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_sl#pridruzitev_eu (26. maj 2017).

Featherstone, Kevin in Claudio M. Radelli, ur. 2003. *The Politics of Europeanization*. New York: Oxford University Press.

Fink-Hafner, Danica in Damjan Lajh. 2005. *Proces evropeizacije in prilagajanje političnih ustanov na nacionalni ravni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Friberg, Mats. 1992. The Need for Unofficial Diplomacy in Identity Conflicts. V *Yugoslavia war*, ur. Tonči Kuzmanić in Arno Truger, 131–137. Ljubljana in Schlaining: Peace Institute in Study Centre for Peace and Conflict Resolution.

Gagnon, V. P., Jr. 1994/1995. Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia. *International Security* 19 (3): 130–166.

Gallagher, Tom. 2000. Nationalism and Democracy in South-East Europe. V *Experimenting with Democracy: Regime change in the Balkans*, ur. Geoffrey Pridham in Tom Gallagher, 84–111. London in New York: Routledge.

Geertz, Clifford. 1973. *The Interpretations of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books. Dostopno prek: https://monoskop.org/images/5/54/Geertz_Clifford_The_Interpretation_of_Cultures_Selected_Essays.pdf (11. maj 2017).

Giddens, Anthony. 1991. Nacionalna država, narod, nacionalizem. V *Študije o etnonacionalizmu: zbornik*, ur. Rudi Rizman, 365–370. Ljubljana: Krt.

Glenny, Misha. 2000. *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, 1804–1999*. New York: Penguin Group.

Gori, Maja. 2014. Fabricating Identity from Ancient Shards: Memory Construction and Cultural Appropriation in the New Macedonian Question. *Hungarian Historical Review* 3 (2): 285–311.

Grabbe, Heather. 2003. Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process. V *The Politics of Europeanization*, ur. Kevin Featherstone in Claudio M. Radaelli, 303–329. Oxford: Oxford University Press.

Greenfeld, Liah. 1992. *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge in London: Harvard University Press.

Hastings, Adrian. 1997. *The Construction of Nationhood: Ethnicity, Religion and Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ignatieff, Michael. 1999. Nationalism and the Narcissism of Minor Difference. V *Theorising Nationalism*, ur. Beiner Ronald, 91–102. Albany: State University of New York.

Keil, Soeren. 2013. Europeanization, state-building and democratization in the Western Balkans. *Nationalities Papers – The Journal of Nationalism and Ethnicity* 41 (3): 343–353.

Kofos, Evangelos. 2005. The Unresolved Difference over the Name: A Greek Perspective. V *Athens-Skopje: An Uneasy Symbiosis (1995–2002)*, ur. Evangelos Kofos in Vlasis Vlasidis, 125–223. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy.

Koliševski, Lazar. 1981. *Aspects of the Macedonian Question*. Belgrade: People's Book.

Kondonis, Haralambos. 2005. Bilateral Relations between Greece and the Former Yugoslav Republic of Macedonia. V *Athens-Skopje: An Uneasy Symbiosis (1995–2002)*, ur. Evangelos Kofos in Vlasis Vlasidis, 55–88. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy.

Kopušar, Edvard. 2005. *Makedonija: naprej z novim predsednikom in oslABLJENO opozicijo*. Ifimes – International Institute for Middle East and Balcan Studies. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/si/7879-makedonija-naprej-z-novim-predsednikom-in-oslABLJENO-opozicijo> (9. maj 2017).

Kukan, Eduard. 2017. *Intervju z avtorico*. Ljubljana - Bruselj, 13. maj.

Ladrech, Robert. 1994. Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *Journal of Common Market Studies* 32 (1): 69–88.

Lajh, Damjan in Zdravko Petak. 2015. *EU Public Policies Seen from a National Perspective: Slovenia and Croatia in the European Union*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lehne, Stefan. 2004. Has 'the hour of Europe' come at last? The EU's strategy for the Balkans. V *Chaillot Paper 70: The Western Balkans: moving on*, ur. Judy Batt, 111–124. Pariz: Institute for Security Studies. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp070.pdf> (28. maj 2017).

Lepavcov, Andrej. 2017. *Intervju z avtorico*. Ljubljana – Bruselj, 22. maj.

Mandelc, Damjan. 2011. *Na mejah nacije: Teorije in prakse nacionalizma*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Marinov, Chavdar. 2009. We, the Macedonians: The Pats of Macedonian Supra-Nationalism (1878-1912). V *We, the People, Politics of National Peculiarity in Southeastern Europe*, ur. Diana Mishkova, 107–137. Budapest in New York: CEU Press. Dostopno prek: <http://books.openedition.org/ceup/890> (11. maj 2017).

Mastropaolo, Alfio. 2012. *Is democracy a lost cause? Paradoxes of an imperfect invention*. Colchester: ECPR Press.

Medlicott, William Norton. 1963. *The Congress of Berlin and After: A Diplomatic History of the Near Eastern Settlement 1878 – 1880, Second Edition*. Edinburgh: Frank Cass.

Merlingen, Michael in Rasa Ostrauskaite. 2006. *European Union Peacebuilding and Policing: Governance and the European Security and Defence Policy*. London in New York: Routledge advances in European politics.

Mehikić, Mojca in Zlatko Šabič. 2009. *Pogojevanje članstva v Evropski uniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Makedonije. 2017. *Nadvorešna politika, celi i prioriteti: EU členstvo*. Dostopno prek: <http://www.mfa.gov.mk/index.php/mk/nadvorešna-politika/celi-i-prioriteti/eu-clenstvo> (26. maj 2017).

Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije. 2017. *Uvodna stran Veleposlaništva Republike Slovenije v Skopju*. Dostopno prek: <http://www.skopje.embassy.si/> (9. januar 2017).

Mitrevska, Marina. 2009. Prevenција i razrešuvanje na konfliktot vo Republika Makedonija. V *Prevenција i menadžiranje na konflikti »Slučaj Makedonija«*, ur. Petar Atanasov in Vlatko Cvrtila, 58–164. Skopje: Fundacija Institut otvoreno opšestvo vo Makedonija.

MK News. 2017. Po 25 godini nezavisnost eve koi zemji ne priznavaat pod ustavnoto ime. Dostopno prek: <http://mkd-news.com/po-25-godini-nezavisnost-eve-koi-zemji-ne-priznavaat-pod-ustavnoto-ime/> (26. maj 2017).

Mrak, Mojmir in Vančo Uzunov. 2007. Pristopni proces Republike Makedonije k Evropski uniji: Pretekli razvoj dogodkov, trenutna dogajanja in prihodnji izzivi. V *Prestrukturiranje podjetij v globalizaciji*, ur. Janez Prašnikar in Andreja Cirman, 359–382. Ljubljana: Časnik Finance.

Nancheva, Nevena. 2015. *Between Nationalism and Europeanisation: Narratives of National Identity in Bulgaria and Macedonia*. Colchester: ECPR press.

Niemann, Arne. 2006. *Explaining Decisions in the European Union*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ohridski sporazum. 2001. Dostopno prek: <http://www.ucd.ie/ibis/filestore/Ohrid%20Framework%20Agreement.pdf> (9. januar 2017).

Perković Ješe, Ana. 2016. *Zahodni Balkan na poti v EU: pasti tranzicije, demokratizacije in evropeizacije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Pešić, Vesna in Julie Mostov. 1992. A new Challenge for Conflict Resolution: The Case of Yugoslavia. V *Yugoslavia war*, ur. Tonči Kuzmanić in Arno Truger, 35–44. Ljubljana in Schlaining: Peace Institute in Study Centre for Peace and Conflict Resolution.

Petroska-Beska, Violeta in Mirjana Najcevska. 2004. *Macedonia: Understanding History, Preventing Future Conflict*. Washington, DC: United States Institute of Peace. Dostopno prek:

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN017851.pdf> (16. april 2017).

Petrov, Nikolay. 2003. Macedonia, the hub of the Balkans. V *Macedonia: The Conflict and the Media*, ur. Alistair Crighton, 35–51. Skopje: Macedonian Institute for Media.

Phinnemore, David. 2003. Stabilisation and Association Agreements: Europe Agreements for the Western Balkans? *European Foreign Affairs Review* 8: 77–103.

Pogodba o Evropski uniji. 2016. Dostopna prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC> (21. maj 2017).

Pollack, A. Mark. 2010. Theorizing EU Policy-Making. V *Policy-Making in the European Union*, ur. Hellen Wallace, Mark A. Pollack in Alasdair R. Young, 15–44. New York: Oxford University Press.

Popovic, Srdja. 2006. Milošević's motiveless malignancy. V *War and Change in the Balkans: Nationalism, Conflict and Cooperation*, ur. Brad K. Blitz, 44–56. New York: Cambridge University Press.

Poulton, Hugh. 1994. *The Balkans: minorities and states in conflict*. London: Minority rights Publications.

Pretsedatel na Republika Makedonija. 2017. *Poranešni Pretsedатели na Republika Makedonija*. Dostopno prek: <http://pretsedatel.mk/mk/za-makedonija/2011-09-13-11-54-09.html> (30. maj 2017).

Radaelli, Claudio M. 2003. The Europeanization of Public Policy. V *The Politics of Europeanization*, ur. Kevin Featherstone in Claudio M. Radaelli, 27–56. Oxford: Oxford University Press.

Ragaru, Nadege. 2008. Macedonia: Between Ohrid and Brussels. V *Chaillot Paper 107: Is there an Albanian question?*, ur. Judy Batt, 41–60. Pariz: Institute for Security Studies. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp107.pdf> (16. maj 2017).

Reka, Armend. 2008. The Ohrid Agreement: The Travails of Inter-ethnic Relations in Macedonia. *Human Rights Review* 9 (1): 55–69.

Rizman, Rudi, ur. 1991. *Študije o etnonacionalizmu: zbornik*. Ljubljana: Krt.

Rossos, Andrew. 2006. The disintegration of Yugoslavia, Macedonia's independence and stability in the Balkans. V *War and Change in the Balkans: Nationalism, Conflict and Cooperation*, ur. Brad K. Blitz, 110–117. New York: Cambridge University Press.

Roter, Petra. 2001. Locating the 'Minority Problem' in Europe: A Historical Perspective. *Journal of International Relations and Development* 4 (3): 221–249. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Rupnik, Jacques. 2011. The Balkans as a European Question. V *The Western Balkans and the EU: 'The Hour of Europe'*, ur. Jacques Rupnik, 17–32. Pariz: Institute for Security Studies. Dostopno prek: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp126-The_Western_Balkans_and_the_EU.pdf (28. maj 2017).

Schimmelfennig, Frank in Ulrich Sedlmeier, ur. 2005. *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca in London: Cornell University Press.

Schöpflin, George. 2006. Yugoslavia: state construction and state failure. V *War and Change in the Balkans: Nationalism, Conflict and Cooperation*, 13–29. New York: Cambridge University Press.

Schulze, Hagen. 2003. *Država in nacija v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba / *cf.

Slaveski, Stojan in Atanas Kozarev. 2012. »Europeanization« of the Macedonian National Identity. *The Western Balkans Policy Review* 2 (1): 21–38.

Slovar slovenskega knjižnega jezika – SSKJ. 2017. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (10. april 2017).

Slovenska tiskovna agencija. 2017. *Makedonski parlament uradno prekinil popis prebivalstva*, 16. oktober 2011. Dostopno prek: <https://www.sta.si/1685433/makedonski-parlament-uradno-prekinil-popis-prebivalstva?q=popis,prebiv,makedon> (21. maj 2017).

Smith, Anthony. 1991a. *National identity*. London: Penguin.

--- 1991b. Predgovor. V *Študije o etnonacionalizmu: zbornik*, ur. Rudi Rizman, 11–13. Ljubljana: Krt.

--- 1992. National Identity and the Idea of European Unity. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 68 (1): 55–76.

--- 1995. *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.

--- 2005. *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.

Stan, Valentin. 2000. Influencing regime change in the Balkans: the role of external forces in the transition. V *Experimenting with Democracy: regime change in the Balkans*, ur. Geoffrey Pridham in Tom Gallagher, 152–168. London in New York: Routledge Studies of Societies in Transition.

Stefanova, Radoslava. 2003. New Security Challenges in the Balkans. *Security Dialogue* 34 (2): 169–182.

Stojanovski, Strashko, Dejan Marolov in Jovan Ananiev. 2014. Macedonian Question Reframed: Politics, Identity and Culture in Republic of Macedonia. *Balkan Social Science Review* 4: 295–323.

Szajkowski, Bogdan. 2000. Macedonia: an unlikely road to democracy. V *Experimenting with Democracy: regime change in the Balkans*, ur. Geoffrey Pridham in Tom Gallagher, 249–272. London in New York: Routledge Studies of Societies in Transition.

Šoltes, Igor. 2017. *Intervju z avtorico*. Ljubljana, 25. maj.

Toggenburg, G. 2000. A rough orientation through a delicate relationship: the European Union's endeavours for (its) minorities. *European Integration Online Papers* 4(16). Dostopno prek: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-016.pdf> (16. april 2017).

Tziampiris, Aristotle. The Name Dispute in the Former Yugoslav Republic of Macedonia after the Signing of the Interim Accord. V *Athens-Skopje: An Uneasy Symbiosis (1995–2002)*, ur. Evangelos Kofos in Vlas Vlasidis, 225–252. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy.

Ustava Republike Makedonije. 2011. Dostopna prek: <http://www.slvesnik.com.mk/content/Ustav%20na%20RM%20-%20makedonski%20-%20FINAL%202011.pdf> (21. maj 2017).

Vasilev, George. 2011. EU Conditionality and Ethnic Coexistence in the Balkans: Macedonia and Bosnia in a Comparative Perspective. *Ethnopolitics* 10 (1): 51–76.

Visoki uradnik enega od oddelkov Evropske komisije. 2017. *Intervju z avtorico*. Ljubljana - Bruselj, 22. maj.

Vučić, Sandra in Miloš Milenković. 2014. Makedonija: Faktor stabilnosti ili nestabilnosti u regionalnom podkompleksu Zapadni Balkan? *Bibliid* LXVI(3–4): 423–442.

Vukmanović-Tempo, Svetozar. 1981. *Borba za Balkan*. Zagreb: Plava biblioteka, Globus.

Wallace, Helen, Mark A. Pollack in Alasdair R. Young. 2010. *Policy-Making in the European Union*. New York: Oxford University Press.

Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zupančič, Jernej. 2006. Geopolitične razsežnosti makedonskega narodnega vprašanja. *Razprave in gradivo – Inštitut za narodnostna vprašanja*, št. 48: 124–154.

PRILOGE

Priloga A: Okvirni vprašalnik, uporabljen v intervjujih

1. Nacionalizem v Makedoniji je očitno zelo močen, morda celo vedno močnejši. Kako težko, mislite, da se Makedonija bori med nacionalizmom in evropeizacijo? Kateri od teh dveh procesov v tem trenutku zmaguje in zakaj?
2. Je EU dovolj (pro)aktivna v ukvarjanju z makedonskim nacionalnim vprašanjem? Bi se morala s tem ukvarjati bolj ali manj in zakaj?
3. Bi EU za reševanje spora glede imena morala kaj storiti tudi na grški strani, bolj pritisniti tudi na svojo članico? Je to sploh možno in kako?
4. Ali se mednarodna skupnost, predvsem pa EU, po vašem mnenju dovolj zaveda nevarnosti nestabilne situacije v Makedoniji?
5. Kaj mislite, da se bo zgodilo, če Makedonija izpolni vse ostale pogoje EU, le tega o rešitvi spora glede imena ne? Bo Makedonija sploh kadarkoli dosegla dogovor z Grčijo, predvsem brez vmešavanja neke tretje, po možnosti neodvisne strani?
6. Kdo je po vašem mnenju kriv oziroma najbolj odgovoren za ta status *quo*? Je to samo Makedonija, je to tudi Grčija, je to morda EU sama?
7. Si Makedonija sploh dovolj prizadeva za svoje stopanje po evropeizacijski poti?
8. Mislite, da je čas za ponoven razmislek o možnosti integracije Makedonije v EU, morda čas za kakšne drugačne, alternativne rešitve? Ali te sploh obstajajo in kakšne bi lahko bile? Kaj je treba storiti, predvsem pa kdo mora kaj storiti za evropeizacijski proces Makedonije? Zakaj je to tako zelo pomembno?

Priloga B: Povzetek intervjuja z Loringom Danforthom, profesorjem in antropologom

Gre za temo, s katero sem se ukvarjal 20 let – predvsem z odnosom med Grčijo in Makedonijo, hkrati pa moram že na začetku poudariti, da se zadnjih pet let s tem ne ukvarjam več, zato moje znanje ni utemeljeno na najbolj aktualnih dogodkih, pač pa na splošnem poznavanju te tematike. Ukvarjal sem se torej z vprašanjem, kdo je Grk in kdo je lahko Grk ter kdo je Makedonec in kdo je lahko Makedonec.

Kot jaz razumem odnos med različnimi državami, ki ali so bile ali pa so še vedno v procesu evropeizacije oziroma integracije, je pogosto njihov korenček na palici obljube članstvo v EU, če sprejmejo bolj demokratične, bolj pluralistične, manj pa rasistične, nacionalistične in avtoritarne politike. To je po mojem mnenju dobra 'korenčkova ponudba'.

V odnosu med Makedonijo in Grčijo je pač status *quo*. Napetosti seveda so, a po drugi strani gre življenje naprej, grška podjetja služijo denar z investiranjem v Makedoniji in obratno. Poleg tega je gospodarska kriza v Grčiji požela tako veliko pozornosti, da je vse ostalo pri nekaterih nacionalistih, sicer zaskrbljenih zaradi imena Makedonija, kar malo zbledelo. So pa Grki še vedno razburjeni zaradi tega ker, če recimo tukaj v ZDA nekdo reče Makedonija, jih večina običajno pomisli na Republiko Makedonijo in ne pokrajino na severu Grčije. Mislim pa, da so sčasoma postali vendarle bolj pomembni odnosi med Makedonci in Albanci v Makedoniji.

Ne želim predvidevati prihodnosti in tega, kaj se bo zgodilo. Kot antropolog niti ne morem odločati, kdo ima prav in kdo ne, pa tudi ne morem in ne želim dajati nikakršnih političnih odgovorov, ne želim postati zagovornik ene ali druge države. Mi je pa vendarle lažje razumeti perspektivo Makedoncev. Ko sem recimo, še preden so ZDA priznale Makedonijo pod njenim ustavnim imenom, na nekem seminarju razmišljal, ali lahko na svoji predstavitvi javno rečem, da jaz kot strokovnjak mislim, da bi ZDA morale priznati Republiko Makedonijo, sem najprej kolebal, nato pa se odločil, da bom to storil ravno zato, ker sem strokovnjak. To je pač zdravorazumska antropološka pozicija, ker jaz kot antropolog spoštujem pravico ljudi do samoidentifikacije.

Če so v grški Florini ljudje, ki pravijo, da so Makedonci in ne Grki, rečem v redu in to zapišem. Če grška oblast vztraja, da takšni ljudje ne obstajajo, jim rečem seveda obstajajo, če sem pa govoril z njimi. To je del, ko te dobra antropologija lahko pripelje do politične pozicije, ampak zame to preprosto prihaja iz strokovnosti, ne pa iz tega, ali sem jaz Grk, ali je moja mama Grkinja in ali se jaz strinjam z grško vlado ali ne.

Nedvoumno se mi zdi potrditi, da ljudje, ki imajo makedonsko identiteto, ki temelji tudi na geografiji in zgodovini – že dolgo, pa čeprav niti ni pomembno, koliko časa – njihova nacionalna identiteta je legitimna. Ne moremo imeti debat, ali je nacionalna identiteta vedno resnična ali pa je včasih lahko samo konstrukt. To me spravlja ob živce, ker so vse nacionalne identitete resnično ustvarjene. Če je bila moderna grška nacionalna identiteta ustvarjena 100 let pred makedonsko, to ne pomeni, da je bolj resnična ali da si bolj zasluži priznanje mednarodne skupnosti.

Čeprav nisem sledil zadnjim dogajanjem, sem glede dogovora med Makedonijo in Grčijo pesimističen. Ne bi me presenetilo, če ga državi dejansko nikoli ne bosta dosegli. *Status quo* traja že dolgo, morda celo predolgo.

Bi lahko kdorkoli, EU, ZDA, Kanada, Avstralija, storile več in pritisnile tudi na Grčijo? Mogoče. Ampak, ne vem, če bi bil kdo sploh uspešen. Res ne vem, to je že raven politične špekulacije, ampak v okviru tega, kaj bi bilo dobro za Makedonijo kot državo in Makedonce kot ljudi, kaj bi bilo dobro za mir in stabilnost na Balkanu, se mi zdi pa zdrav razum, da boljši kot so odnosi med državama, boljše je tudi na splošno v regiji.

V nobenem primeru pa se ne morem strinjati s stališčem, da Makedonci niso Makedonci in da Republika Makedonija ne sme biti priznana kot Republika Makedonija. Pa saj nočejo biti priznani kot, ne vem, Kitajska. Na tistem ozemlju so že dolgo in da Grki rečejo, da si jih je izmislil Tito, da je to nek nov narod, ki želi Aleksandra Velikega... Mene takšni argumenti ne prepričajo, pa res poskušam razumeti, zakaj jih Grki sploh imajo. Če pogledam z grške perspektive, je dejstvo, da grški nacionalist izpostavlja kontinuiteto med antično in moderno Grčijo kot del nacionalistične ideologije, ki preteklost povezuje s prihodnostjo. To pravzaprav počneta obe državi, a da Makedonci rečejo, da je bil Aleksander Veliki Makedonec, tako kot je bil Kiro Gligorov Makedonec, to preprosto ni strokovno pravilno. Gligorov je bil Makedonec z makedonsko nacionalno identiteto, ki je govoril slovanski jezik, Aleksander pa s tem sploh ni bil povezan. Če bi torej gledali to, čigave trditve glede Aleksandra Velikega so bolj legitime, so to zagotovo trditve Grkov. Po mojem mnenju bi pač oboji morali pozabiti Aleksandra Velikega, pa ga ne, ker je slaven. Grški argument je tak, da je Aleksander Veliki njihov, njihova nacionalna zgodovina, njihov ponos. Veste, kaj je zanimivo? To, da nobenemu Grku sploh ni bilo mar za Aleksandra Velikega do 80. let. Dokler ni postalo jasno, da bo Makedonija postala samostojna država, potem pa so se začeli obnašati, kot da bodo izgubili svojega junaka, Makedonci pa so se začeli obnašati popolnoma identično. Razumem jih sicer

s perspektive, da če tvojo identiteto vseskozi zanikajo, jo želiš še bolj utrditi. Kot sem že dejal, Makedoniji nikoli ne bi priporočil, da si spremeni ime. Vendar, ko pridemo do simbolov, je treba vedeti, da se je v Začasnem sporazumu tudi Makedonija strinjala, da grških simbolov ne bo uporabljala, pa temu ni ravno tako. Razumem jih z vidika nacionalnega ponosa, a to jim ne bo prineslo ničesar. Če bi me makedonska vlada kdaj vprašala za nasvet, bi jim rekel, naj ne promovirajo sebe ali svoje države kot potomcev Aleksandra Velikega, ker to zgodovinsko ni pravilno, je izguba časa in bi samo še oddaljilo zgladitev spora. Rekel bi jim, naj to opustijo, tako, kot bi zdaj rekel predsedniku ZDA Donaldu Trumpu, naj opusti retoriko 'Spet bom naredil Ameriko veliko'. To ne gre. Politiki bi se morali bolj osredotočiti na ljudi, ne pa na spomenike.

Kot outsider v Makedoniji vidim majhno državo z zgodovinskimi izzivi, želel pa bi si jo gledati kot gospodarsko in politično stabilno državo. Morali bi opustiti nacionalistični pristop, kdo je Grk, kdo je Makedonec, čigav je Aleksander. Tudi z antropološkega vidika lahko rečem, to ni niti produktivno niti smiselno.

Priloga C: povzetek intervjuja z Eduardom Kukanom, evropskim poslancem

Bitka Makedonije med nacionalizmom in evropeizacijo je prisotna ves čas, globoko pa je prepletena s političnimi razmerami v državi. Čeprav menim, da obstaja močna podpora evropski poti Makedonije v prihodnosti, je težav še vedno veliko, v državi sami. Mislim, da jih bo treba vsaj poskusiti razrešiti, saj od časa do časa pridejo na površje in postanejo zelo nevarne. Zato se bosta Grčija in Makedonija prej ko slej morali zakopati v dialog, ki je sicer zelo težak, ampak nujen.

Lahko bi se strinjal s trditvami, da bi EU morala biti bolj proaktivna pri razreševanju tega vprašanja, ampak lahko si predstavljate, kako težko in kako občutljivo je za EU, da ne prestopi določenih meja, da je potem ne bi obtožili, da se preveč vmešava v notranje zadeve dveh držav. Verjetno zato EU ni tako proaktivna, kot bi si marsikdo želel. Pa bi res morala biti, to je moje osebno mnenje. Moje izkušnje iz regije kažejo da, če je EU pasivna in ne stori ničesar, države oziroma politični akterji to zelo težko storijo sami. V tem smislu bi EU pri grško-makedonskem sporu morala odigrati vlogo katalizatorja, ampak hkrati vedeti, da se 'igra' z eksplozivom. Zadeve sicer ne želim mešati z drugimi težavami, ki jih ima regija sama, vendar je na primer popolnoma jasno, da brez pomoči EU ne bi bilo dialoga med Beogradom in Prištino. To bi bilo potrebno tudi pri Skopju in Atenah, mislim, da je odgovornost EU takšna, da mora odigrati pozitivno, proaktivno vlogo.

Se sicer trudimo, vendar neuspešno. Tudi v evropskem parlamentu so debate, ali bi mi, poslanci, morali kaj storiti glede tega. So tudi argumenti, da je to zadeva OZN, ki se s tem ukvarja že leta, a se očitno ne premakne nikamor. EU bi pri tem lahko pomagala. Zato, pod črto: Ko se makedonski politiki pritožujejo, da EU ne stori dovolj, se strinjam z njimi.

Mislim, da EU ima določen del odgovornosti glede dogajanja v MK. Če si država kandidatka 12 let, je politikom zelo težko obdržati okvir evropske integracije vseskozi v isti liniji. Zato bi EU morala biti bolj proaktivna tudi na grški strani. Vem, da je kredibilnost EU v Makedoniji na kocki, to pa bi morali v EU vzeti zelo, zelo resno.

Dokončno odločitev glede rednega poročila o določeni državi ima v rokah Svet. Verjemite mi, Parlament podpira proces širitve in katerikoli instrument bo že uporabljen, menim, da bi pritisk moral izvrševati Svet kot zadnji v verigi odločanja.

Če bi začeli s pristopnimi pogajanj, bi se stvari po mojem mnenju začele zelo hitro premikati. To je potrebna prelomnica, zato je moj nasvet, da se začne z razpravo o tem in da se začnejo pristopna pogajanja čim prej. V Bruslju si želimo stabilne razmere v Makedoniji zato, da bi Komisija lahko spet, še enkrat, priporočila začetek pristopnih pogajanj. Tokrat bi jih morali resnično začeti, je pa vse odvisno tudi od tega, kako se bodo zadeve razvijale v državi¹⁹.

Za Makedonijo je najpomembnejše, da je oziroma da bo stabilna država s stabilno skupnostjo. Da to postane, pa ji seveda ni treba čakati na začetek pogajanj, tudi to bi država morala urediti čim prej, ker je tudi to zelo nevarno, preveč časa je bilo izgubljenega. Politični akterji bi se morali zavedati pomena in nujnosti zgladitve odnosov ter sodelovanja med makedonsko in albansko etnično skupnostjo.

Sem eden od treh članov Evropskega parlamenta, ki zadnji dve leti spremljajo dialog političnih akterjev v Makedoniji, naša delegacija je zelo aktivna. Mislim, da se EU dovolj zaveda nevarne situacije in poskuša storiti vse, kar lahko, da se ta situacija razreši. Se pa strinjam, da v tem trenutku nimajo veliko za pokazati.

Vse skupaj je zelo nesrečno predvsem za prebivalce Makedonije. Ne smemo pozabiti, če Makedonija ne razreši spora z Grčijo glede imena, ne izpolnjuje pogojev za vstop v EU. To dvoje se pač povezuje. Zato je moj nasvet Makedoniji, naj nadaljuje z reformami in prišel bo dan, ko bodo morali vsi spoštovati to, da je Makedonija naredila 'domačo nalogo'. Še enkrat, poudarjam: Vsi.

¹⁹ 17. maja letos je predsednik Makedonije Gjorge Ivanov, po več kot pet mesecih od predčasnih volitev in potem, ko so se vsakodnevni protesti 27. aprila sprevrgli v nasilje v parlamentu, mandat za sestavo vlade podelil predsedniku Socialdemokratske stranke Makedonije (SDSM) Zoranu Zaevu.

Priloga Č: Povzetek intervjuja z Igorjem Šoltesom, evropskim poslancem

Nacionalizem je še vedno prva tema v Makedoniji, to se je pokazalo z največjo krizo po zadnjih volitvah, tudi z nasilnimi protesti v parlamentu; kljub temu, da se mednarodna skupnost skuša vplesti v makedonsko notranje vprašanje tudi na način, da bi razumeli stvarnost tega, da tudi albanski del prebivalstva Makedonije ni zanemarljiv ali pa nepomemben, ampak očitno igra pomembno vlogo. V tem smislu je ta evropeizacija nad nacionalizmom in predvsem skuša propagirati t. i. evropske vrednote, ki pa so tudi sodelovanje med različnimi narodi. To je sicer lepo slišati, ampak po drugi strani je pa res, da pa tudi ta ista EU ne zna znotraj same sebe odgovoriti na razne nacionalizme, ki so tudi vedno bolj prisotni iz različnih razlogov.

Mislim, da se je EU v zadnjem letu in pol zelo veliko ukvarjala z Makedonijo. Tudi v smislu doseženega dogovora lansko leto, ki je pravzaprav omogočil izvedbo (predčasnih) volitev v državi. Ker, Makedonija se je res znašla v eni taki slepi ulici, ki je v imenu preveč poudarjenega nacionalizma začela ustvarjati neko sliko o 'Veliki Makedoniji', tudi s postavljanjem kipov po Skopju, in pravzaprav neurejenim reševanjem spora glede imena. Ampak, vsaj kolikor sem jaz sam govoril z akterji, torej evropskim komisarjem za širitev Johannesom Hahnem in predstavniki evropskega parlamenta, so prebili kar veliko ur ob iskanju možnosti kompromisa. Se je kar poznalo to, da je vseeno tudi evropski pritisk dosegel, da so se določene strasti umirile in da je prišlo to tega minimalnega premika v smislu komunikacije, tudi med pozicijo in opozicijo, da se je lahko začel en tak normalen, ali pa vsaj poskus normalnega procesa, ki je nujno potreben.

Makedonija je imela zelo dober začetek pred malo več kot 10 leti, ko je bila najbolj resna kandidatka za vstop v EU, tudi glede vseh pogojev, ki jih je izpolnjevala, potem pa se je zgodil en zastoj, ki se je najbolj odražal po eni strani v tem nacionalnem vprašanju, po drugi strani pa v družbeno ekonomskem.

Absolutno pa bi morala EU kaj storiti tudi pri Grčiji. Ko sem decembra lani vodil opazovalno misijo EU za volitve, sem imel v delegaciji tudi Grke. Seveda sem pričakoval težave in res so bile. Zanimivo je to, da tukaj so pa res sinhrono organizirani ne glede na to, iz katerih političnih skupin prihajajo, kolegi iz Grčije zelo pazijo na vsak dokument, ki se pošlje, da ne bi slučajno bilo napisano samo Makedonija. Striktno vztrajajo pri tem. Tukaj se mi pa res zdi, da je EU premalo aktivna, kar se tiče iskanja kompromisne rešitve za ta spor. Se mi zdi, da bi morala biti diplomacija zelo aktivna ves čas. Če bi to rešili, bi se mnoge stvari odvile lažje. Mislim, da

državi sami spora ne moreta rešiti, to je postalo tudi močno notranjepolitično, ne le meddržavno vprašanje. Naj omenim primer Kosova in Srbije, kjer brez posredovanja mednarodne skupnosti in mediatorjev mislim, da se niso oziroma ne bi bili sposobni dogovoriti sami. Razen, če bi prišlo do temeljite spremembe nosilcev političnih funkcij, da bi prišla čisto neka druga generacija, ki bi drugače razumela pojem imena za prihodnost obeh držav. Zdaj, v tem trenutku, pa je ozračje preveč zastrupljeno, da bi to lahko rešili sami.

Mislim, da si je Makedonija zelo prizadevala v evropeizacijskem procesu. Ampak dejstvo je, da ta evropska pot seveda ni lahka, pogojena je s političnimi pričakovanji, tudi evropskih birokratov, povsod lahko najdejo milijon razlogov, zakaj nekdo 'še ni pripravljen'. Ampak, tudi EU se je v enem trenutku zavestno odločila, da širitve še dolgo ne bo. Zato je res, da tudi države kandidatke težko izvajajo resne reforme, če praktično nihče več ne verjame v širitev, in potem tudi pro-evropsko razpoloženje počasi usiha. Zdi se mi, da se na Evropo ne gleda več kot na neko obljubljeno skupnost, tudi zaradi lastnih težav, ki jih ta Evropa ima. Ta mantra evropskih zvezd kot garancije blagostanja in blaginje ni nujno več dovolj trdna vaba za to, da bi brezpogojno sprejemali vse zahteve Bruslja.

Tega predloga sicer še nisem nikjer resno predebatiral, ampak razmišljam o njem: Formalne pridružitve glede na trenutno situacijo, od begunske krize do *brexita*, zdaj nihče ne more tvegati in je tudi ne bo. Zato bi morda lahko za neko prehodno obdobje, dokler se tudi v EU stvari ne izkristalizirajo, s posameznimi državami, tudi Makedonijo, naredili ločene sporazume, kot jih ima Evropa recimo s Švico, pa z Norveško ... Recimo na področju trgovine, blagovne menjave, prostega pretoka blaga, storitev in delovne sile, bivalnih in ostalih pogojev. Bili bi torej stabilizacijski, asociacijski, trgovinski sporazumi, kakorkoli bi jih že imenovali. Neka večja fleksibilnost sodelovanja bi bolj odprla trg na eni in na drugi strani, ki bi po mojem mnenju tudi zmanjšal tenzije. Vzporedno s tem pa bi lahko tekla močna diplomacija o imenu. Makedonija bo zdaj dobila novo vlado, morda je pa tudi to ena priložnost za to, da se ponovno odpre ta tema in se vidi, koliko je manevrskega prostora za recimo spremembo imena.

Makedoniji želim, da se čim bolj politično stabilizira, ker bo to preprosto pogoj tudi za to, da se vse ostale stvari rešijo za njeno evropsko pot, oziroma vsaj začnejo reševati.

Priloga D: Povzetek intervjuja z visokim predstavnikom enega od oddelkov Evropske komisije²⁰

Mislim, da se pojma nacionalizem in evropeizacija medsebojno ne izključujeta. Država je v situaciji, v kateri je jasno, da so politične delitve tako velike, da paralizirajo državo. Res je, da je bila doslej vladajoča stranka opredeljena kot stranka desnega političnega pola, glavna opozicijska stranka pa kot socialistična stranka, vendar pa nisem videl argumentov delitve in tega, kar je vodilo k celotni krizi, kot ene od linij nacionalizma. Ne gre toliko za to, gre za razmere v državi, gre za socialno in družbeno krizo, za korupcijo... Ne gre za nacionalistično politiko države, ne gre za razreševanje nacionalističnih občutkov v državi, ampak za to, da bi se vse politične sile v državi strinjale glede skupne poti, glede skupne evropske poti in da bi začele delati skupaj.

Glede aktivnosti EU pa, veste, ni stvar EU sprememba režima. EU je projekt miru, ne verjamemo v vsiljevanje rešitev. Da, pomagali smo pri določenih dogovorih političnih akterjev, a na koncu dneva je to njihov dogovor, oni ga podpisujejo. Mislim, da vloga EU ne more biti veliko več od tega. Ne izsiljujemo vlad ali politikov in jih poskušamo prepričevati v nekaj. Kar počnemo, je to, da jim pomagamo pri njihovih pogovorih in dogovorih. Seveda jim pa vedno lahko pojasnimo posledice, če nekaj storijo ali pa nečesa ne storijo. Če na primer govorimo s politiki v Makedoniji, jim rečemo poslušajte, fantje, če boste tako nadaljevali, bo vaša EU perspektiva v nevarnosti. S tem jim pojasnimo, kako države članice vidijo razmere v Makedoniji in kako jih skrbi glede demokratičnega procesa v tej državi. Z njimi torej delimo svojo analizo glede razmer v državi in povemo jim, kaj se lahko zgodi. Ampak potem je pa na njih, da se odločijo, kakšno odločitev bodo sprejeli, kaj bodo storili in predvsem po kakšni poti bodo šli.

Kar se tiče odnosov Makedonije z Grčijo, je to res zelo zapletena zadeva. Lahko bi rekli, da je bila Makedonija vodilna v evropskem integracijskem procesu na eni točki, potem pa je zaradi nerešenih bilateralnih vprašanj, v glavnem z Grčijo, proces odšel v ozadje. Kot rezultat je država izgubila interes ali pa motivacijo za reforme. Tega več ni in trenutna situacija je taka, kot pač je. Kar je jasno, je to, da se morata Atene in Skopje uvesti skupaj, za isto mizo, in se začeti pogovarjati. Obe državi se morata zavezati k evropski poti, to bi Makedoniji omogočilo

²⁰ Intervjuvanec ni želel biti imenovan, prav tako ni želel izrecne navedbe, iz kabineta katerega od evropskih komisarjev je. Ker je bil ključen za nalogo, sem pogoje sprejela.

začetek pristopnega procesa. Bi morali za karkoli kriviti Grčijo ali ne, pa je zame preprosto. Zgodovina je tukaj, vsi vemo, kdo je kaj storil in kakšni so bili rezultati. Jaz bi rekel, da politiki v Skopju tega ne bi smeli uporabljati kot izgovor za to, da ne uvajajo reform. Ker, če bi Makedonija danes bila država, ki resnično izpolnjuje evropske standarde, bi mi pritiskali na Grčijo. Lahko bi jim rekli pogledjte, tukaj imamo državo, ki se je spravila v red, ki izpolnjuje vse demokratične in politične kriterije, kaj boste zdaj? Vendar se v tem trenutku resnično postavlja vprašanje, ali Makedonija sploh (še) izpolnjuje osnovne kriterije za vstop v EU, s čimer nam Grčija lahko še toliko lažje reče pogledjte, ali vidite, kaj se dogaja v tej državi? Torej, Makedonija mora najprej uvesti reforme in nas prepričati, potem se pa lahko pogovarjamo o naslednjem koraku. Sicer pa, tudi če bi za to lahko okrivili Grčijo, mislim tudi, da politiki v Skopju preprosto svoji državi in svojim prebivalcem niso prav nič pomagali s tem, da niso izvajali nikakršnih reform. Situacijo z Grčijo imajo samo kot izgovor.

Če pogledamo redna poročila in ocene Bruslja za zadnji dve ali pa zadnja tri leta, je jasno, da so ocene za državo res zelo slabe. Celo grozili smo jim z odvzemom priporočila za začetek pristopnih pogajanj. Tega nismo storili zaradi Grčije, ampak zato, ker nas je skrbelo zaradi demokratičnih vrednot v državi.

Naše delo je objektivno, mi oblikujemo oceno na podlagi dejstev. Ravno zato, ker se politiki v Skopju ne morejo ravno pohvaliti z reformami, so naše ocene slabe, to pa je dalo izgovor Grčiji, da so lahko rekli, da mora Makedonija rešiti svoje zadeve doma, preden se pogovarjamo o čemerkoli drugem. To pa morajo urediti makedonski politiki sami. Če bodo potrebovali kaj spodbude, ni dvoma, da jo bodo dobili, pa ne mislim samo na politike v Makedoniji, ampak udi v Grčiji in konec koncev tudi Bolgariji. Ko se bo v Makedoniji oblikovala nova vlada, takšna, ki se bo zavezala k reformam in tudi dokazala, da jih izvaja, Evropska komisija ne bo samo stala in ploskala, ampak resno razmislila o korakih naprej za evropsko integracijo Makedonije. Do tja je verjetno še dolga pot, vendar ne izključujem niti tega, da bomo konkretno začeli govoriti z obema državama in se razreševati, kako bi bilo možno iti naprej. V tem trenutku je bistveno le to, da se Makedonija vrne na svoje demokratične, če hočete evropske tire, da nas prepriča, da z reformami misli resno in da se več ne ponavljajo škandali, ki smo jim bili prevečkrat priča. Če bo to storila, bomo lahko kaj storili tudi mi. Ključa za to torej nimata ne EU ne Grčija, ključ ima zgolj in samo Makedonija sama.

Priloga E: Povzetek intervjuja z Andrejem Lepavcovim, vodjo diplomatskega predstavništva Republike Makedonije v Bruslju

EU teži k izogibanju 'uvoza' dvostranskih težav oziroma vprašanj, ki bi potem lahko obremenjevale odnose med državami članicami. Seveda pa to načelo ni absolutno, v veliko primerih je bilo kršeno (na primer pri Cipru, Hrvaški ...). Zato je EU relativno nezainteresirana pri pomaganju reševanja dvostranskega spora z Grčijo, ki že od osamosvojitve Makedonije dalje upočasnjuje njeno mednarodno utrjevanje. Seveda je dodatna težava tudi 'asimetrija' situacije, v kateri državo kandidatko pogojuje država, ki je že članica kluba in s katero se je EU prek različnih dogovorov zavezala, da bo v prvi vrsti ščitila njene interese, skupaj z interesi vseh ostalih držav članic. Vendarle pa je bilo veliko zgodovinskih obdobj, ko je do izraza prišel splošen razvoj EU in ko je bil skupen interes postavljen na prvo mesto. Situacija, v kateri bi bila Grčija edinstvena država članica, ki nasprotuje začetku pogajanj in prihodnjemu članstvu Makedonije v EU, bi to državo resno postavila pod večji pritisk in v izoliran položaj. Za uresničitev takšnega scenarija pa Republika Makedonija mora ohraniti dober 'dosje reform' in na svojo stran pridobiti ostale države.

Na splošno se je navdušenje za širitev EU v minulih letih, po zadnjem širitvenem valu in vstopu Hrvaške v EU, bistveno zmanjšalo, proces pa je upočasnen. Odgovor na vprašanje, ali obstajajo dvojna merila, pa je pritrdilen, saj obstaja nešteto primerov, zlasti zato, ker je EU klub, sestavljen iz niza interesov posameznih držav članic, ki se različno obnašajo v odnosu do različnih držav, kandidatk za članstvo. Vendar pa je kljub izzivom, s katerimi se sooča EU (evroskepticizem, širitvena utrujenost, migracije, terorizem) proces širitve na Zahodnem Balkanu tekel z neko določeno dinamiko. Pristopna pogajanja, ki jih EU vodi s Črno goro in Srbijo, so pokazatelj aktivnosti in kontinuitete integracijskega procesa. Strateški interes Makedonije je, da čim prej zavzame svoje mesto v procesu, ki ji naravno pripada glede na geografsko okolje, kulturo in pripravljenost delitve vrednot. Začetek pogajanj Makedonije za članstvo v EU bi bil ključen korak, ki bi ustvaril tudi načine za premagovanje umetnih vzeli v regiji. Trenutni izzivi, s katerimi se soočajo EU in države v regiji, so jasn znak, da je celostna integracija EU, torej vseh držav regije, najbolj racionalen in najbolj logičen scenarij. Integracija v tej smeri bo namenjena ohranjanju Unije, ki bo nadaljevala z enotnostjo, prosperiteto in mirom.

Republika Makedonija ima status države kandidatke že od leta 2005. Od leta 2008 je Evropska komisija, vse do zdaj, v svojem letnem poročilu o napredku priporočala začetek pogajanj o članstvu Makedonije. Odločitev o začetku pogajanj sprejema Svet. Ključen razlog, zakaj kljub priporočilu Evropske komisije še vedno ni odločitve za začetek pogajanj z Republiko Makedonijo, je bil in še vedno je odprto vprašanje, povezano z razlikami glede imena. Republika Makedonija nadaljuje z aktivnostmi, katerih cilj je spodbujanje dobrososedskih odnosov z Grčijo, vzporedno s premagovanjem odprtega vprašanja spora glede imena v konstruktivnem duhu, skozi odprt in strukturiran dialog v okviru postopka, ki poteka pod okriljem OZN. Odločitev Meddržavnega sodišča pa ostaja močan praven argument, ki odraža realno stanje in upravičuje vstop Makedonije v mednarodne organizacije. Ni realno pričakovati, da bi lahko pozitiven trend sodelovanja in komunikacije čez noč rešil spor, ki državi bremeni več kot dve desetletji, a Makedonija bo še naprej angažirana za njegovo reševanje. Makedonija ravna na podlagi znanih stališč in interesov, ki temeljijo na evropskih vrednotah nediskriminacije, spoštovanju demokratičnih standardov, pa tudi mednarodnih pravnih norm. Sodelovanje z južno in tudi ostalimi sosedi je in bo naš strateški interes.

Integracija Makedonije v EU in zvezo Nato je garancija za mir, varnost in gospodarsko blaginjo države. V geostrateškem okolju, polnem izzivov, je ta integracija pot za to, da bo Makedonija dolgoročno lahko zagotovila svojo neodvisnost in suverenost, hkrati pa se vključila v klub, ki predstavlja del najbolj razvitih držav v svetu. Alternativnih možnosti za integracijo Makedonije ni; le evro-atlantska možnost obstaja. Makedonija ohranja prijateljske in odprte odnose tudi z drugimi velikimi državami na mednarodni ravni, kot so Kitajska, Rusija in Japonska, s čimer razvija svoje priložnosti za predvsem gospodarsko sodelovanje in privabljanje tujih naložb v državo, vendar pa s tem ne postavlja pod vprašaj strateške usmeritve: to je evro-atlantska integracija. Izvajanje in uresničitev vseh preostalih obveznosti, povezanih z reformnim procesom in EU, je ključna zaveza Makedonije, pa ne le zaradi procesa evropske integracije in evropeizacije, pač pa tudi zaradi izboljševanja življenjskega standarda naših državljanov. Republika Makedonija mora realizirati zaveze in vsem tistim, ki dvomijo v našo pripravljenost za začetek pristopnih pogajanj ter posledično članstvo v EU, prikrajšati izgovore. Menim, da obstaja vzajemen interes za to, da EU kmalu začne s pristopnimi pogajanjmi. Na ta način se bo okrepila verodostojnost širitvene politike. Proces evropske integracije je pot k zagotovitvi državotvornosti in spodbujanja gospodarskega razvoja ter blaginje vseh makedonskih državljanov.